

LES HISTÒRIES LOCALS DE CATALUNYA

ALS SEGLES XIX I XX (1837-1936)

**LES HISTÒRIES LOCALS
DE CATALUNYA
ALS SEGLES XIX I XX
(1837-1936)**

RAMON SÒRIA I RÀFOLS

TESI DE DOCTORAT EN HISTÒRIA

DIRIGIDA PER LA DRA. JOSEFINA MATEU I IBARS

DATA DE LECTURA, 29 d'octubre de 1993.

Josefina Mateu i Ibars

UNIVERSITAT DE BARCELONA

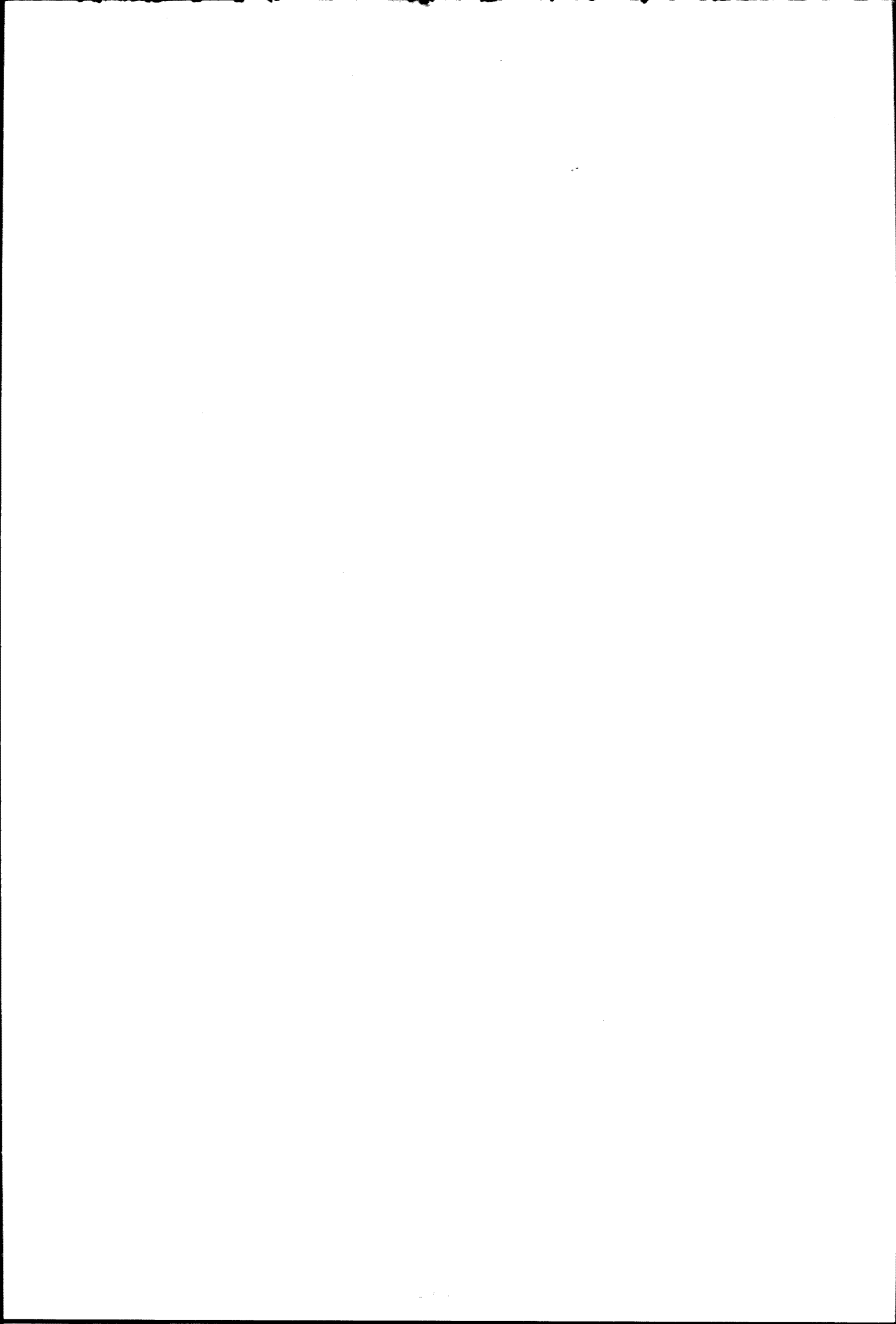
DIVISIÓ DE CIÈNCIES HUMANES I SOCIALS

FACULTAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA

Departament d'Història Medieval-Paleografia

i Diplomàtica

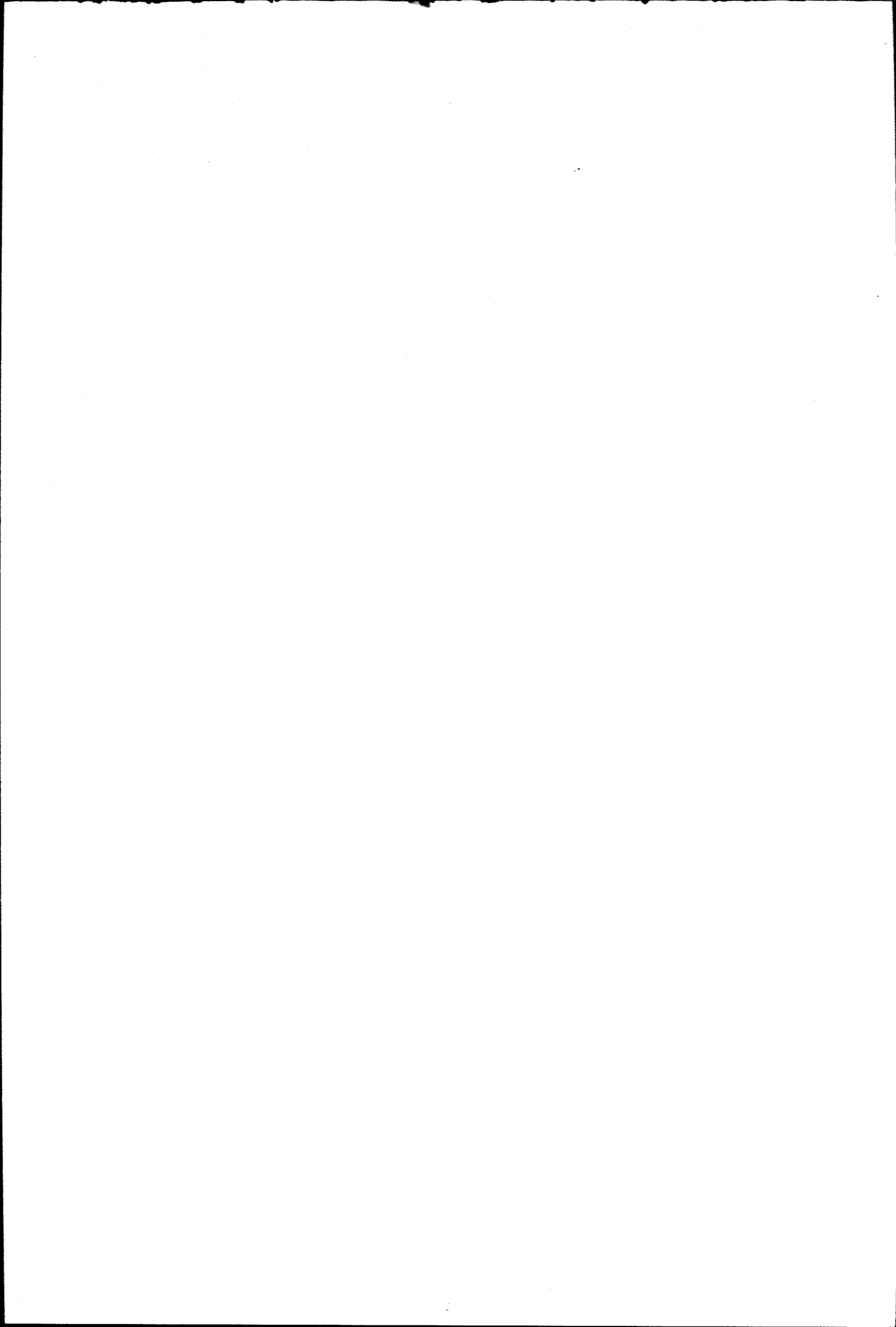
Setembre de 1993



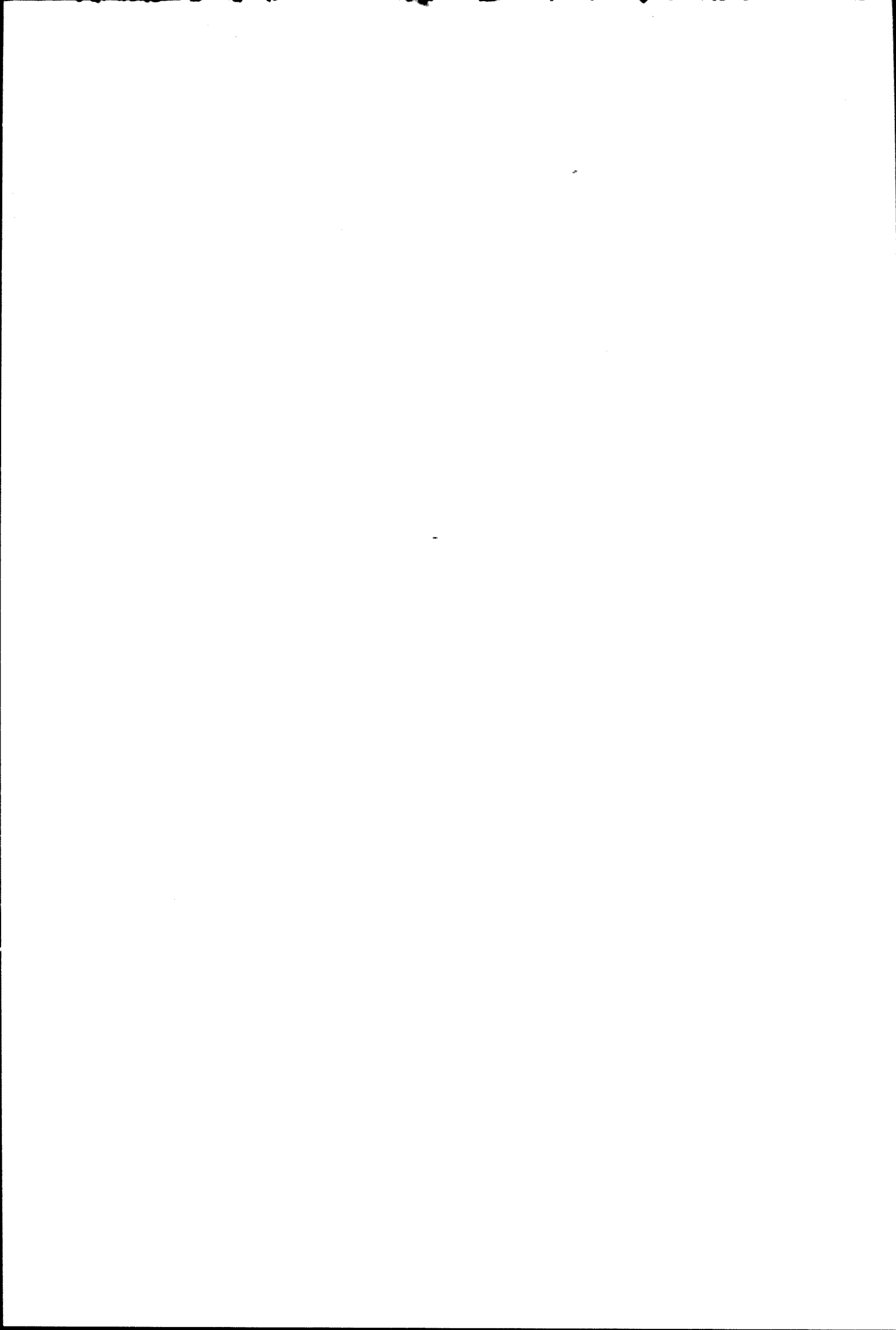
A un passat, els pares

a un present, l'esposa

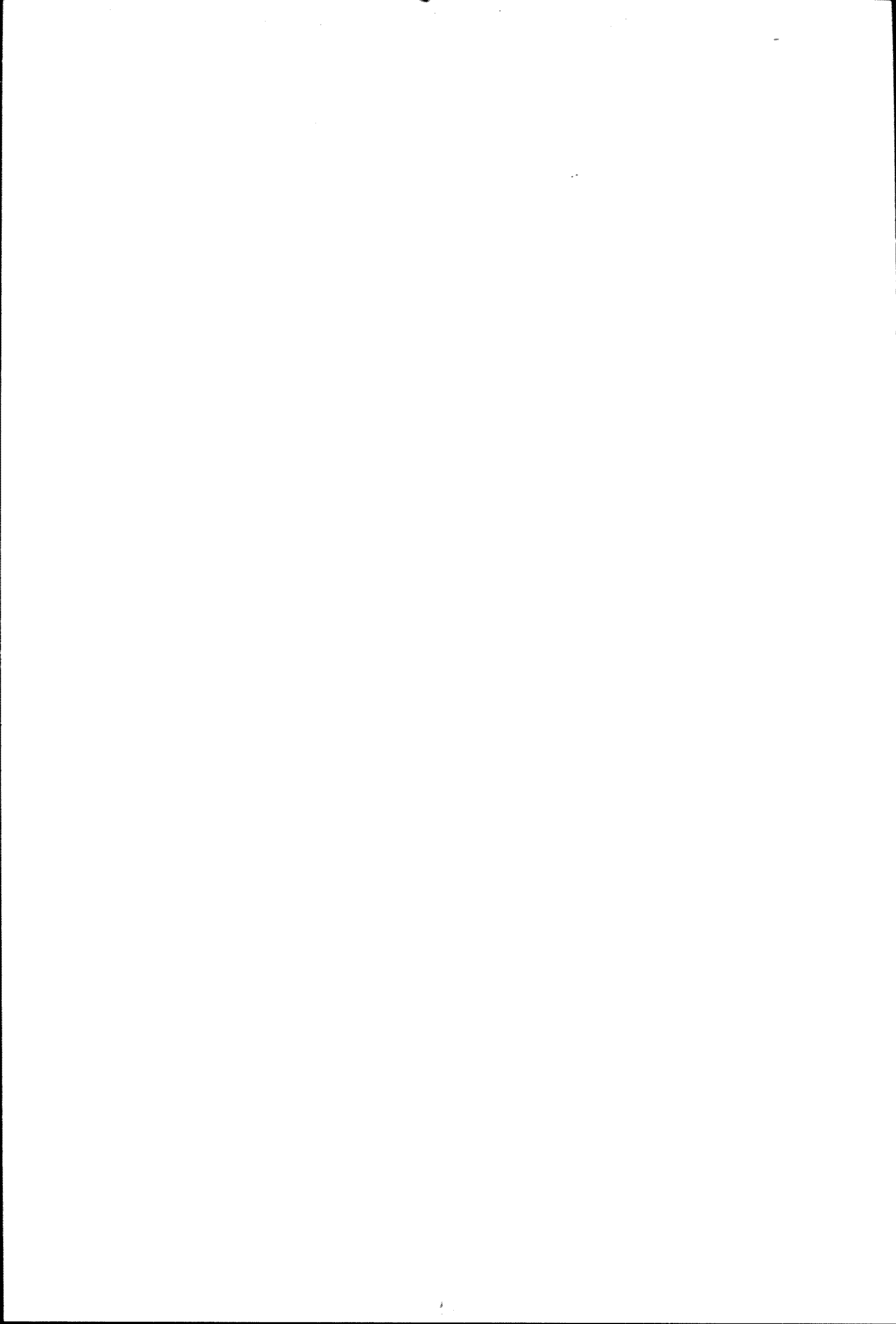
a un futur, els fills







PRESENTACIÓ



La nostra recerca sobre les Històries Locals de Catalunya als segles XIX i XX (1837-1936) es remunta a abans de 1979 quan convergiren en la nostra formació d'historiador una doble orientació apreheua en els -avui, mítics- anys seixanta de la nostra llicenciatura en Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona.

Una línia dels nostres coneixements procedia de l'especialització en la història del segle passat, fruit dels anys dedicats a la recerca amb motiu de la memòria de llicenciatura de 1972, *La cuestión religiosa en las Cortes Constituyentes de 1869*, sota l'acurada direcció del Dr. Nazario González. L'altre camp dels nostres interessos científics estava emmarcat per la docència impartida a l'antic Departament de Ciències

Històriques i Instrumentals,¹ sota el mestratge del Dr. Felipe Mateu, en matèries com Bibliologia i Bibliografia, Fonts Instrumentals de la Història Contemporània, i Biblioteconomia.

En conseqüència, van centrar la futura investigació de la tesi doctoral en alguna temàtica que relacionés el doble conjunt de coneixements en ciències i tècniques historiogràfiques i en història contemporània.

Entre altres temes² sospesats, ens van inclinar vers els continguts de la present tesi doctoral, tan encertadament dirigida per la Dra. Josefina Mateu.

La tesi pretenia sospesar el paper de les

¹El 1973 (O. M. 12. VII) adoptà el nom de Departament de Paleografia i Diplomàtica, sota la direcció de la catedràtica Dra. Josefina Mateu i Ibars.

²D'entre altres opinions consultades, la idea ens fou suggerida pel Dr. Josep M. Ollé i Romeu, com gran coneixidor de la documentació del segle XIX, amb obres com *Introducció al socialisme utòpic a Catalunya, 1835-1837* (1969), *El moviment obrer a Catalunya..., 1840-1843* (1973), edició de *Successos de Barcelona, 1822-1835* (1981) i *Les bullanques de Barcelona..., 1835-1837* (1993).

històries locals dins de l'àmbit de la Catalunya contemporània. A aquella època la història local era de les temàtiques menys estudiades, i restava lluny de les preocupacions científiques que imperaven a la Universitat. Potser aquest mateix buit ens podia motivar en l'elaboració del treball que tenia en aquells moments la qualitat d'ésser original.

Els estudis sobre història local quedaven pràcticament circumscrits a la meritòria tasca desenvolupada des de l'any 1950, per les Assemblees Intercomarcals d'Estudiosos, que van conèixer per primera vegada a la XIX Assemblea celebrada a Vilanova i la Geltrú, sota la presidència científica del Dr. Manuel Riu (octubre de 1975).

Precisament fou a partir d'aquesta data i especialment en els anys vuitanta quan a Catalunya prengueren una nova esbranzida els estudis monogràfics sobre història local, motivada per la coincidència, en el temps, de

tres factors principals. Una era l'allau de promocions universitàries que recent llicenciades es dedicaren a la investigació, sobretot a nivell de tesi de llicenciatura o de doctorat. Com es preferien temes concrets i limitats, aleshores centraren les seves recerques en estudis històrics d'àmbit local o comarcal on hi podien aplicar les metodologies d'història social i econòmica, apreses a la carrera universitària. A més a més, amb la facilitat de comptar amb la documentació fonamental per a la investigació, concentrada a algun centre proper o a la mateixa localitat.

Aquesta darrera circumstància era un altre factor que coadjuvava en favor de la història local. Produït el canvi democràtic del règim (1978), la majoria d'institucions municipals i autonòmiques es dedicaren a promocionar aquest sector de la cultura. Així organitzaren una xarxa de centres arxivers i bibliotecaris per poder conservar, d'una forma eficient i actualitzada.

la documentació relativa al passat d'aquella població o comarca, que, com deïem, ajudava la tasca de la investigació dels historiadors. També les institucions públiques o privades fomentaren ajuts o beques cap als estudis d'història local o bé a la seva publicació.

Per últim, el tercer factor, els nous mètodes didàctics aplicats a l'ensenyament primari i, en especial, secundari propiciaren l'interès d'alumnes i docents cap la història més propera, la història de l'entorn o sigui cap a la història local. Això provocà la necessitat de comptar amb monografies històriques d'àmbit local.

Com mostra d'aquest interès proliferaren els treballs d'història local a revistes especialitzades, com «Cuadernos de Pedagogia», «Perspectiva Escolar» o «Guix». Una mostra representativa d'aquest canvi d'actitud vers la història local fou el 1986 l'aparició del suplement especialitzat «Plecs d'Història Local»

dins «L'Avenç», revista d'història de Catalunya publicada des del 1976.

Tot això provocà una abundància de treballs històrics de caràcter local o comarcal, publicats en llibres o en articles en revistes de difusió, també, local o comarcal. Amb excepció d'alguns articles d'opinió o breus assaigs, continuaven, de forma contradictòria, mancant estudis sobre la historiografia local a Catalunya. En general, s'estudiava el contingut -temes d'història local- però gairebé mai el propi continent -la història local-, que havia fet possible l'estudi històric d'aquell poble.

Davant d'aquest marc de realitats sobredimensionades en aquell temps la nostra tesi doctoral optà per afavorir la recerca de la historiografia catalana que havia fomentat precisament aquests estudis històrics de caràcter local. Així la nostra tesi experimentà una progressiva transformació. De la concepció original, amb l'objectiu de recollir les obres

històriques d'aquest tipus, en forma d'un repertori bibliogràfic, van passar a l'estudi de la pròpia historiografia contemporània, en base als materials i bibliografia recollida. Dit d'una forma popular, ja que la proliferació d'arbres -monografies d'històries locals- no ens deixaven veure el conjunt d'arbres, el bosc -la historiografia local-, van centrar el nostre interès cap al mateix bosc en general -la historiografia local.

En aquesta mateixa línia, afegiren que els estudiosos i investigadors del passat històric de la Catalunya contemporània acudeixen a arxius, biblioteques, hemeroteques i testimonis personals, a on manuscrits, documents, llibres, opuscles, revistes, diaris o memòries orals els proporcionen dades per a l'anàlisi de l'esdevenir històric, però la majoria no acostumen a consultar les monografies històriques locals. Les històries locals, com obres històriques que es refereixen als esdeveniments d'un poble, ens

poden proporcionar interessant informació sobre tots aquells aspectes d'interès per a un historiador. A molts casos, per la seva mateixa contemporaneïtat la informació aportada se'ns ofereix com un testimoni històric o un reflex de l'estat d'opinió de l'època, que també caldria valorar en el significat adequat. Però sempre ens faciliten dades rellevants d'una comunitat local determinada en relació a les diferents problemàtiques de caràcter històric, en particular sobre aspectes de la vida quotidiana. Potser aquest darrer tipus d'informació ha estat un dels motius que moltes vegades han estat els antropòlegs que s'han apropat amb interès cap a les històries locals més que els propis historiadors. Així resulta que encara manquen treballs especialitzats sobre les històries locals per poder veure la significació i l'abast del conjunt de totes elles i, també la personalitat dels seus autors.

En definitiva, moltes vegades estem

escrivint sobre història -obres històriques- sense interrogar-nos sobre la història d'aquestes obres històriques. Pretenem conèixer el passat dels nostres avantpassats sense saber el passat dels predecessors en l'ofici. Encara es podria entendre aquest desinterès cap a la pròpia història de la professió per evitar caure en motivacions de caire, dit, corporativista o de voler entendre el món sols a través de nosaltres mateixos. Però hem de pensar que les obres històriques han donat unes visions determinades d'un país en unes èpoques concretes que, a més d'altres elements culturals, han conformat les idees de la majoria dels nostres conciutadans, i especialment de les classes dirigents intel·lectuals d'un país. En conseqüència, creiem en la necessitat de potenciar els estudis de la historiografia catalana.

'En aquesta línia esmentada, aquest mateix març d'enguany s'ha publicat (Barcelona: Universitat) el treball de Joaquim García Puchol, *Los textos escolares de historia en la enseñanza española (1800-1900): análisis de su estructura y contenido*, que pretén veure

Aquesta concepció fou la que conformà el present treball, que s'ha desenvolupat al llarg de tots aquests anys. Així, vam anar recollint diferents obres d'història local de la Catalunya contemporània al consultar repertoris bibliogràfics, estudiosos o erudits locals, centres culturals, biblioteques i arxius.⁴ Amb aquestes mostres d'històries locals recopilades vam procedir al seu estudi.

En primer lloc havia de situar aquestes monografies d'història local en el seu temps. Així calia veure quina fou l'evolució històrica de Catalunya d'aquells anys, en que foren escrites: monarquia isabelina (1833-1868), Sexenni Revolucionari (1868-1874), Restauració alfonsina (1875-1914), Mancomunitat de Catalunya

els continguts ideològics dels manuals d'història que conformaren la formació dels espanyols del segle passat.

⁴En relació als centres arxivístics, moltes vegades calia consultar preferentment l'anomenada biblioteca auxiliar. Respecte aquesta problemàtica, Sòria Ràfols, R.- *Biblioteca d'arxiu. A III Curs d'Orientació sobre tècniques i problemes d'arxivística*. Cerdanyola del Vallès: ACIEABARNA, 1990.)

(1914-1925), Dictadura de Primo de Rivera (1923-1931), Generalitat republicana (1931-1936). No sols es tractava de veure els principals esdeveniments polítics, socials i econòmiques sinó també les relacions amb la cultura de l'època. I, en particular, com aquelles interrelacions influen en la producció historiogràfica de monografies locals.

Encara era més convenient relacionar les històries locals amb el procés cultural i ideològic que les havien propiciat. Entre els moviments culturals calia esmentar el Romanticisme, la Renaixença, el Modernisme, el Noucentisme o els avantguardismes. Tots aquests corrents culturals es manifestaren en expressions artístiques i literàries i, àdhuc, de «modus» de vida. En conseqüència havien influït en el temps de l'elaboració de les històries locals, tant en concepció, com en continguts, com en llengua. Dins d'una panoràmica sobre el context cultural i ideològic, calia afegir la possible incidència

que les doctrines anarquistes, socialistes i comunistes havien pogut tenir en el desenvolupament de la historiografia local catalana, vers els anys trenta.

La present tesi contrava el seu interès en estudiar la significació d'aquestes històries locals. Així, era precís situar-les en el seu propi camp científic, l'àmbit historiogràfic. Dins de quins grans corrents historiogràfics estaven immergides. En aquest sentit s'exposaven els antecedents historiogràfics als segles anteriors, els de l'Edat Moderna.

En primer lloc, les grans obres històriques dels segles XVI i XVII com havien propiciat el conreu de les monografies locals d'aquella època. També es pretenia descriure el pensament historiogràfic dels historiadors catalans de durant la monarquia hispànica dels Àustria (1516-1714).

En un segon moment, la historiografia catalana del segle XVIII i primer terç del segle

XIX plantejava els seus continguts i metodologia dins del gran corrent cultural de la Il·lustració. Els centres intel·lectuals de la Universitat de Cervera i de Bellpuig de les Avellanes tenien un paper influent en les noves concepcions historiogràfiques que quedaven reflectides en l'obra historiogràfica d'aquell temps, com la d'Antoni de Capmany (1742-1813).

Situats en el mateix marc cronològic del present treball, el centenar d'anys d'entre 1837 i 1936, estudiàvem la transcendència per la historiografia de l'època, ^{que} havia propiciat les grans històries generals de Catalunya, com la de Víctor Balaguer (*Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, 1860-1863), d'Antoni de Bofarull (*Historia critica, civil y eclesiástica, de Cataluña*, 1876-1878), d'Antoni Aulèstia (*Historia de Catalunya*, 1887-1889) de Francesc Carreras i Candi (*Geografia General de Catalunya*, 1913-1918) de Ferran Valls i Taberner i Ferran Soldevila (*Historia de Catalunya*, 1922-1923),

d'Antoni Rovira i Virgili (*Història Nacional de Catalunya*, 1922-1934) i de Ferran Soldevila (*Història de Catalunya*, 1934-1935).

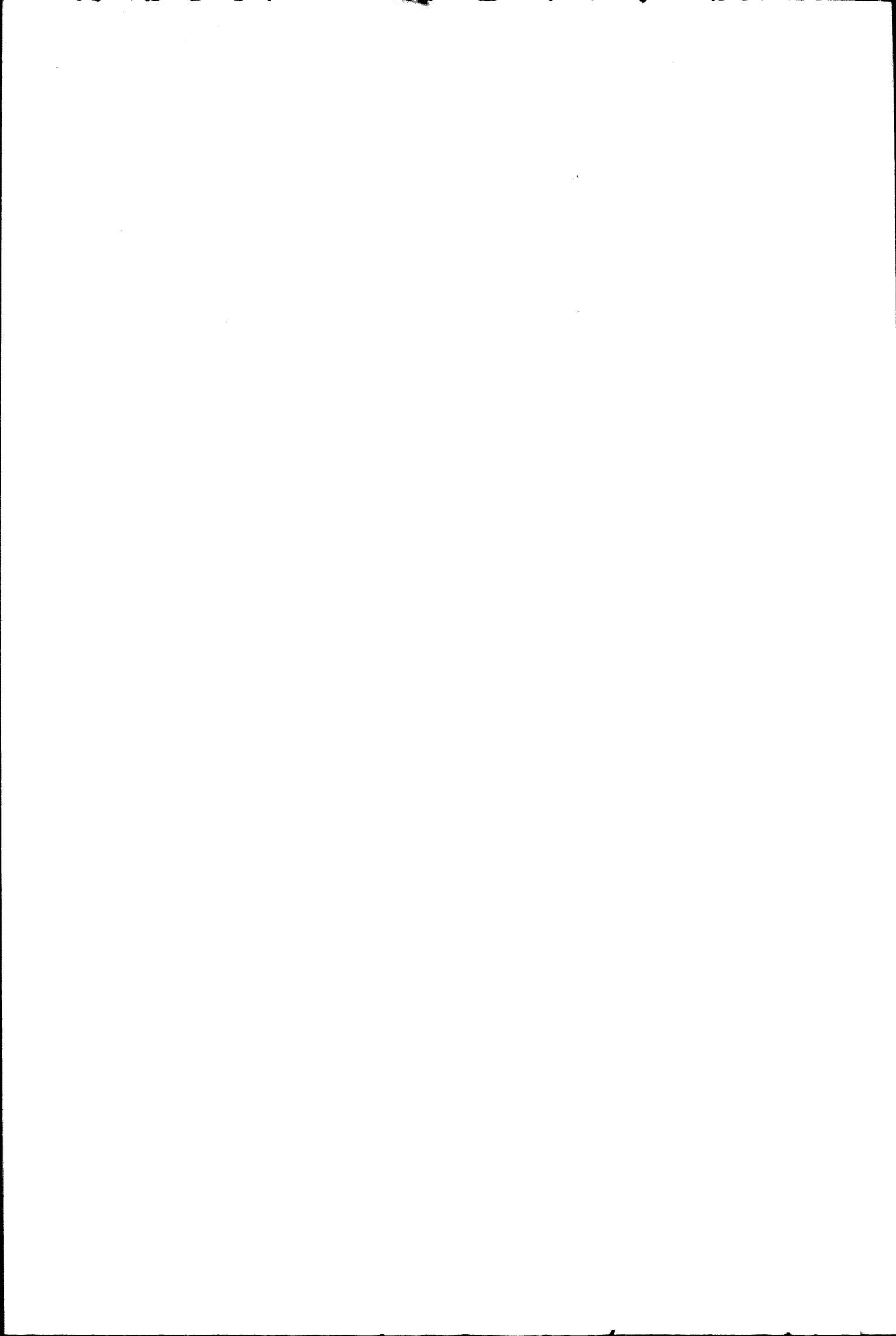
A continuació la nostra investigació analitzava les històries locals des de diferents aspectes: les seves característiques, la condició dels seus autors i les influències (Església, excursionisme...) en la seva concepció.

En definitiva, aquestes han estat les principals línies de la nostra investigació entorn a les Històries Locals de Catalunya als segles XIX i XX (1837-1936). No voldrien acabar aquestes paraules preliminars sense deixar d'expressar els agraïments a totes aquelles persones que han contribuït amb el seu ajut o orientació. A més de les ja esmentades en aquestes mateixes pàgines, voldrien fer notar la comprensió per part dels nostres companys i professors de Paleografia i Diplomàtica i, en especial, la dedicació de la nostra directora de tesi, Dra. Josefina Mateu i Ibars, sense la qual

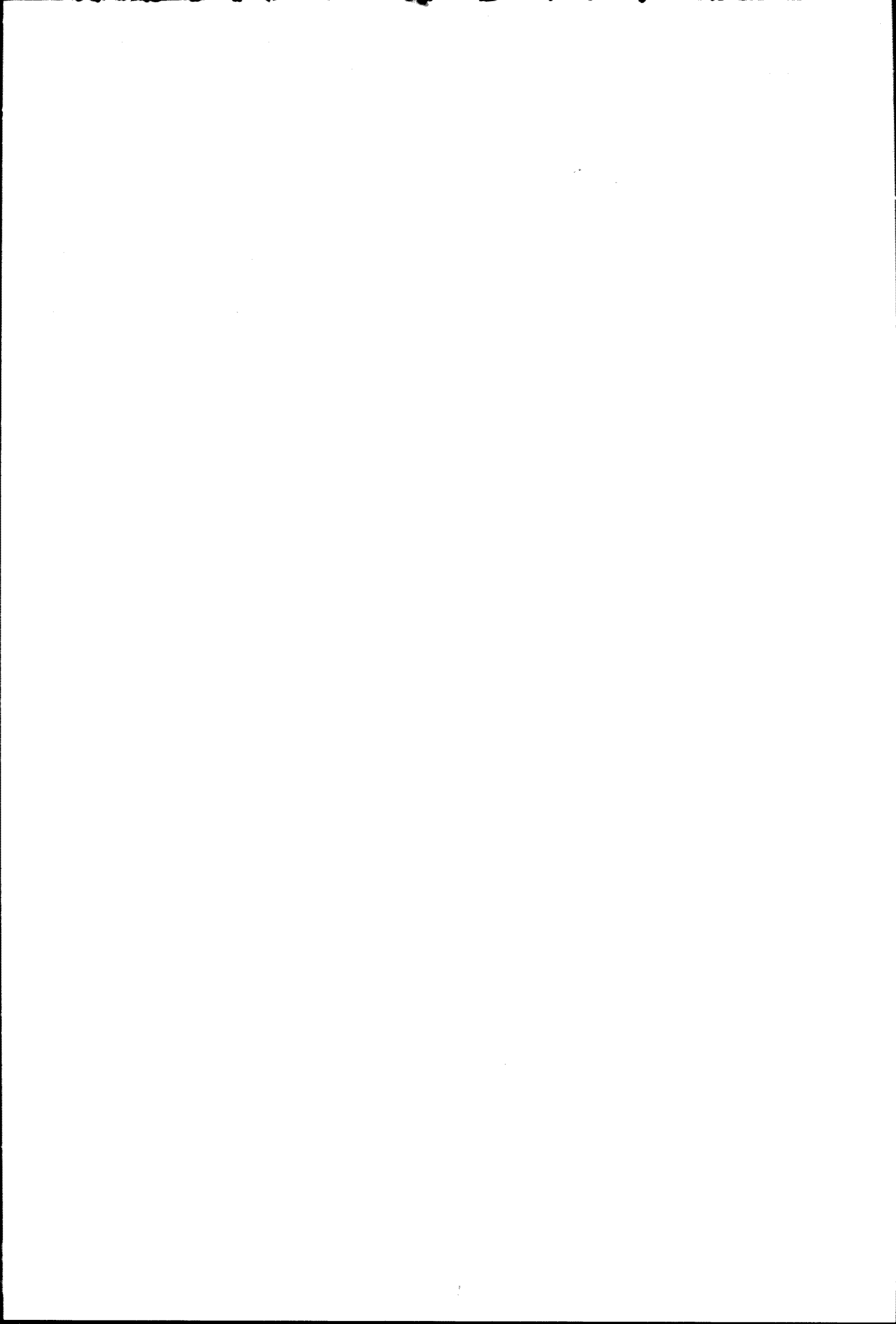
nc hagués estat possible el present treball, que globalment ha volgut estudiar la historiografia catalana d'un centenar d'anys en els quals els catalans -segons paraules de Jaume Vicens i Vives- "havien refet una cultura, això és, una manera d'entendre el món i d'entendre's amb el món".*

Universitat de Barcelona
Curs 1992-1993

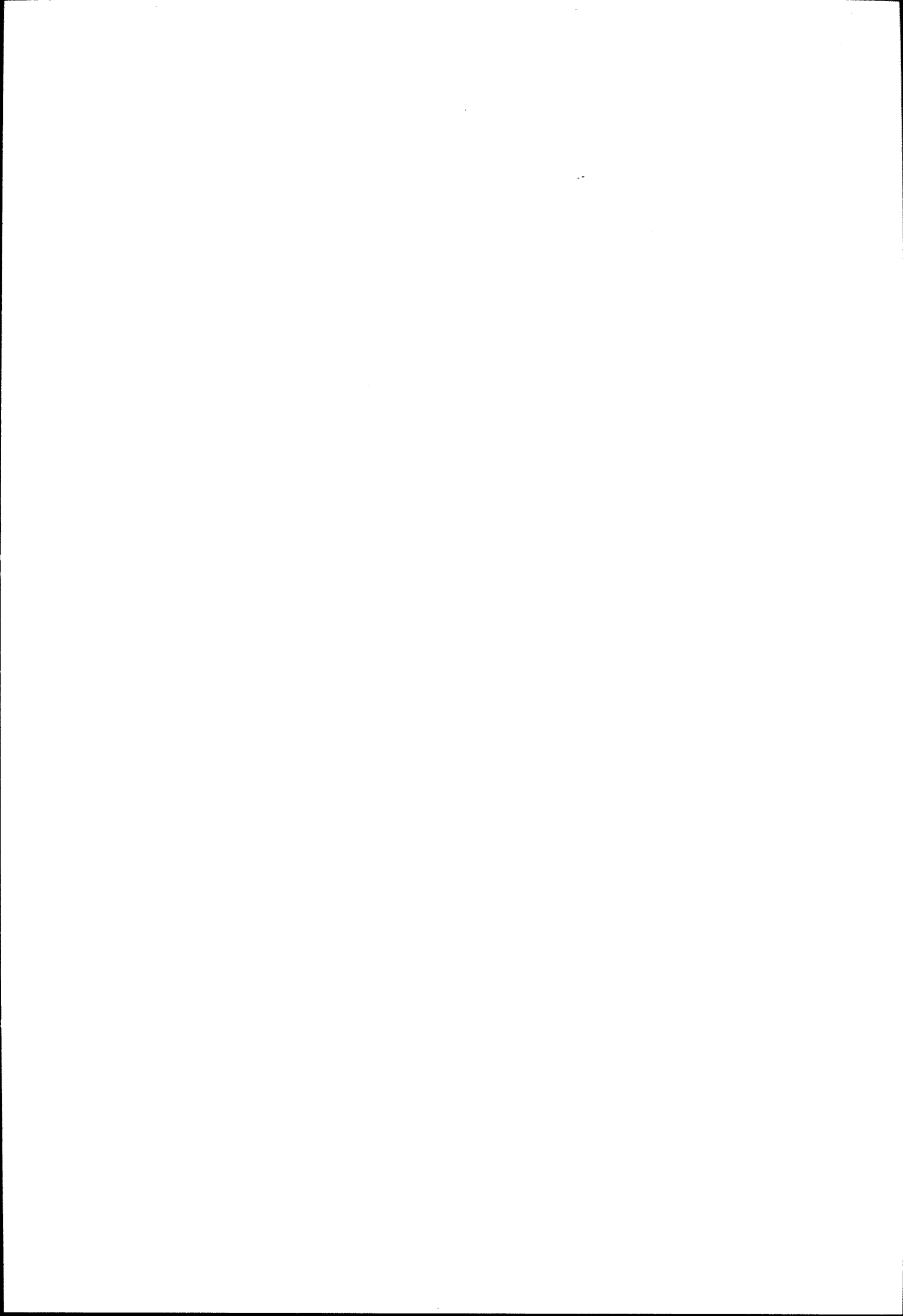
*Pròleg a *Industrials i politics* (setembre de 1958).



INTRODUCCIÓ



LA PROBLEMÀTICA INTERPRETATIVA



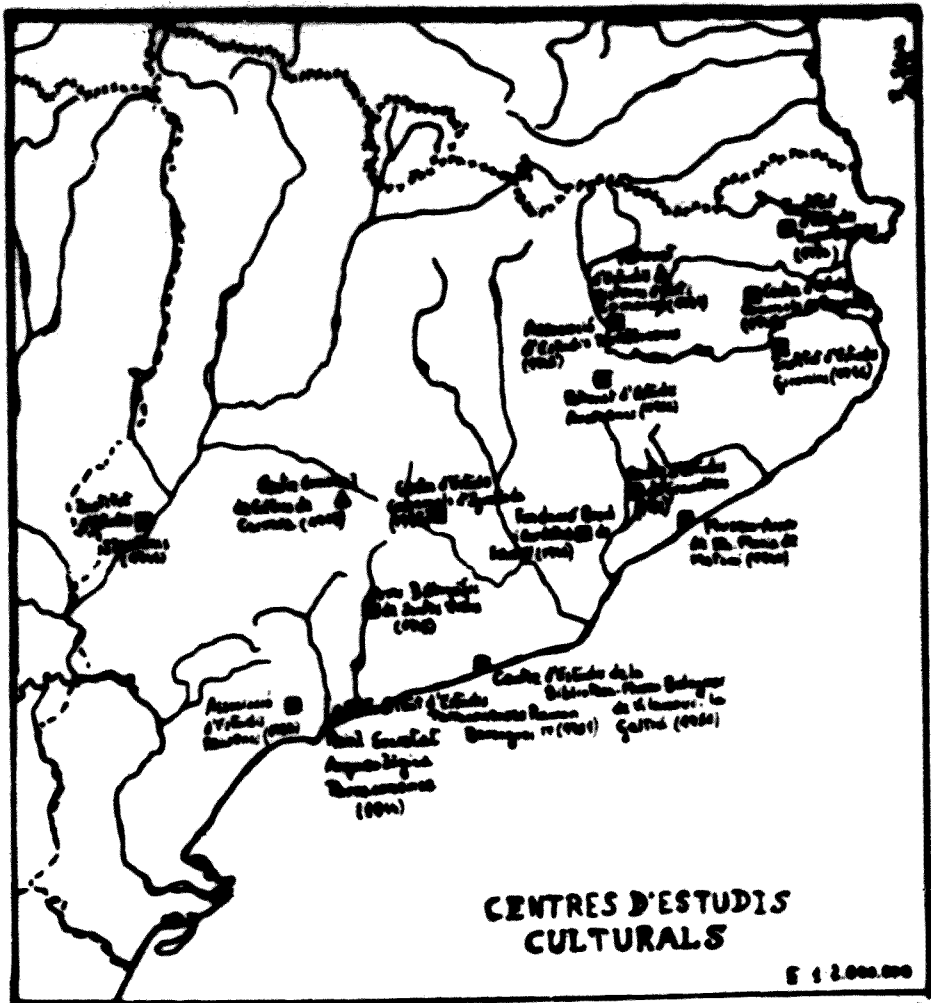
En un estudi sobre els Històries Locals de Catalunya als segles XIX i XX (1837-1936) seria convenient exposar una panoràmica general de les principals interpretacions dels actuals historiadors sobre la funció de la història local dins del camp de la historiografia.

Després de l'ensulsiada de la guerra civil espanyola, a Catalunya el treball en història local restà circumscrit a la tasca d'erudits locals o de cronistes municipals. També es lliuraren a la feina d'arxius locals personalitats properes a la desapareguda Generalitat republicana, com el metge olotí Joaquim Danés (1888-1960) organitzador de l'arxiu i biblioteca d'Olot i de la *Història d'Olot*.

Durant la postguerra moltes vegades centres d'estudis, públics o privats, acolliren aquesta activitat o fomentaren la publicació d'algunes obres, com la Reial Societat Arqueològica

Tarraconense (creada el 1844), el Centre Comarcal de Cultura de Cervera (1913), el Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca (1933), Museu-Arxiu de Santa Maria de Mataró (1940), Institut d'Estudis Ilerdencs (1942), Fundació Bosch i Cardellach de Sabadell (1942), Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles (1943), Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus (1945), Associació d'Estudis Torrellonencs (1945), Institut d'Estudis Gironins (1946), Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada (1947), Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV (1951), Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer de Vilanova i la Geltrú (1951), Centre d'Estudis de Granollers (1952), Associació d'Estudis Reusencs (1952), Patronat d'Estudis Ausonencs (1952), Institut d'Estudis Empordanesos (1956), etc.

Però el conjunt d'aquests estudis historiogràfics restaren aïllats i d'esquenes als centres universitaris. Els historiadors universitaris consideraven en sentit negatiu "la



CENTRES D'ESTUDIS CULTURALS



Principals centres



fundats entre 1844 i 1933



fundats entre 1940 i 1956

tradicional concepció dels cronistes més o menys oficials que identificaven història amb noms, fets, anècdotes i efemèrides destacades, donant com a resultat cròniques localistes absolutament tancades dins l'àmbit del poble i sense cap utilitat historiogràfica, llevat la de proporcionar dades i informacions que la freqüent destrucció dels arxius feia irrecuperables. Comptats són els pobles que no tenen la seva «Història» particular, habitualment panegírica de persones i esdeveniments i que en la majoria dels casos, aconsegueix la funció de promoure l'orgull localista, contribuint a l'aglutinament ideològic d'una determinada comunitat al voltant d'uns determinats valors. Els mitjans per arribar-hi són l'accentuació de les particularitats glorificades o la conversió en particular i propi allò que és general i comú; fins i tot el denigament dels forasters té també el seu paper en aquest discurs gens neutre".

La incorporació dels nous mètodes i

objectius a la historiografia catalana per Jaume Vicens i Vives, al voltant dels anys cinquanta no suposaven un enfocament positiu per les històries locals, ans tot el contrari. El mateix "Vicens i Vives afirmà un ideal de l'historiador com professional i universitari en comptes de la imatge de l'amateur il·lustrat que el catalanisme històric havia fonamentat a través de l'Institut d'Estudis Catalans".³ Però aquesta actitud de no voler saber res de la historiografia local, donava lloc a situacions tan paradoxals com que els historiadors acudissin als arxius estrangers en lloc dels locals a l'hora de fer una recerca monogràfica catalana, com la historiadora Núria Sales reconeix: "Mentrestant, veig monografies de tal o tal poble o vila de l'Urgell o del Segrià, on l'autor (o autors) han recorregut a tot de llunyans arxius, els de la Corona d'Aragó i els de Madrid no cal dir, i alguna cosa hi troben: però és que a fer incursions als Arxius Secrets ^(arriben) del Vaticà, al British Museum de Londres...I en

canvi, com jo mateixa fa trenta anys en el cas vallenc, no tenen prou en compte els arxius municipals i parroquials locals.”

En canvi, els plantejaments sobre els estudis d'història local eren molt diferents a l'estranger. Així a Anglaterra, des de 1948 les investigacions sobre història local eren prou vàlides des de les directrius de Finberg, des del Departament d'Història Local Anglesa de la Universitat de Leicester. "La tasca de recerca empresa durant els anys cinquanta o seixanta pels deixebles de l'escola de Leicester d'Història Local, i en particular per W. G. Hoskins, el seu fundador i primer cap de departament, mostren prou clarament que la història local podia ser utilitzada no sols per exemplificar i entendre més clarament el funcionament de temes d'història nacional, sinó que els estudis locals a vegades descobrien temes i qüestions enterament nous, tots els quals apuntaven a nivell nacional.”

A més de l'interès de publicacions

especialitzades com «The Liconcolnshire Historian» o «The Local Historian», a l'Anglaterra dels anys setanta sorgiren noves iniciatives vers la història local. La revista «History Workshop»⁶ propicià col·loquis entre historiadors i treballadors amb la intenció d'interessar a la gent per la seva pròpia història i en formar grups de recerca local, moltes vegades utilitzant les fonts orals. Aquests tallers d'història local, coordinats per l'historiador Raphael Samuel, preferentment s'orientaven cap una història popular, d'una història de la vida de les classes treballadores, a nivell local, ja que segons el mateix R. Samuel, "En la mayoría de los períodos que estudian los historiadores el hogar ha sido el escenario principal de la producción; la familia, el vector de la propiedad y de la herencia; la localidad, un universo de clase." Però, aquest panorama descrit és relativitzat per Borja de Riquer, "crec que ací tenim una visió un xic esviaixada

de la situació de la historiografia a la Gran Bretanya, fruit que traduïm bàsicament obres dels autors que podríem qualificar més progressistes. Si bé és força important l'obra del veterà grup de *Past and Present* (Hill, Hilton, Hobsbawn, etc.), i la renovació representada per E. P. Thompson, així com algunes de les coses que fan els joves del «History Workshop», cal no oblidar que tots aquests no dominen el món científic i acadèmic del seu país. A les universitats i a les llibreries britàniques predomina encara una historiografia contemporània molt més tradicional i conservadora, centrada en el conreu de la història política convencional i «imperial».

Als Estats Units i a França també va desenvolupar-se una atenció cap a la història local. Aglutinada entorn de l'American Association for State and Local History, la historiografia nord-americana s'interessà per l'antropologia històrica i la microhistòria (comunitats, barris, etc.) i aparegueren estudis

com els de D. Russo, B. Allen o L. Montell. A França, la influència esdevingué a mans de la geografia regional i urbana, i de l'etnografia. També la historiografia local mexicana era prou interessant, portada a terme tant per estudiosos com per historiadors professionals.⁹ També a Itàlia era prou prolífica la producció de monografies d'història local des de finals dels anys seixanta. Els mateixos professors universitaris s'aproparen als erudits locals i prepararen reunions conjuntes per reflexionar en comú sobre els temes, fonts i mètodes de recerca.

Mentre a Catalunya l'única tasca significativa eren les reunions científiques interdisciplinars de l'Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos,¹⁰ però prou important ja que permetia els contactes periòdics (anuals) entre els estudiosos i especialistes d'història. Sota la iniciativa del geògraf Josep Iglésies eren de caràcter itinerant: Martorell (1950), Santes Creus (1953), Cervera (1955), Peralada (1959),



ASSEMBLEES INTERCOMARCALS D'ESTUDIOSOS

(1950-1993)

- Seu d'Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos,
amb el número correlatiu de la seva organització:
- 1 des de la 1 (primera, el 1950) fins la 38
- 38 (XXXVIII, el 1993)

Tortosa (1961), Vic (1962), Banyoles (1964), Montblanc (1966), Igualada (1967), Sabadell (1968), Reus (1969), Balaguer (1970), Mataró (1971), Perpinyà (1971), Terrassa (1972), Tàrraga (1973), Santa Coloma de Queralt (1973), l'Espluga de Francolí (1974), Vilanova i la Geltrú (1975), Sant Feliu de Guíxols (1976), la Seu d'Urgell (1977), Ripoll (1978), Berga (1979), Lleida (1979), el Prat de Llobregat (1980), Manresa (1981), Sant Joan de les Abadesses (1982), Santa Coloma de Farners (1983), Sitges (1984), Girona (1985), l'Hospitalet de Llobregat (1986), Rubí (1986), Granollers (1987), Puigcerdà (1988), Valls, Vila-Rodona (1989), Tremp (1990), Amposta (1991), Encamp (Andorra, 1993).

Gradualment el món universitari es relacionà amb les Assemblees d'Estudicós (presidències dels doctors Josep M. Font i Rius, 1969, Joan Gibert i Queraltó, i Manuel Riu, 1972, 1975) i s'interessà per la historiografia local, com Joan Reglà (a *Un segle de vida catalana*, 1961) o

Miquel Coll i Alentorn (a *Història de Barcelona*, 1975).

A finals dels anys setenta es produí la gran eclosió de la història local a Catalunya deguda a la investigació del gran nombre de recent llicenciats, freqüentment originaris de l'interior del país; en la nova orientació dels centres d'estudis locals i comarcals, i per la difusió de la creixent aparició de la premsa local i comarcal. Així, nous historiadors es mostraven "convençuts per altra banda de la real importància que calia atribuir a la història local, per a compensar entre d'altres motius l'òptica excessivament barcelonina del discurs historiogràfic, justificada és clar per l'actual macrocefàlia de la capital del Principat, però de discutible extrapolació a d'altres moments de la nostra Història en què el paper des d'altres indrets i poblacions ha estat més compensat que ara respecte a Barcelona, van enfocar les coses per aconseguir la rehabilitació de la història

local i la seva rehabilitació en els medis professionals. Molt aviat van plantejar a «L'Avenç» (maig 1977) allò que anomenàvem *Els problemes de la Història local*, i simultàniament iniciàvem un ambiciós programa de recollida de dades de caire arxivístic i bibliogràfic que volíem posar a disposició del conjunt de la comunitat d'estudiosos".¹¹

Aquestes paraules de Joaquim Nadal també incideixen en la peremptòria necessitat per als estudiosos d'història local de l'existència d'uns arxius adequats i modernitzats. "Dintre del panorama cultural del nostre país, els arxius han sofert, des de sempre, una manca d'atenció i de planificació i, en general, diríem que fins i tot del coneixement més elemental. El mateix país no ha tingut, no té encara, prou consciència de l'existència dels seus fons documentals -i, per tant, de la base de la pròpia història. Però, aquests fons hi són, jeuen en l'oblit i esperen una atenció que fins ara no han tingut. Els

arxius municipals són el cas potser més explícit d'aquesta situació."¹² Fou a partir d'aleshores quan els poders públics, Ajuntaments i Serveis d'Arxius de la Generalitat,¹³ es preocuparen de bastir una xarxa d'arxius municipals i històrics, que posaren a l'abast dels historiadors la documentació històrica necessària per als seus treballs d'investigació local.

A diferència dels cronistes del segle XIX, que narraven els fets més importants del seu temps, però que rarament rastrejaven el passat, la nova història local agafà, amb molts matisos, dues classes de concepció. La primera podria ésser aquella que estudia un lloc o territori determinat, en una successió cronològica de necessària continuïtat, tots els esdeveniments, totes les institucions, totes les manifestacions d'activitat socio-econòmica produïdes, totes les expressions artístiques o culturals que hagin tingut lloc en aquell poble o ciutat. Una segona classe, anomenada microhistòria, seria l'estudi

d'una temàtica o una qüestió històrica específica, però de caràcter general, que es vol explicar a partir de l'anàlisi d'un cas representatiu, en un lloc determinat. D'alguna manera, són "dues interpretacions divergents: d'una banda, l'estudi integral d'un territori determinat, la concentració de la recerca dins els límits geogràfics de la comunitat observada; i, d'altra, l'anàlisi concreta en àmbits circumscrits dels fenòmens de major abast, és a dir, la comprovació particularitzada de les teories generals. De fet (...), entre una recerca microscòpica, concebuda com a acumulació minuciosa de dades referides a llocs concrets, i una recerca microcòsmica, on l'atenció es centra selectivament en alguns aspectes de l'estructura i el funcionament del conjunt de la societat, bé que examinats localment. La cultura acadèmica s'ha identificat, de forma majoritària, amb aquesta segona opció".

Davant d'aquestes opcions historiogràfiques,

Ignasi Terradas¹³ alerta de les equivocacions més habituals que poden fer els historiadors locals. Una, l'error metonímic consisteix en pensar que tot el que té un significat en un lloc, deu tenir un significat igual si succeeix en un altre lloc. Altra, l'error metafòric seria prendre la història local com a representació textual i real de la de tot un país. També l'historiador Josep Fontana denuncia una història feta en base de l'evolució aïllada de la localitat i amb l'objectiu de prestigiar aquell poble en relació a altres. Un tipus d'història que l'anomena història «localista».¹⁴

Aquest procés d'apogeu de les històries locals no era privatiu de Catalunya, sinó que corresponia a un fenomen més generalitzat per l'Europa occidental ja que "trobàvem una reacció contra la creixent uniformització que comportava el desenvolupament econòmic i el progrés tecnològic. Aquesta reacció anava acompanyada d'un interès creixent pel record, com a manera

d'impedir que desapareguessin completament els costums i les tradicions locals d'aqueix món (...). No hi havia, en general, enyorança del passat, en un sentit que podríem qualificar de reaccionari, i sí una voluntat expressa de protegir-lo contra l'oblit, d'utilitzar-lo per comprendre millor problemes socials, ambients i peculiaritats que, amb massa facilitat, havien estat sacrificats al progrés, ignorats per esquemes teòrics massa simples, on la història tenia sempre un sentit únic i ascendent i tot allò que no hi encaixava, era qualificat precipitadament de reaccionari".¹⁷

A Catalunya, s'interessaren per la història local, els antropòlegs preocupats per la vida quotidiana i per la formació familiar, i els geògrafs, preocupats per l'estudi urbà dels barris. també com font documental per a la història local s'incorporaren els mètodes de la història oral.¹⁸

La constitució de l'Estat de les autonomies

a Espanya afavorí el desenvolupament de la història regional, comarcal i local. En aquest sentit, es celebraren diferents congressos i reunions científiques sobre aquesta temàtica històrica, com "Congresos de Historia del País Valenciano (1971), de Cultura Andaluza (1977), Primer Encuentro de Historia Contemporánea de Palma de Mallorca (1977), Primeras Jornadas de Historia de Extremadura (1979), o los Congresos de Estudios Aragoneses (1976) y de Estudios sobre Aragón (1978)".¹²

Enfront aquesta eclosió d'interès per la història local es produïren algunes discrepàncies o tenences per alguns historiadors, com la de Santos Julià, "Ya desde antiguo la Universidad española vive de espaldas a la investigación de otras regiones del mundo. Si a este permanente desinterés por lo de fuera se añade la fascinación por lo local y se suman sus efectos al particularismo extremo que está cayendo como un manto de hierro sobre nuestras

universidades, se acabará por trazar como ideal de historiador un camino que va de la cuna a la tumba: aquí nació, aquí estudió, de aquí investigo porque aquí me publican, aquí me muero."²⁰, o la de Juan Pablo Fusi que veu el perill d'elaborar "una historia de España que sea una mera agregación de historias locales y regionales".²¹

En canvi, molt diferent era el pensament de l'erran Mascarell, "És a partir d'una història local despullada de tota erudició estèril i de tot patriotisme banal que podran fer-se interpretacions globals fonamentades en realitats històriques, i que els ciutadans es podran reconèixer com a protagonistes del procés històric i social."²² Aquest mateix historiador, com director de la revista especialitzada en història, «L'Avenç», impulsava el corrent historiogràfic d'estudis locals amb un suplement de la revista, titulat «Plecs d'Història Local» (1986).

A finals dels anys vuitanta "les

insuficiències i l'estancament del pensament marxista sobre el fet nacional, el caràcter purament estratègic de les anàlisis marxistes sobre el fet nacional i la tendència a atribuir-li un paper extrínsec en el joc dels dinàmiques revolucionaris, es van fer més evidents a mida que començava a minvar en el món universitari català el pes del marxisme com a explicació total i acabada de la història".²³ Aquestes són paraules de l'historiador Albert Balcells, introductòries de la seva concepció d'una història social i nacional. En aquest sentit, "la història local cal que sigui una premissa per arribar a bastir la història nacional. A base de moltes micro-investigacions locals s'aconseguirà la construcció de la història tota de la nació".²⁴

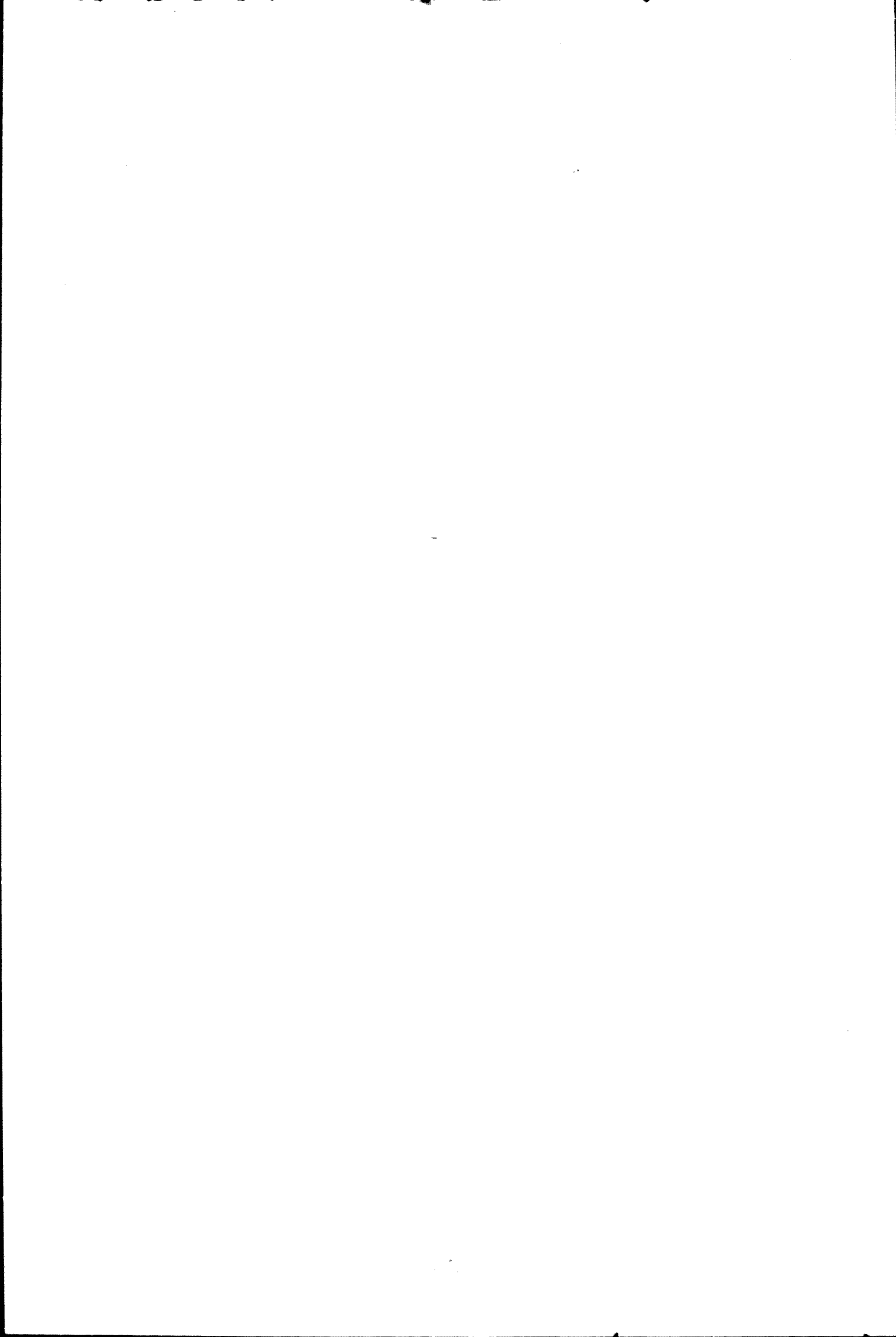
Però tota aquesta rellevància actual pels estudis d'història local i l'edició creixent de monografies en investigació de caràcter local no han propiciat l'interès vers la seva

historiografia. "En qualsevol cas crida l'atenció que en la defecció del materialisme i de les ideologies historicistes s'hagi passat a l'entusiasme per la història local sense el pas previ del diagnòstic necessari, i potser del quiròfan, de la crisi del treball historiogràfic, de les grans interpretacions històriques, de la funció de l'historiador i de les relacions de la història amb la resta de les ciències humanes."²⁸

És, doncs, en aquest sentit que el present treball pretén donar línies de reflexió sobre la historiografia catalana i, en particular, sobre la d'història local, que en part doni resposta a "donat que la història com a totes les ciències s'ha elaborat a partir d'interrogants diversos, els quals han rebut respostes progressivament més científiques, resulta clar que tot historiador té la necessitat de conèixer, de la manera més completa possible, les aportacions anteriors sobre el tema objecte de la seva atenció. La mancança d'aquests estudis historiogràfics i

també bibliogràfics té un impacte especialment perjudicial en la docència de la Història de Catalunya i en la iniciació a la recerca dels joves estudiants o llicenciats".²⁶

NOTES



1. En relació als centres o instituts d'estudis de caràcter cultural d'àmbit local o comarcal és útil el directori *GUIA dels Centres d'Estudis de Catalunya* (Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1987).

2. CALATAYUD GINER, Salvador; FERNÁNDEZ ROS, José M.- *La història local i comarcal...* (A *La Història i els Joves Historiadors Catalans*. Barcelona: La Magraia, 1986, pp. 192-193).

3. UCELAY DA CAL, Enric.- *La historiografia dels anys 60 i 70: marxisme, nacionalisme i mercat cultural català* (A *La Historiografia Catalana*. Girona. Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1990, p. 63).

4. SALES, Núria. *Història Local ¿quin passat, quin present, quin futur?* (A *L'Espai viscut*. València: Diputació, 1989, p. 37).

5. SCHUREN, Kevin.- Estructura i desenvolupament de la comunitat local (A *L'Espai viscut*, op. cit., p. 98-99).

6. En relació a aquesta qüestió es pot consultar, KELLY, Jim.- *Classes d'història o història de classe?: la nova historiografia anglesa* (A «*Nous Horitzons*», núm. 55 (juny 1979), pp. 61-68).

7. SAMUEL, Raphael.- *Historia popular, historia del pueblo* (A *Historia popular y teoria socialista / coordinada per Raphael Samuel*. Barcelona, 1979, p. 37).

8. RIQUER i PERMANYER, Borja de.- *Problemes i reptes actuals de la historiografia catalana* (A *L'Historiografia catalana*, op. cit., p. 94).

9. GONZÁLEZ, Luis.- *Invitación a la Microhistoria* (México, 1973).

10. En relació a la tasca de l'Assemblea Internacional d'Estudiosos es poden consultar: 25 anys d'Assemblees Intercomarcals (Vilanova i la Geltrú: Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer, 1975) i IGLÉSIES, Josep.- *Vint-i-cinc anys d'Assemblees d'estudiosos comarcals* («Serra d'Or», núm. 257 (1981), p. 23).

11. ALBERCH i FUGUERAS, Ramon; NADAL i FARRERAS, Joaquim.- *Bibliografia històrica de les comarques gironines* (Barcelona: Generalitat, 1982, p. VII).

12. ALBERCH, R.; BARRIACH, F.; PANYELLA, V.- *Els Arxius Municipals: normes bàsiques de classificació* (Barcelona: Generalitat, 1982, p. 11).

13. *Guia dels arxius històrics de Catalunya* (Barcelona: Depart. Cultura Generalitat, 1982-1990; 4 v.).

14. FURIO, Antoni; GARCIA-OLIVER, Ferran.-
La història local: un itinerari preliminar (A
L'Espai viscut, op. cit., p. 17).

15. TERRADAS i SABORIT, Ignasi.- Reflexions
sobre la forma de relacionar la història local i
la història general (A les III Jornades d'Estudis
Històrics Locals, Ciutat de Mallorca, 24-26 de
novembre de 1983).

16. Pròleg de Josep FONTANA a Història
d'Osona d'ALBAREDA, Joaquim; FIGUEROLA, Jordi;
MOLIST, Miquel; OLLICH, Imma (Vic: Eumo, 1984);
pp. 19-21.

17. RUIZ TORRES, Pedro.- Microhistòria i
història local (A L'Espai viscut, op. cit., p.
78).

18. Encara recordem l'intercanvi de punts de

vista sobre la metodologia de la història oral, amb la especialista Dra. Mercè Vilanova, quan preparaven les sengles col·laboracions a *La Historia Contemporánea en la Universidad* (1972).

19. FERNÁNDEZ CLEMENTE, Eloy; FORCADELL, Carlos.- *El estado de la cuestión en historia regional y local* (A TUPÓN de LARA, Manuel.- *Historiografía española contemporánea*. Madrid: Siglo XXI, 1980, pp. 449-450).

20. JULIÀ, SANTOS.- «El País», 23 octubre 1986.

21. FUSI, Juan Pablo.- *La función de la historia* (A *Symbolae Ludovico Mitxelena Septuagenario Oblate*. Bilbao: Universidad del País Vasco, 1985, vol. II, p. 1465).

22. MASCARELL, Ferran.- *La Historia Local* («L'Avenç», núm. 55 (desembre 1982), p. 4).

23. BALCELLS, Albert.- *Un exemple d'història nacional d'una nació europea sense estat: Catalunya* («Butlletí Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya», núm. 84 (juny 1993), p. 41).

24. CARRIÓN i CUBELLS, Joan Josep, CORTS i SALVAT, Joan Ramon.- *Notes sobre els arxius històrics i la història local* (A *La Història i els joves Historiadors Catalans*, op. cit., p. 138).

25. IRADIEL, Paulino.- *Història local i història general entre política i cultura* (A *L'Espai viscut*, op. cit., p. 48).

26. SIMON i TARRÉS, Antoni.- *Per una història de la historiografia catalana...* (*La historiografia catalana*, op. cit., p. 108).

LA DELIMITACIÓ TEMÀTICA

En el transcurs del nostre procés d'investigació vam creure convenient establir quin era el nostre camp objecte d'estudi. En aquest sentit era precís delimitar-la en un triple marc de referència per poder veure quina temàtica quedava fora i quina dins del nostre treball. Vam pensar que la triple delimitació podria venir donada per un marc conceptual, un marc geogràfic i un marc cronològic, que d'alguna manera responien al mateix títol del treball, *Les Històries Locals de Catalunya als segles XIX i XX*. Calia, doncs, precisar quin era el concepte a considerar d'històries locals; a quin territori es referien quan anomenaven Catalunya, i a quina època cronològica corresponien els segles XIX i XX.

En relació la primer interrogant, marc conceptual, vam convenir com història local a aquella obra de caràcter històric sobre una

localitat. Per tant, no volíem fer distincions entre les diferents classes de temàtica històrica. Aquesta podia ésser bàsicament política, social, econòmica, cultural, religiosa o de qualsevol classe de temàtica. Tanmateix, el nostre concepte d'història local acceptava qualsevol mena de nivell de qualitat o de finalitat, fos didàctica, divulgadora o científica. Malgrat que les nostres preferències optaven cap a aquelles obres que pretenien veure l'evolució històrica d'aquella localitat al llarg dels temps, des del temps prehistòrics fins als actuals, també vam acceptar aquelles obres que tractaven d'alguna temàtica concreta, en el benentès que tingués alguna significació per a aquella localitat.

Si aquests eren els límits del concepte caràcter històric, també quedava suficientment clar que aquelles obres que no fossin bàsicament històriques restaven excloses del nostre treball, com les geogràfiques, artístiques, geològiques...

En respecte de quin era el camp semàntic de la paraula localitat, la nostra idea era la més semblant al de municipi. Així, ja d'entrada quedaven excloses aquelles entitats de categoria superior com senyories i semblants, partits judicials, comarques, províncies o regions. En canvi, assimilaven a la idea de localitat o de municipi, a les ciutats, pobles, agregats i qualsevol comunitat humana i estable de nivell semblant. Mentre que, en general, no teníem en compte les de caràcter arqueològic o històric o religiós, com jaciments, castells, monestirs, santuaris, ermites, parròquies o esglésies. Sense que això no volgués dir que en alguns casos s'haguessin consultat durant el procés d'elaboració del present estudi.

A la vegada, calia precisar a quina època determinada ens referíem en quan municipi o localitat semblant. La nostra resposta fou la correspondència amb la realitat històrica que estudiàvem. Així adiritíem, per exemple, els casos

de Gràcia o de Sant Andreu del Palomar o de Sarrià ja que foren municipis fins el 1897-1921 i per tant entraven plenament dins del nostre camp de treball. Per les mateixes raons no podíem incloure barris, com la Sagrera o l'Eixample de Barcelona, ja que no tenien entitat independent pròpia.

Per últim, en referència al primer concepte, el d'obra, calia que fos una obra impresa, a nivell de llibre, constés d'un sol volum o de diversos. Les raons consistien en cercar obres d'una certa entitat i en limitar el camp d'objectes a estudiar, a causa de la quantitat de tot tipus d'obres. En conseqüència, el nostre treball no estudiava ni les publicacions seriades ni periòdiques. Tampoc ni fullets ni opuscles, malgrat que moltes vegades en vam consultar per raó del seu propi interès.

En relació al segon interrogant, el marc geogràfic o territorial que abastava la present tesi, semblava clar que ens referíem a Catalunya,

tal com indicava el mateix títol de la tesi.

Per al mateix criteri ja esmentat anteriorment, el de la contemporaneïtat en relació a la temàtica del present treball, consideràvem el territori de Catalunya al corresponent administrativament al segle XIX. D'aquesta manera, Catalunya seria l'anomenat Principat. Per tant, Andorra i Rosselló quedarien exclosos i, amb molta més raó, València i les Balears, ja que el concepte de Països Catalans no va agafar consistència programàtica fins a la postguerra, malgrat que la idea de Països Catalans ja era concebuda des del darrer terç del segle passat. Per això mateix, l'aplicació de Països Catalans al territori del present treball hagués estat un anacronisme històric. Per raons semblants no es podia utilitzar la Corona d'Aragó com territori per a la nostra temàtica, ja que havia desaparegut a principis del segle XVIII. En definitiva, el treball estudiaria les històries locals d'aquelles poblacions o localitats

situades en el Principat de Catalunya.

En quant al tercer interrogant, el marc cronològic, calia delimitar els segles XIX i XX. Havia de col·locar-se la primera fita al segle XIX i la darrera al segle XX, com any de publicació d'aquelles històries locals compreses en el treball.

Els anys trenta del segle passat van ésser prou significatius d'un canvi de conjuntura. El 1833 s'iniciava un nou regnat, el d'Isabel II, i una guerra, la I Guerra Carlina, que suposarien una transformació institucional i política per a Espanya: divisió provincial (1833), desamortització (1836-1837) i nova constitució (1837).

A nivell cultural, a Catalunya es publicaven l'oda *La Patria* (1833) de Bonaventura C. Aribau, *El Romancerillo catalán* (1833) de Manuel Milà i Fontanals, *Memorias para ayudar a formar un Diccionario de escritores catalanes* (1836) de Fèlix Torres i Amat, *Los condes de Barcelona*

vindicados (1836) de Prósper Bofarull, *Ensayos históricos sobre Manresa* (1836) de M. de Mas y Casas i *Recuerdos y bellezas de España: Catalunya* (1839) de Pau Piferrer i les poesies (1839) de «Lo Gayter del Llobregat». Especialment, l'any 1837 fou restaurada la Universitat de Barcelona. Així, per tots aquests fets polítics i culturals podem concloure que els anys 1836-1837 serien els apropiats per començar el nostre estudi sobre les històries locals, com el mateix especialista Ramon d'Alós-Moner i de Dou (1885-1939) amb el seu treball *Un siècle d'historiographie catalane, 1836-1936* (1938).

L'any 1936 seria la fita cronològica que tancaria el nostre treball. Aquell any malaurat significaria el començament d'un conflicte civil (1936-1939), que acabaria amb un trencament ideològic, polític, institucional, social i, també, cultural. Els anys de guerra, com tota guerra i més si és «incivil», no foren de normalitat cultural. Per tant, l'estudi d'un

fenomen cultural com la historiografia local catalana restava conclòs el 1936. Així el marc temporal o cronològic del present treball corresponia a cent anys, 1837-1936.

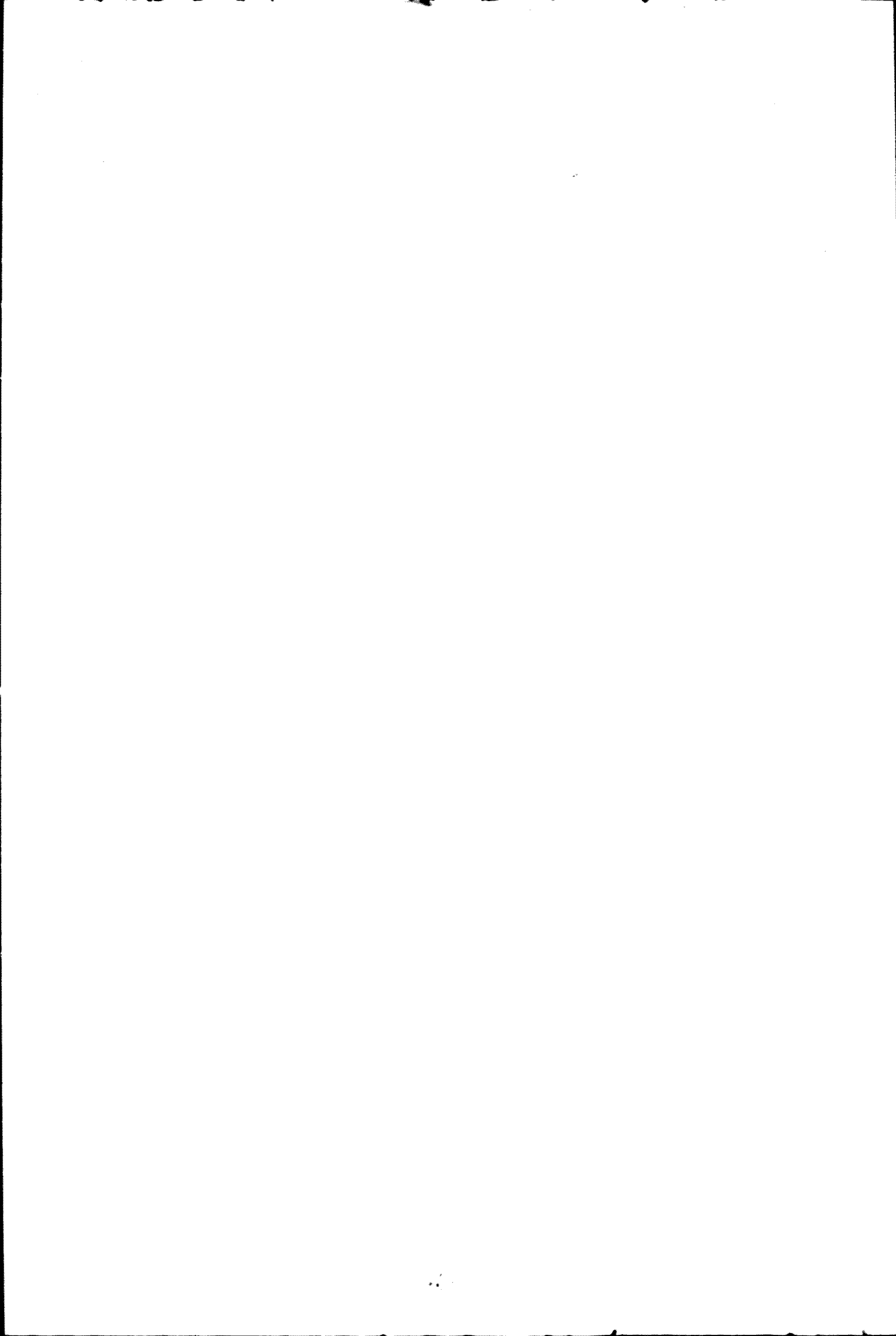
Per tots els raonaments esmentats, la delimitació temàtica resultava ésser els llibres de caràcter històric sobre alguna localitat o població del Principat de Catalunya, publicats entre els anys 1837 i el 1936.

LES GRANS COORDENADES

HISTÒRIQUES

LA MONARQUIA ISABELINA

(1833-1868)



Mort el rei Ferran VII (1833), el succeí la seva filla de pocs anys, Isabel II, sota la regència (1833-1840) de Maria Cristina de Borbó. Però els partidaris de la monarquia absoluta i de l'Antic Règim recolzaren al germà de Ferran VII, Carles M. Isidre de Borbó, i el proclamaren rei (Carles V). Començava la I Guerra carlina (octubre de 1833), que s'estengué pel País Basc, Maestrat i Catalunya (especialment la zona rural al nord del Principat). Les forces liberals, aglutinades al voltant de la figura d'Isabel II, aconseguiren finalment la victòria sobre els carlins (juliol de 1840).

"Por su carácter rural, el carlismo no pudo conseguir el apoyo de las «clases ilustradas» que veían en el liberalismo un sistema político más apropiado a sus intereses y a su modo de vida (...). El odio de la clase media y del proletariado «urbanos» hacia el carlismo halló su

expresión más (...) provechosa en la Milicia Urbana, que coadyuvaba a liberar al Ejército regular de sus tareas de guarnición. Más importante fue la fidelidad de los burócratas y oficiales, que constituían las dos clases gobernantes de España (...). La fidelidad del Ejército fue lo decisivo: gracias únicamente a ella se salvó el liberalismo de la derrota, y el Ejército reclamó su recompensa en términos de influencia política."¹

Una segona revolta, la II Guerra carlina o guerra dels Matiners, especialment a la zona septentrional de Catalunya també fou sufocada (setembre de 1846-maig de 1849).²

Inmersos en aquests conflictes bèl·lics, els governs isabelins promulgaren les lleis desamortitzadores dels béns eclesiàstics (lleis de Mendizábal de 1836-1837, i posteriorment lleis de Madoz de 1855). Mendizábal "esperaba obtenir de manera immediata los recursos suficientes para acabar con la guerra fratricida, amortizar la

deuda y, además, poner en circulación a manos del interés individual los bienes que poseía la Iglesia, con el ánimo de vincular a numerosas familias a la causa de Isabel. Privaba en primer lugar un aspecto netamente político y, en segundo término, uno social y económico".³

Aquestes mesures provocaren l'hostilitat de l'Església espanyola, quan alguns dels seus membres havien ja sostingut la causa carlina. Aquesta postura eclesiàstica enrari l'ambient i donà peu a aldarulls anticlericals, com la crema de convents a Catalunya (juliol de 1835).

Enfront de l'embranchida dels carlins, liberals i monarquia isabelina es necessitaven mútuament. Així, "a partir de este momento la Corona renuncia, tras un cuarto de siglo de lucha, a mantener un sistema exclusivo de poder y admite la ampliación del sistema político en beneficio de la aristocracia y de una burguesía que, por su parte, aparece dispuesta a conservar a la Corona una participación decisiva en el

proceso político. El Estatuto Real, promulgado el 10 de abril de 1834, es el símbolo de la transacción ofrecida por los isabelinos a los liberales, fórmula que la mayoría de los recién ganados a la causa de Isabel II estimaron insuficiente".⁴

Aquestes insuficiències suposaren diferents plantejaments entre els liberals, que es dividiren entre els «moderats», representants dels interessos de la burgesia conservadora, que defensaven el sufragi restringit, i els «progressistes», que defensaven les idees de les classes mitjanes i d'altres sectors més radicals i favorables d'unes reformes econòmiques. Tot això va provocar una sèrie de revoltes per aconseguir el poder per part dels moderats o dels progressistes. A nivell legal, aquestes lluites es concretitzaven en la promulgació de diferents textos constitucionals: Constitució del 18 de juny de 1837, Constitució del 23 de maig de 1845, Constitució de 1856, Acta adicional a la

Constitució del 15 de setembre de 1856.*

A Catalunya, "la burgesia catalana, especialment la barcelonina, s'havia decantat cap al liberalisme perquè aquesta doctrina li ofería el mitjà d'assolir el poder i de consolidar a través del Govern la seva hegemonia política, econòmica, social i ideològica. Ni un sol document escrit pels prohoms de la Comissió de Fàbriques no se'ns mostra contrari al derrocament de l'absolutisme davant de l'obra representada per Maria Cristina i Isabel II i no planyen adjectius contra els absolutistes".*

Aquesta burgesia era la promotora de la Revolució industrial. Fou la indústria tèxtil cotonera la que, en gran part, inicià aquest procés. Després d'utilitzar l'energia hidràulica (colònies industrials a les ribes dels rius), a partir de l'any 1831 s'utilitzà el vapor, com la fàbrica El Vapor dels Boraplata de Barcelona (1832) o L'Espanya Industrial de Sants (1849).

A causa de la demanda de maquinària per part

de la indústria tèxtil, sorgí la indústria metal·lúrgica, com la fundació de Nuevo Vulcano (1836) o La Maquinista Terrestre i Marítima (1855) de Barcelona. També adquiriren importància les indústries química, paperera i surotapera.

També per a l'expansió industrial fou important la producció de gas, que s'utilitzava per a l'enllumenat, i l'extensió de la xarxa ferroviària, que fou iniciada, per primera vegada a la Península, amb la línia Barcelona-Mataró (28 d'octubre de 1848).⁷

Aquesta industrialització va afavorir, des del 1827, una etapa d'expansió econòmica a Catalunya, que es va concretitzar amb la fundació de diverses entitats bancàries: Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Barcelona (1844), Banca Arnús (1852), Caixa d'Estalvis de Sabadell (1853), Banc de Reus (1862), Banca Jover (1863), Banc de Tarragona (1864).

Però aquesta situació tenia la seva contrapartida en les dolentes i dures condicions

de la classe treballadora, especialment les dones i els nens. Aquests, tot just havien complert sis o set anys, ja anaven a treballar tot el dia a les fàbriques. "L'oferta de llocs de treball en una ciutat com Barcelona -i en menor quantitat als altres nuclis industrials- havia d'ésser suficientment pronunciada per originar una migració cap a aquests llocs industrials en recerca de treball. En temps de crisi, els jornalers sense feina s'anaven concentrant a Barcelona. Aquestes crisis repercutien en els obrers amb la disminució de salaris o en l'escassetat de treball i afectaven primer els obrers més mal classificats. Segons les associacions obreres la manca de treball provocava la fam." Una de les primeres associacions fou l'Associació Mútua d'Obrers de la Indústria Cotonera (1840-1842).

Enfront aquesta dura realitat, els treballadors moltes vegades actuaren violentament i participaren en les revoltes

urbanes, dins de les lluites polítiques entre moderats i progressistes. Entre altres insurreccions, la majoria, especialment, a Barcelona: crema de convents i assassinat del general Bassa a Barcelona (1835), incendi de la fàbrica El Vapor de Barcelona (1835), les bullangues de 1836, incidents ludistes a Sabadell (1836), insurrecció republicana de 1837, avalots a Barcelona que fou bombardejada (1842), revolta de la Jamància a Barcelona que, de nou, fou bombardejada (1843), incidents ludistes a Igualada (1848), conflicte de les selfactines a Barcelona (1854), i, per últim, la convocatòria de la primera vaga general, a Barcelona, (1855).

Aquesta situació descrita va canviar amb la "grave crisis europea de 1865-1866 que va a repercutir en España, haciendo quebrar distintas instituciones de crédito en Madrid y en Barcelona. La crisis afectara especialmente a las compañías ferroviarias y a la industria siderometalúrgica; en cuanto se refiere a la

industria textil catalana, la crisis había comenzado antes, al paralizar la guerra de Secesión norteamericana las importaciones de algodón. La burguesía financiera e industrial se despega del régimen; la crisis, repercutiendo en distintos sectores de la sociedad -dificultades para la industria y el comercio, paro obrero-, crea un ambiente propicio para una resolución en sentido subversivo de la crisis del sistema político".¹⁰ En efecto, el setembre de 1868 esclatava la Revolució que derrocaria la monarquia d'Isabel II.

Aquestes condicions socials i econòmiques de la Catalunya d'aquells anys 1833-1868 havien possibilitat, a nivell cultural, el desenvolupament del moviment de la Renaixença.¹¹

També, durant la monarquia isabelina, sorgia de nou a Barcelona la Universitat. "La Universitat restaurada el 1837, represa de la Universitat i Estudi destruïts el 1714, hereva de la de Cervera, integrada per les Facultats de

Teologia, Jurisprudència civil i canònica, Medicina i Filosofia, resultat de la confluència de dos corrents poderosos: el liberal i el català. Si les vicissituds de la seva restauració havien anat enllaçades a les vicissituds de la lluita del liberalisme contra l'absolutisme, també havien anat unides a les primeres manifestacions de la Renaixença catalana."²

Els treballs d'història adquiriren gran importància, com els estudis d'història literària (Fèlix Torres i Amat de Palou, *Memorias para ayudar a formar un diccionario de escritores catalanes*, 1836; Manuel Milà i Fontanals, *Ressenya històrica i crítica dels antics poetes catalans*, 1865).

El 1836 apareixia l'obra *Los condes de Barcelona vindicados* de Pròsper Bofarull. Aquest mateix any, a l'Acadèmia de Bones Lletres "en la sessió celebrada el 10 de juny, J. A. Llobet i Vall-llosera va llegir una ponència titulada *Estudio de la historia en general, y su*

aplicación a la de Cataluña. En líneas generales, Llobet va demanar que alguns socis de l'Acadèmia, treballant en equip, redactessin una història de Catalunya. Al mateix temps, i per proporcionar als joves un text sobre aquestes qüestions que servís per instruir-los i preparar-los millor amb vista al futur, va proposar que alguns socis, conjuntament amb ell, elaboressin una obra de menor envergadura que va qualificar amb les paraules «resumen de la Historia de Catalunya». La segona proposta fou acceptada immediatament per l'Acadèmia i es constituí una comissió per elaborar-la (...); una de les tasques de l'Acadèmia era propiciar estudis històrics referents a Catalunya, com confirmaven els nous estatuts".

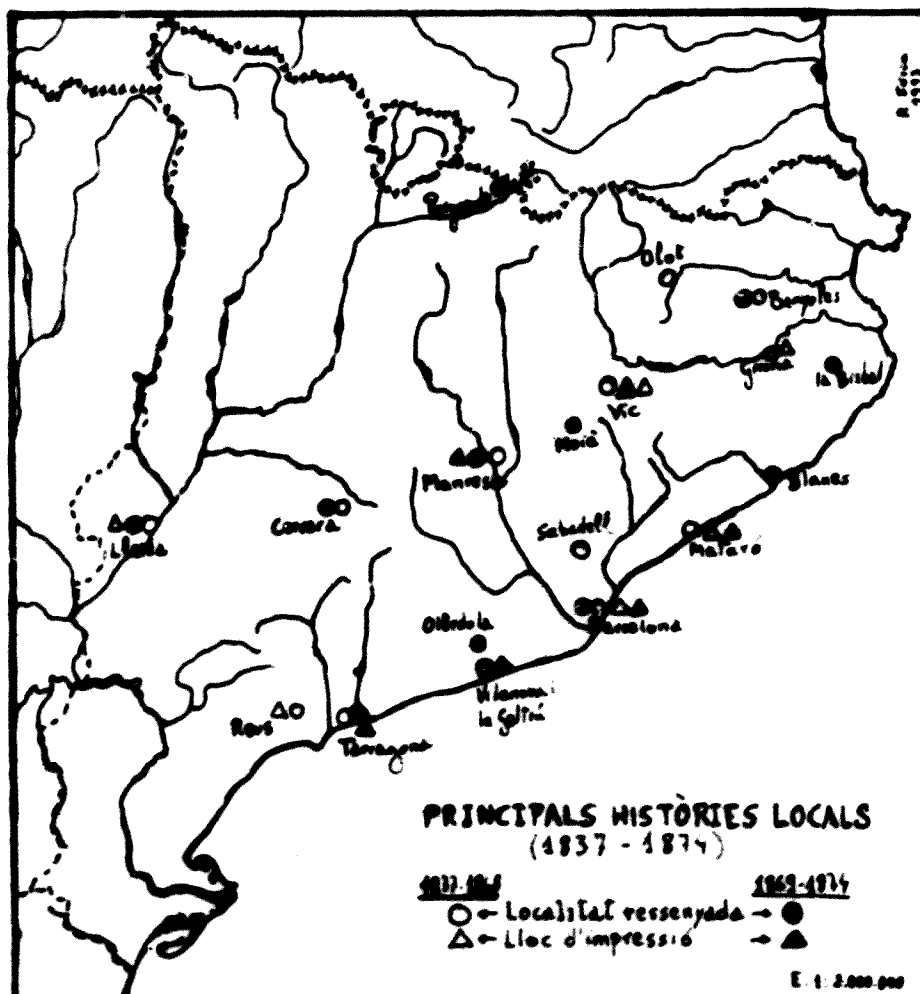
Aquests acords indicaven l'interès per l'estudi de la història. Així s'editaren: *Recuerdos y bellezas de España: Principado de Cataluña (1839 i 1843)* de Pau Piferrer i Fàbregas; *Colección de documentos inéditos del*

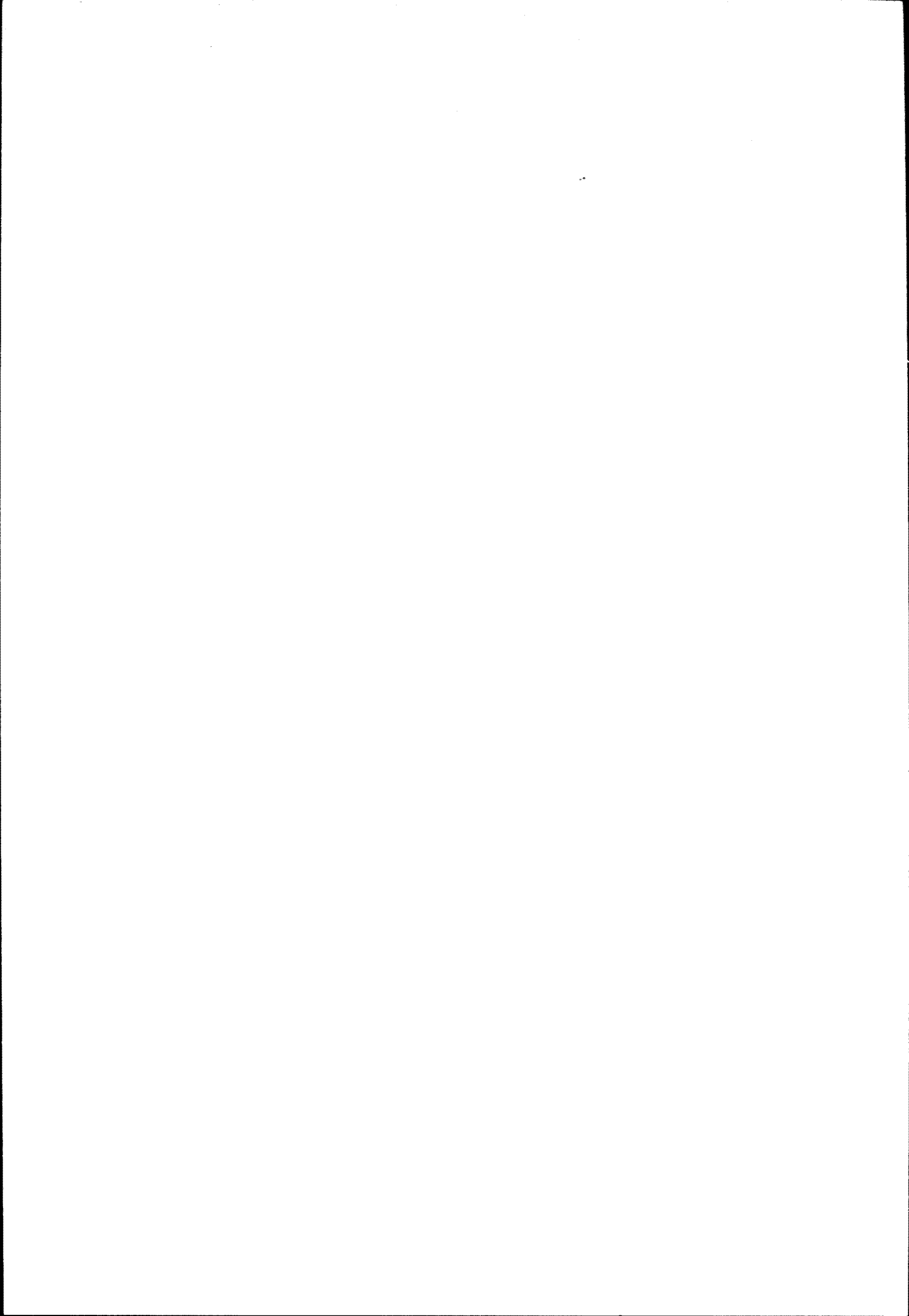
Archivo General de la Corona de Aragón (iniciada el 1847) de Prósper de Bofarull; *Barcelona antigua y moderna* (1854) d'Andreu Avel·lí Pi i Arimon; *Estudios sobre la Edad Media* (1854) de Francesc Pi i Margall; l'edició de les cròniques de Jaume I (1848), de Pere el Cerimoniós (1854) i de Ramon Muntaner (1860), preparades per Antoni de Bofarull i de Brocà; i la *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón* (1860-1863) de Víctor Balaguer.

També ja es mostraven alguns exemples d'història local com *Ensayos-históricos sobre Manresa* (1836) de M. de Mas y Casas; *Anales históricos de Reus* (1845-1846) d'A. de Bofarull Brocà; *Relación histórica del castillo de Escornalbou* (1847); *Reus en el bolsillo* (1851); *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias* (1854) de Joaquín Salarich; *Resumen histórico-crítico de la ciudad de Tarragona* (1855) de Buenaventura Hernández Sanahuja; *Relació sumària de la antiga fundació y*

cristianisme de la ciutat de Barcelona (1855)
 d'Esteve Gilabert Bruniquer; *Memoria sobre
 Manresa* (1859) de M. Torres Torrens; *Descripción
 e historia de la villa de Viallanueva y Geltrú*
 (1860) de José Antonio Garí y Siuwell; *Olot, su
 comarca...* (1860) d'E. Paluzie y Cantalozella;
Tarragona en la Guerra de la Independencia (1863)
 de José M. Recasens; *Guía... de Tarragona y su
 provincia* (1864) de Francisco Doñamayor.

Aquestes eren les línies bàsiques de la
 història espanyola, i de Catalunya en especial,
 durant el regnat d'Isabel II (1833-1868).





NOTES

1. CARR, R.- *España 1808-1939*, p. 190.

2. En relació d'aquesta temàtica és interessant la consulta de CAMPS i GIRÓ, J.- *La guerra dels Matiners i el catalanisme polític, 1846-1849*.

3. SIMÓN SEGURA, F.- *La Desamortización española del siglo XIX*, p. 84.

4. ARTOLA, M.- *La burguesia revolucionaria (1808-1874)*, p. 184.

5. Per consultar els textos constitucionals és útil TIERNO GALVÁN, E.- *Leyes políticas españolas fundamentales (1808-1936)*.

6. VICENS VIVES, J.; LLORENS, M.-*Industrials i polítics del segle XIX*, p. 230.

7. UBACH i SOLER, T. M.- *El ferrocarril: la xarxa catalana*.

8. OLLÉ ROMEU, J. M.- *El moviment obrer a Catalunya, 1840-1843*, p. 27.

9. Per conèixer la problemàtica del moviment obrer a mitjan segle XIX, BENET, J.; MARTÍ, C.- *Barcelona a mitjan segle XIX: el moviment obrer durant el Bienni Progressista, 1854-1856*.

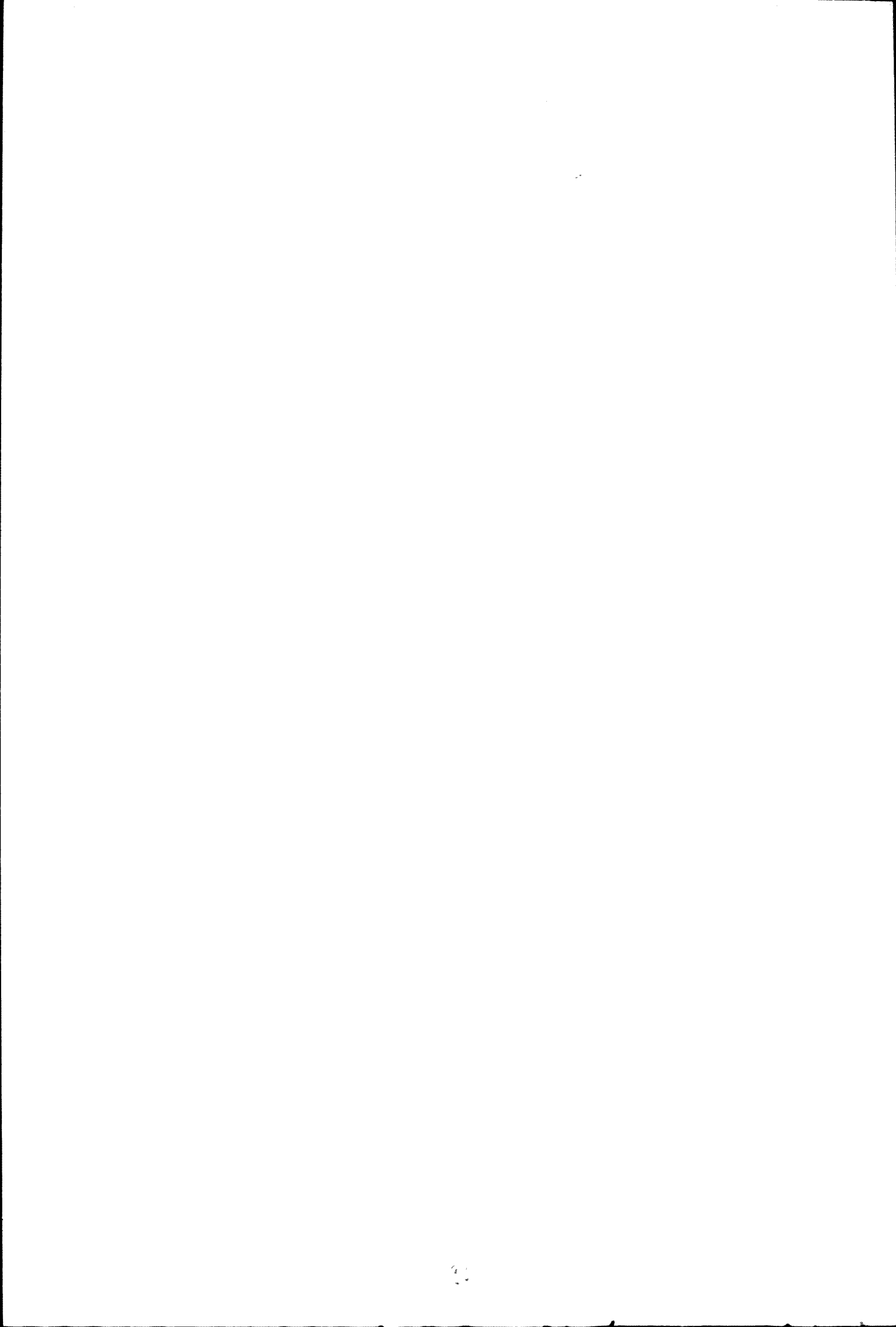
10. JOVER ZAMORA, J. M.- *Edad Contemporánea, en Introducción a la Historia de España*, p. 638.

11. *Consulti's més endavant el capítol corresponent dedicat a la Renaixença*.

12. SOLDEVILA, F.- *Barcelona sense*

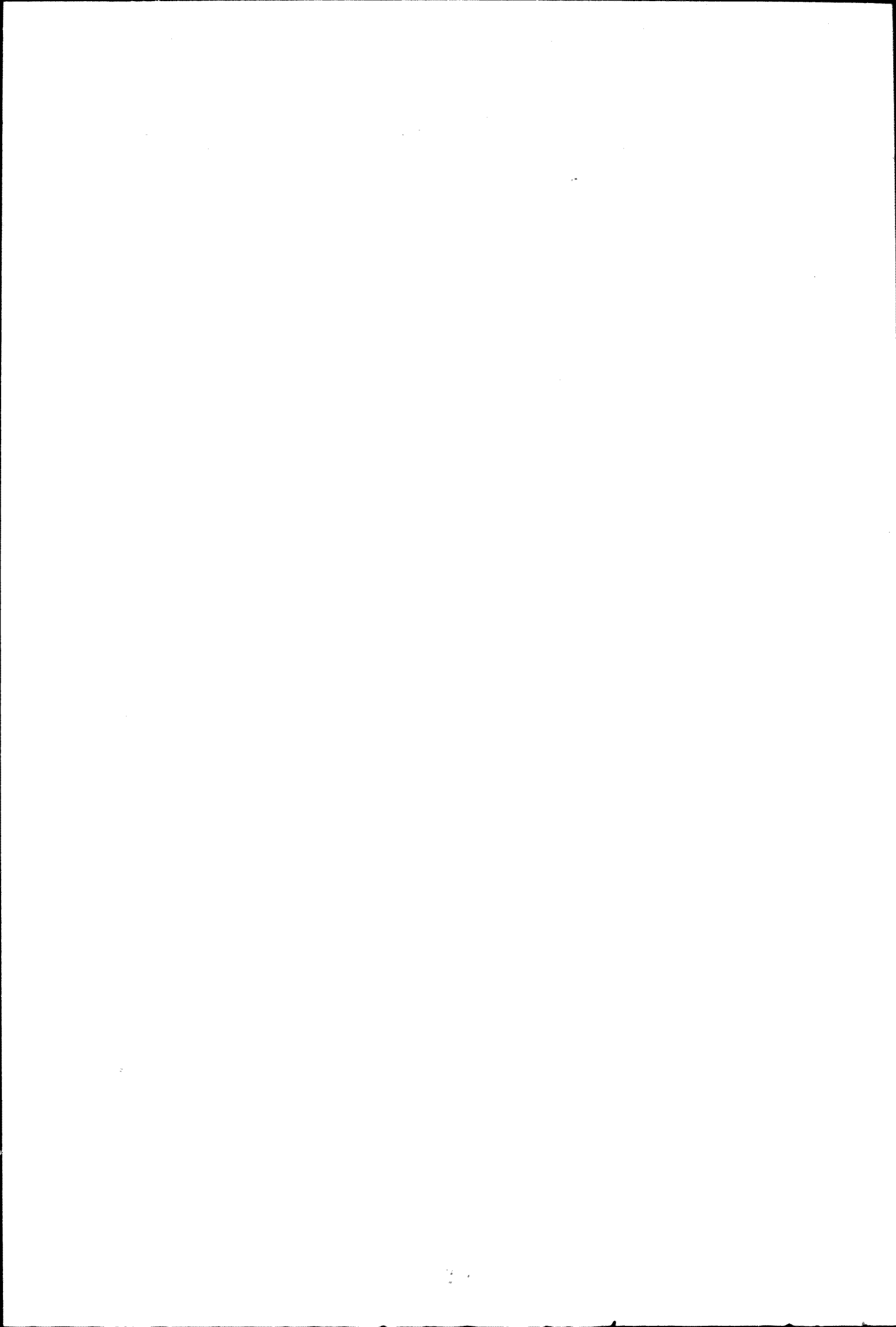
*Universitat i la restauració de la Universitat de
Barcelona (1714-1837), p. 193.*

13. OLLÉ ROMEU, J. M.- *Les bullanguos de
Barcelona durant la Primera Guerra carlina (1835-
1837), pp. 393-394.*



EL SEXENNI REVOLUCIONARI

(1868-1874)



A mitjans de setembre de 1868, la flota espanyola, sota el comandament de l'almirall Topete, es pronunciava a Cadis contra la monarquia d'Isabel II. El moviment, sota la direcció dels generals Prim i Serrano, s'estengué per tota la Península. Després de la victòria revolucionària a la batalla d'Alcolea (28 de setembre) i de la constitució de Junes revolucionàries a Madrid i a Barcelona (29-30 de setembre), la reina Isabel II, des de Sant Sebastià, va abandonar el territori nacional (30 de setembre). La Revolució de Setembre havia assolit el triomf, el seu nom la "Gloriosa".¹

Formades les Corts Constituents, segons les eleccions de gener de 1869, fou promulgada una nova Constitució (6 de juny de 1869), amb Amadeu I com a monarca constitucional (2 de gener de 1871).

Esclatada la III Guerra carlina (1872-1876)

i la revolta cubana (des del 10 d'octubre de 1868), i sense importants sectors que el recolzessin, Amadeu I abdicà i fou proclamada la I República espanyola (11 de febrer de 1873).

Però el règim republicà, sota la presidència successiva d'Estanislau Figueras, Francesc Pi i Margall, Nicolás Salmerón i Emilio Castelar, no aconseguí mantenir l'estabilitat política ni social a l'Estat espanyol. En definitiva, "los republicanos de 1873 no supieron llevar a cabo esa revolución burguesa, que hubiese desarraigado el poder material de la nobleza y las instituciones de carácter medieval, democratizando el Estado y sus instrumentos, apoyándose en todas las clases sociales que estuvieren interesadas en la desaparición del viejo régimen, (pues) la burguesía española, que tenía interés en desembarazarse de la tutela y privilegios de la aristocracia, no pasaba de tímidos ensayos por miedo al «cuarto estado»".²

El cop d'estat del general Pavía, que va

dissoldre violentament el Congrés dels Diputats (3 de gener de 1874), significà el fi de la I República i el pas a la Restauració borbònica amb un nou cop d'estat, el del general Martínez Campos a Sagunt (29 de desembre de 1874).

A Catalunya durant el Sexenni Revolucionari (1868-1874) el predomini polític va correspondre, en general, als republicans federals, a diferència de la resta de la Península.' Així, per exemple a les eleccions de 1869 els federals obtingueren 28 diputats de 37 a Catalunya, però això sols representava a 57 escons de 304 al Congrés de Diputats.

Aquesta dissociació provocà freqüents enfrontaments. El setembre-octubre del 1869 va esclatar la revolta "La Federal" a Tarragona, Reus, Tortosa, Valls, Vilanova i la Geltrú, Igualada, Barcelona, Balaguer, Olot, Banyoles, la Seu d'Urgell, la Bisbal d'Empordà. De nou, el març de 1870 aparegué un altre conflicte popular, la revolta contra les quintes (sistema de

reclutament de soldats) que s'estengué per Sant Andreu de Palomar, Sant Martí de Provençals, Sants, Gràcia, Sant Feliu de Llobregat, Martorell, Sabadell, Sant Celoni, Vic, Manlleu... Encara al febrer de 1873 tornà a esclatar la revolta federal, amb la frustrada proclamació de l'Estat Català, a Barcelona. Aquest descontent prosseguí, inclús durant la presidència del govern republicà, el federal i català Francesc Pi i Margall. "Pi y Margall fue amenazado el 28 de junio (de 1873) con un manifiesto de los diputados catalanes en el que le anunciaban su urgente retirada a Cataluña y la proclamación de un cantón independiente, a menos que el Gobierno se mostrase capaz de restablecer el orden. La gravedad de la situación en Barcelona había quedado demostrada muy claramente, sólo nueve días antes, cuando la milicia tuvo que disolver un Comité de Seguridad Pública establecido por los intransigentes y los internacionalistas del Ayuntamiento."

Aquests internacionalistes eren els grups de treballadors que s'havien adherit a les idees de la I Internacional o Associació Internacional de Treballadors (AIT), fundada en Londres en 1864 a instàncies de Karl Marx. Però entre els treballadors s'havien difós, des d'inicis de 1869, els plantejaments de Bakunin, de rebuig de la via parlamentària.⁵ Així l'apoliticisme s'estengué entre el moviment obrer català, que era majoritari en el I Congrés Obrer Espanyol, celebrat a Barcelona el 1870.⁶ També, com foren anys de llibertat, els treballadors pogueren agrupar-se en diferents organitzacions com el Centre Federal de les Societats Obreres de Barcelona (1869), la Federació Regional Espanyola de l'AIT (1870) o les Tres Classes de Vapor, que agrupava els treballadors dels oficis de la indústria tèxtil. "En marzo de 1871 las Tres Clases ingresaron, según «La Federación», en la Asociación Internacional de Trabajadores, aunque parece que no lo hicieron de forma global."⁷

Com ja hem dit, els federals foren, a Catalunya, una de les forces clau del procés revolucionari, per mitjà del Partit Republicà Democràtic Federal.⁹ De les files federals intransigents (partidaris de la independència prèvia per poder després federar-se lliurement) va sorgir la personalitat política de Valentí Almirall. "Fue uno de los promotores -en mayo de 1869- del famoso «Pacto de Tortosa», que vinculaba a los grupos federales de Aragón, Baleares y País Valenciano" amb els de Catalunya. També contribuï a la fundació de l'entitat catalanista La Jove Catalunya (1870). En definitiva, l'aportació d'Almirall resultaria decisiva en la dècada de 1880 per a la configuració del moviment catalanista.¹⁰

En aquest marc d'inestabilitat que hem dissenyat, s'afegí el conflicte de la III Guerra carlina. "Entre els mesos de març i abril (any 1872), tenim aquest conat de revolta a Barcelona i en molts indrets de Catalunya. Miret, a

Vilafranca i a Vilanova; Sobrevias, a Igualada; Galceran i Camps, a Berga i Prats de Lluçanès; Vila del Prat, a Vic; Guíu, a Granollers; Moixí, a Terrassa, etc."¹¹ La guerra s'estengué per les zones rurals del nord de Catalunya. Els carlins van ocupar la Seu d'Urgell, Berga, Manresa, Vic; però no van poder consolidar les seves posicions. La guerra fou acarnissada entre carlins i liberals, amb víctimes innocents i amb poblacions ocupades i saquejades. Moltes vegades tenyides de conflicte entre catòlics i anticlericals."¹²

"Expiraba el año 1874 y los carlistas seguían dominando el campo catalán, sin poseer, como les acaecía en los demás sectores de la guerra, las capitales, únicamente amagadas. Incluso a Barcelona llegaba la amenaza. Pero no se producía en momento alguno el hecho decisivo."¹³ S'hauria d'esperar a la Restauració d'Alfons XII, quan el general Martínez Campos va poder vèncer la resistència carlina a Catalunya (8-23 d'octubre de 1875).

Aquells anys de lluita eren propicis a l'aparició de nombrosos setmanaris i periòdics de caràcter satíric i polític, com, els més coneguts, «La Campana de Gràcia» (1870), «L'Esquella de la Torratxa» (1872), o el periòdic de La Jove Catalunya «La Granalla» (1870).

El moviment literari prosseguia amb la Renaixença, representat als Jocs Florals, amb autors com Jaume Collell, Frederic Soler, Jacint Verdaguer, Miquel Costa i Llobera. El 1873, per primera vegada, l'alcalde de la ciutat de Barcelona pronuncià el parlament d'obertura dels Jocs Florals en català.

Però la major popularitat d'aquells anys és el teatre en català. Tant que el 1867 el govern espanyol havia ordenat "que no podien representar-se obres teatrals en què no hi hagués almenys un personatge que parlés el castellà".¹⁴ Aquesta ordre governamental fou anul·lada arran del triomf de la Revolució de 1868. Els anys del Sexenni suposaren l'èxit de Frederic Soler,

Serafi Pitarra, com autor de les obres teatrals *Les heures del mas* (1869), *La dida* (1871), *La creu de la masia* (1871), ^{*El Serrer de Call* (1874)}, representades al Teatre Romea de Barcelona. També obtingueren popularitat Víctor Balaguer amb *Don Juan de Serrallonga* (1868) o Rossend Arús amb *La Llúcia dels cabells de plata* (1871).¹⁸

En el camp de la història prosseguien els estudis de Manuel Milà i Fontanals, Víctor Balaguer, Salvador Sanpere i Miquel, Antoni Aulèstia i Pijoan, Antoni de Bofarull i de Brocà, i de Manuel Bofarull i de Sartorio que des de la direcció de l'Arxiu de la Corona d'Aragó continuà la publicació iniciada pel seu pare, Pròsper Bofarull, *Colección de Documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*.

Durant els anys 1868 i 1874, també la producció historiogràfica a nivell comarcal o local no fou tan notable com en altres èpoques. Esmentem els treballs d'E. Blanch, *Crónica de la provincia de Lérida* (1868); Pedro Caimó y Bescós,

Reseña histórica de los sucesos de la villa de la Bisbal (1870); Fernando Fulgosio, *Crónica de la Provincia de Tarragona* (1870); Anton Vergés y Mirassó, *Sant Llorenç del Munt* (1871); Pere Alsius y Torrent, *Ensaig historich sobre la vida de Banyolas* (1872).

El Sexenni Revolucionari fou etapa de llibertats, plena d'inquietuds i assaigs de solucions que provocaren lluites i enfrontaments. Al seu final (1874), "la burguesía catalana, que había dado pleno apoyo a la Restauración, había conseguido sus objetivos: consolidar la desarticulación de la Internacional y del federalismo republicano, acabar con la revuelta rural carlista y recuperar el dominio colonial de Cuba (febrero de 1878)".¹⁶

NOTES

1. A més de la clàssica obra de PIRALA, A.- *Historia de la guerra civil y de los partidos liberal y carlista*, l'any 1968, amb motiu de la celebració del centenari de la Revolució de Setembre, es publicaren diferents estudis de caràcter històric o bibliogràfic, com GONZÁLEZ GONZÁLEZ, N.- *Análisis, concepción y alcance de la Revolución de 1868*; JOVER ZAMORA, J. M°.- *Balance de una revolución*; o SÁNCHEZ MONTERO, R.- *Bibliografía de la Revolución de 1868*.

2. TUÑÓN de LARA, M.- *La España del siglo XIX*, p. 250.

3. Per a la història de Catalunya durant el Sexenni Revolucionari i èpoques posteriors es pot consultar l'obra general de TERMES, J.- *De la revolució de setembre a la fi de la Guerra Civil*

(1868-1939).

4. HENNESSY, C. A. M.- *La República Federal en España: Pi y Margall y el movimiento republicano federal*, 1868-1874, pp. 212-213.

5. Per a informació sobre la I Internacional a Catalunya es poden consultar TERMES, J.- *Anarquismo y sindicalismo en España: la Primera Internacional (1864-1881)*, i VERGÉS, O.- *La Primera Internacional en las Cortes de 1871*.

6. ARBELOA, V. M.- *Primer Congreso Obrero Español*, 1870.

7. IZARD, M.- *Industrialización y obrerismo. Las Tres Clases de Vapor*, 1869-1913, pp. 114-115.

8. És interessant el treball de SANS PUIG, J. M.- *El partido republicano democrático federal en Barcelona, durante la Revolución de 1868 (1868-1869)*.

9. ALMIRALL, V.- *España tal como es*, p. 33.

10. En relació al catalanisme, CUCURULL, F.-
Panoràmica del nacionalisme català.

11. GRABOLOSE, R.- *Carlins i liberals: la darrera guerra carlina a Catalunya*, p. 120.

12. Aquestes idees anticlericals es difongueren durant el Sexenni Revolucionari i motivaren enfrontaments amb els federals: "el mismo obispo de la ciudad de Barcelona, Pantaleón Montserrat y Navarro, en una pastoral se refirió al diputado federal Suñer y Capdevila por sus ataques a Dios, como ejemplo de ateísmo" (22 abril 1869) (SÒRIA i RÀFOLS, R.- *La cuestión religiosa en las Cortes Constituyentes de 1869*) pp. 55-56.

13. FERNÁNDEZ ALMAGRO, M.- *Historia política de la España contemporánea*, vol. I (1868-1885),

p. 226.

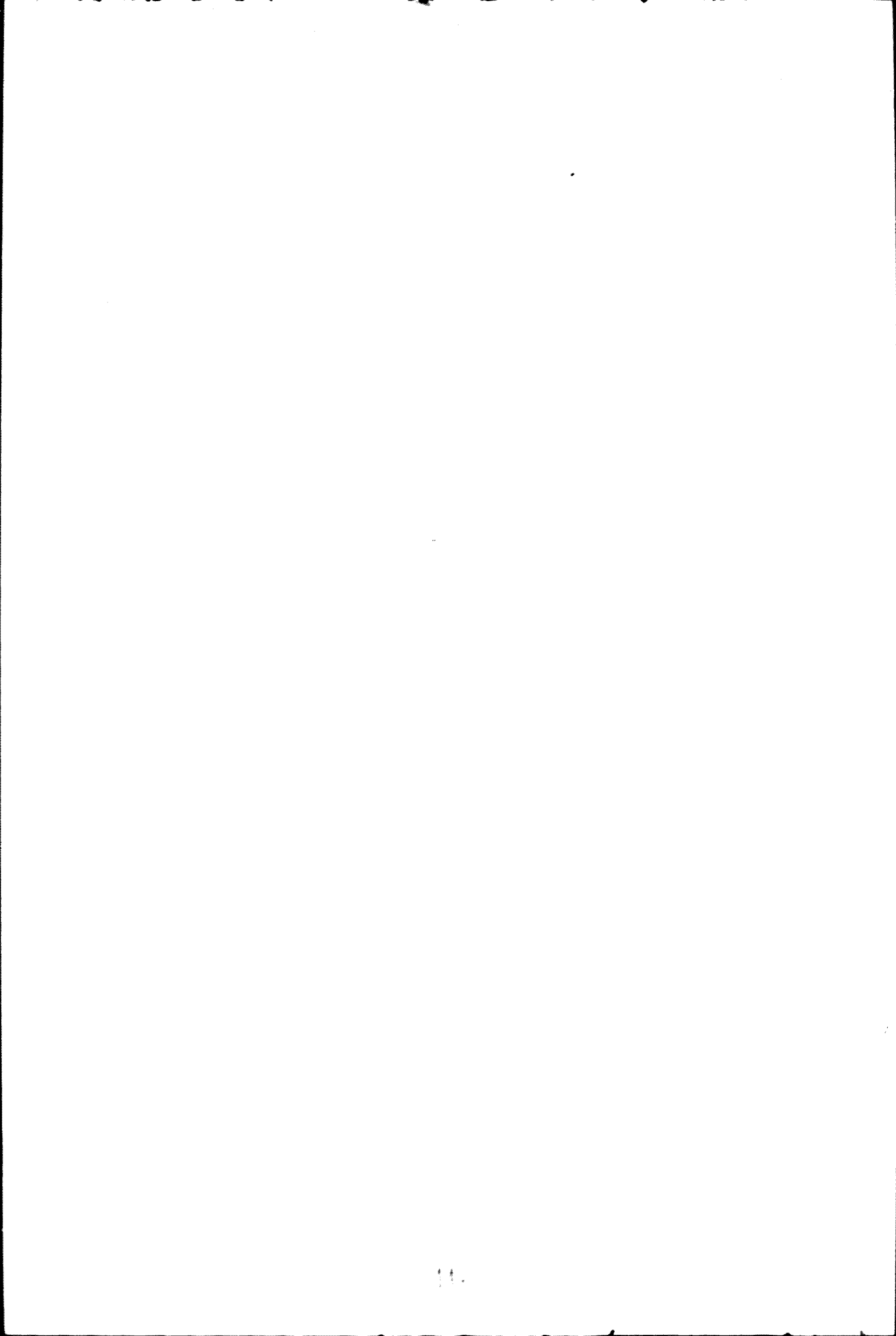
14. "Boletín del Estado del 29 de enero de 1867, número 244. Por el Exmo. señor ministro de la Gobernación (...) ha tenido a bien disponer que en adelante no se admitan a la censura obras dramáticas que estén exclusivamente escritas en cualquiera de los dialectos de las provincias de España" (POBLET, J. M.- *Catalunya, 1833-1913: una panoràmica amb el teatre i els Jocs Florals*, p. 69).

15. Es poden consultar les obres de FÀBREGAS, X.- *Aproximació a la història del teatre català modern*, i POBLET, J. M.- *Frederic Soler, Serafi Pitarra*.

16. BALCELLS, A.- *Historia Contemporànea de Catalunya*, p. 89.

LA RESTAURACIÓ ALFONSINA

(1875-1914)



El pronunciament, a Sagunt, del general Martínez Campos (28 de desembre de 1874) donava pas a la Restauració de la monarquia borbònica en la persona d'Alfons XII, fill d'Isabel II. El sistema polític de la Restauració es fonamentava en la Constitució de 1876, de caràcter centralista i conservador.¹ En la pràctica, el govern era exercit per una alternança entre el partit conservador, dirigit per Antonio Cánovas del Castillo, i el partit liberal, encapçalat per Práxedes Sagasta, a resultes d'unes eleccions manipulades per les tupinades i el caciquisme.² Aquest sistema va permetre, fins als primers anys del segle XX, l'estabilitat política i social que afavorí el desenvolupament dels negocis i les inversions (l'anomenada "febre d'or" a Catalunya: 1876-1886). Mort Alfons XII (1885), el regnat del seu fill i successor Alfons XIII hagué d'enfrontar-se a l'augment de les tensions

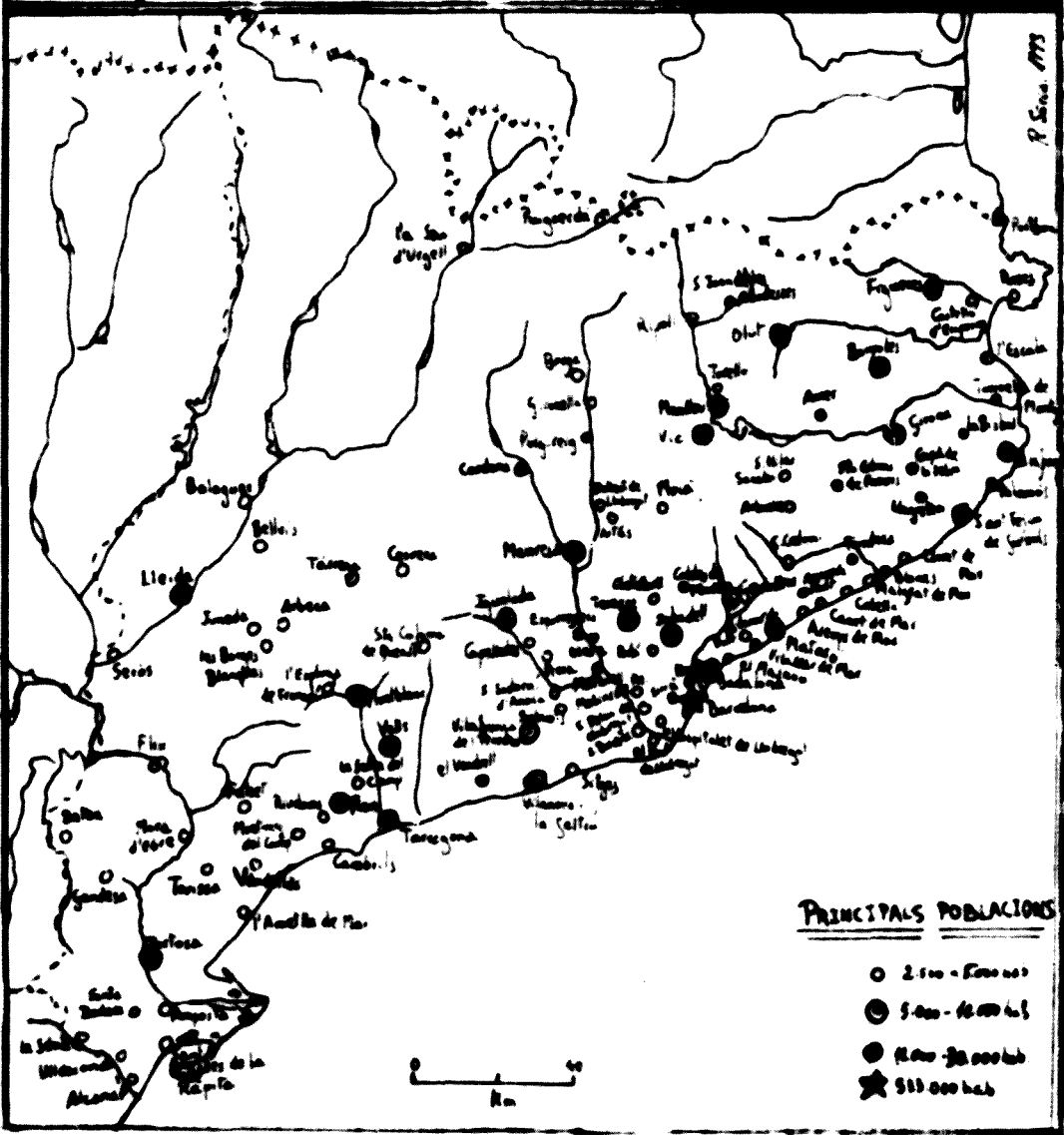
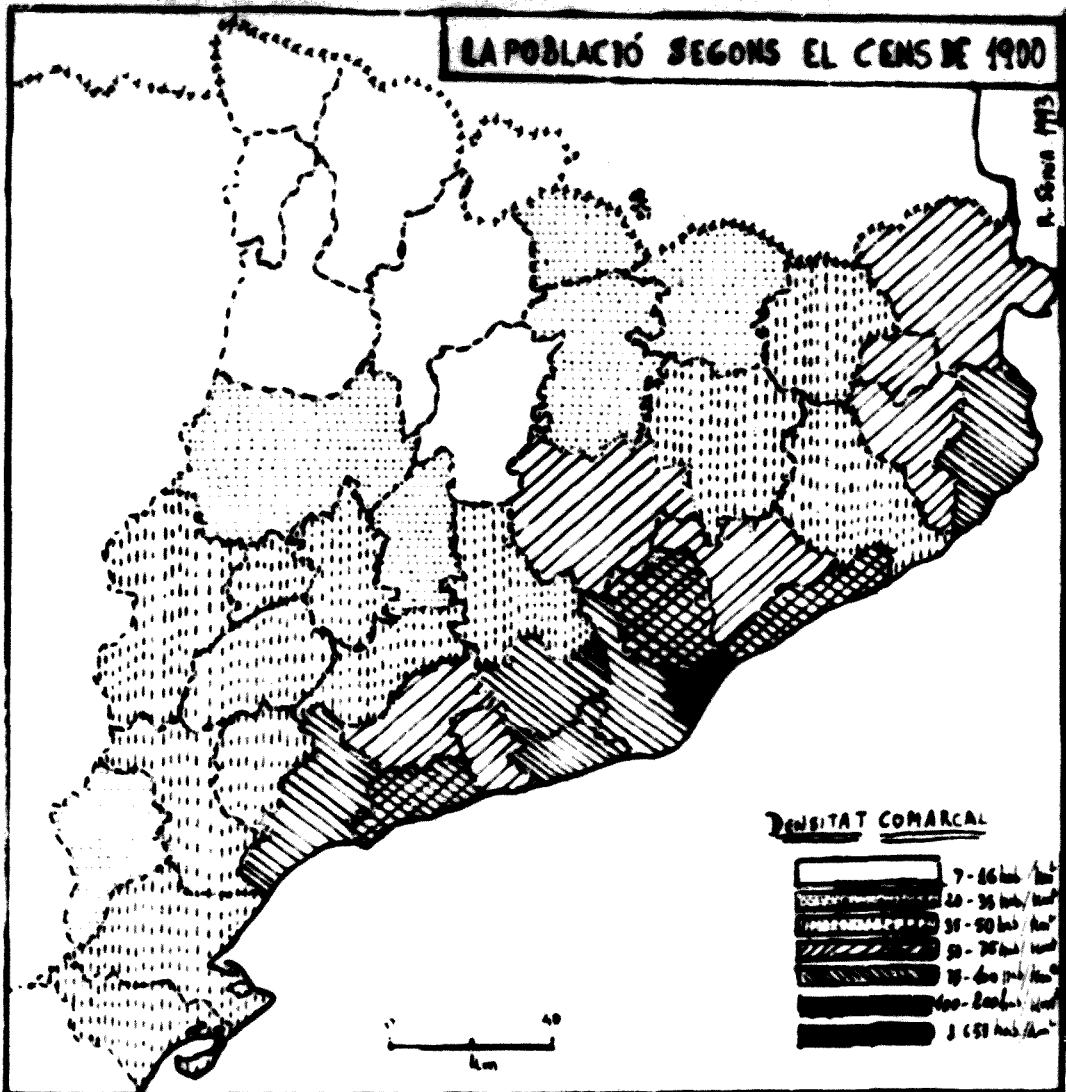
socials, afavorit per la crisi econòmica, després de la pèrdua de les darreres colònies (Cuba, Filipines, Puerto Rico, Guam) en la guerra contra Estats Units (1898).

A Catalunya foren anys de creixement. Així, a tombant de segle el Principat assolí gairebé els dos milions d'habitants (1.966.382 hab., amb una densitat de 54,8 hab./km², l'any 1900).

I a més a més, l'espai s'anava urbanitzant: Barcelona (533.000 hab. o sigui el 23,9% de la població total catalana), Reus (26.681 hab.), Tortosa (24.452), Tarragona (23.423), Sabadell (23.294), Manresa (23.252), Lleida (21.432) i Mataró (19.704). No sols a nivell quantitatiu sinó que també ampliava la seva superfície. Foren els anys dels eixamples de les ciutats, una vegada enderrocades les seves muralles: Barcelona, Girona, Lleida, Tarragona... A més, la ciutat de Barcelona annexionà els municipis veïns, com Sants, les Corts, Sant Gervasi de Cassoles, Gràcia, Sant Martí de Provençals i Sant

LA POBLACIÓ SEGONS EL CENS DE 1900

P. Sams 1913



Andreu del Palomar, l'any 1897; i Horta, el 1904.'

Després de la celebració de l'Exposició Universal de Barcelona (1888), la burgesia va superar "les conseqüències negatives del període de contracció subsegüent a la dècada de la «febre d'or», així com de la crisi produïda pel desastre colonial del 98. (...) Es produeix una notable expansió de les indústries químiques i hidroelèctriques", i l'adopció de l'aranzel proteccionista de 1906 va afavorir la recuperació industrial del tèxtil.

Aquesta força fou posada al servei d'aconseguir controlar el poder polític al Principat. Fundada la Lliga Regionalista el 1901, aquesta aglutinà un ampli ventall de forces polítiques, des dels carlins fins als republicans, en la coalició Solidaritat Catalana que triomfà, de forma absoluta, a les eleccions del diumenge 21 d'abril de 1907. Aquesta victòria significaria la desarticulació del caciquisme i

la davallada dels partits conservador i liberal a Catalunya. Des d'aleshores, la Lliga, amb alguns daltabaixos, va aconseguir el predomini polític a Catalunya com representant hegemònic del catalanisme conservador.

Mentre els treballadors sofrien reduccions de sous i dures condicions de treball amb jornades de més de deu hores. Reprimides les vagues de 1901 i 1902, les masses obreres quedaren desorganitzades i preses de les idees demagògiques i anticlericals de Lerroux. Així, la protesta inicial dels treballadors barcelonins contra la guerra de Melilla, degenerà en una revolta incendiària dels edificis religiosos de Barcelona durant la Setmana Tràgica (dilluns 26 de juliol al 1 d'agost de 1909).^o Sufocada durament per les forces de l'exèrcit, els obrers, desencantats del lerrouxisme s'organitzaren en l'anarquista Confederació Nacional de Treball (CNT) entre els anys 1910-1911. En canvi, espantada la burgesia catalana enterrà el seu

liberalisme i va anar afirmant unes actituds egoistes i repressores enfront la problemàtica social i econòmica dels treballadors.'

En la Catalunya d'aquells anys, la llengua i la cultura catalanes s'incorporaren gradualment i espontàniament en qualsevol camp professional i social:⁹ Institut del Foment del Treball (1879), Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Barcelona (1880), festes del mil·lenari de Montserrat (1880), I Congrés Catalanista (1880),⁹ I Congrés de Jurisconsults Catalans (1881), frustració d'una Acadèmia de la Llengua Catalana (1881), II Congrés Catalanista (1883), Jocs Florals presidits per la reina (1888), Orfeó Català (1891), Assemblea de les Bases de Manresa (1892),¹⁰ primer discurs en català a l'Ateneu Barcelonès per Guimerà (1895), Biblioteca Pública Arús de Barcelona (1895), Institut Català de les Arts del Llibre (1898), Futbol Club Barcelona (1899), I Congrés Universitari Català (1903),¹¹ I Congrés Internacional de la Llengua Catalana

(1906), Institut d'Estudis Catalans (1907), Palau de la Música Catalana (1908), I Congrés de Metges en Llengua Catalana (1913) i, finalment, obertura de la Biblioteca de Catalunya (1914).

Per la llengua catalana fou fonamental la creació de l'Institut d'Estudis Catalans (1907) i la publicació de les *Normes ortogràfiques* (1913) de Pompeu Fabra.

Foren anys d'aparició de publicacions periòdiques en català: a Vic, el setmanari satíric «L'Esquella de la Torratxa» (1879), dirigit per Josep Roca i Roca; la revista gràfica «La Il·lustración Catalana» (1880); la revista literària i artística «L'Avenç» (1881); el setmanari satíric «La Tramontana» (1881); a Sant Martí de Provençals, la revista política i d'informació «L'Arch de Sant Martí» (1884); la revista artística «Pèl & Ploma» (1899); el setmanari cultural «Joventut» (1900); el setmanari satíric «Cu-cut!» (1902); el setmanari polític «La Tralla» (1903); la revista infantil

«En Patufet» (1904); les revistes femenines «Or y Grana» (1906) i «Feminal» (1907), i el setmanari humorístic «Papitu» (1908).

Especialment, es publicaren els primers diaris en català. El primer en aparèixer fou l'any 1879, el «Diari Català», a Barcelona. També a Barcelona, la revista, iniciada el 1871, «La Renaixensa» es convertí en diari l'any 1881. A Reus, a Sabadell i a Lleida aparegueren, respectivament, «Lo Somatent» (1886), «Lo Catalanista» (1897) i «La comarca de Lleyda» (1900). A Barcelona, començaren a editar-se dos diaris de gran significació: el 1899, «La Veu de Catalunya», representatiu del catalanisme de dretes, i el 1906, «El Poble Català», òrgan de premsa del catalanisme d'esquerres.

A nivell cultural fou l'època d'esplendor del modernisme, des del 1884, i del noucentisme, des del 1906.

Per a la ciència històrica, aquells anys foren importants per a l'organització d'una

infraestructura institucional com la participació historiogràfica en la creació dels Estudis Universitaris Catalans (1903), en la formació de la secció històrico-arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans (1907) i en el començament dels Congressos d'Història de la Corona d'Aragó (1908). Com també es publicaren la «Revista Històrica Latina» i la «Revista de Ciencias Històricas».

Aquesta tasca fou obra de nombroses personalitats dedicades als estudis històrics, com Antoni de Bofarull i de Brocà (*Historia crítica, civil y eclesiástica, de Cataluña, 1876-1878*, en nou volums), Josep Pella i Forgas i Josep Coroleu (*Las Cortes Catalanas, 1876; Los Fueros de Cataluña, 1878*; reimpressió de les cròniques de Desclot, Muntaner, Pere III, 1885-1886; publicació de *Dietaris de la Generalitat de Catalunya, 1889*), Francesc Pi i Margall (*Las Nacionalidades, 1877*), Salvador Sanpere (*Barcelona, son passat, present i porvenir,*

1878), Antoni Aulèstia i Pijoan (*Història de Catalunya*, 1887-1889), Antoni Elias de Molins (*Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX*, 1892-1895), Francesc Carreras i Candi (edició del *Manual de Novells Ardits*, 1892-1918, en setze volums), Jaume Massó i Torrents (*Manuscrits catalans de la Biblioteca Nacional de Madrid*, 1896), Josep Balari i Jovany (*Orígenes històrics de Catalunya*, 1899), Joaquim Miret i Sans (edició *Homilies d'Organyà*, 1904), Joaquim Botet i Sisó (*Noticia histórico-arqueológica de la antigua ciudad de Emporion*, 1879; *Les monedes catalanes*, 1908-1911, en tres volums), Antoni Rubió i Lluch (*Documents per a l'Història de la Cultura Catalana mig-eval*, 1908-1921, en dos volums), Josep Puig i Cadafalch (*L'arquitectura romànica a Catalunya*, 1909-1918, en tres volums), entre moltes d'altres.

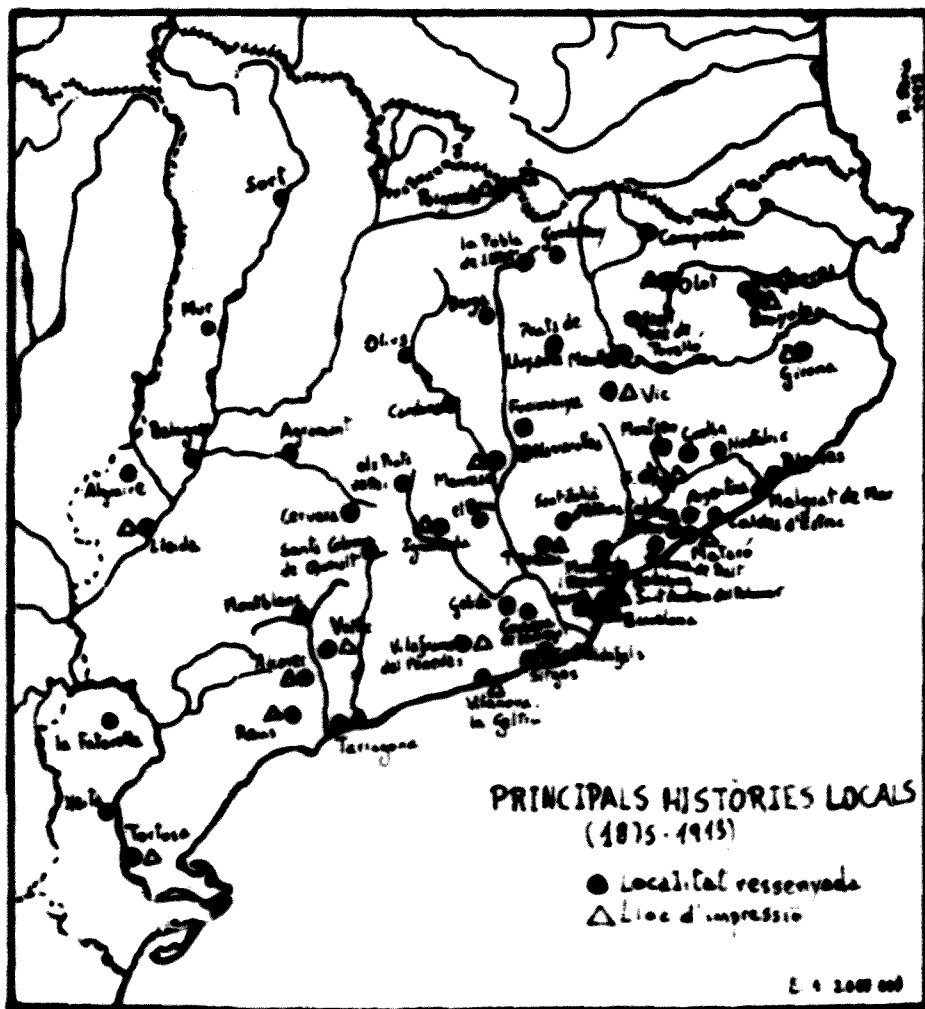
Al costat d'aquestes obres de caràcter general, fruit de la tasca investigadora

d'aquests grans historiadors, també es publicaven llibres sobre la història de ciutats i pobles de Catalunya, com les de: R. de Siscar, *La carta puebla de Agramunt* (1884); Cosme Vidal y Rosich, *Alcover: monografia històrica* (1897); Francesc Carreras i Candi, *Argentona Històrica* (1891); Gaietà Soler, *Badalona: monografia històrich-arqueològica* (1890); M. Jiménez Catalán, *Apuntes para la historia de Balaguer* (1912); Josep Pou Martí, *Historia de Balaguer* (1913); J. Sabat Anguera, *Apuntes para la Historia de Balaguer* (1886); Pere Alsius y Torrent, *Ensaig historich sobre la vida de Banyolas (1872-1881)*; Jacinto Vilardaga Cañellas, *Historia de Berga* (1890); Joseph Alemany Borrás, *Elbes* (1903); Fortià Solà, *Nostra Senyora de Cabrera* (1915); Joaquín Salarich Verdaguer, *Apuntes para la Historia de Caldes de Estrach* (1882); José Moret Lacot, *Historia de Camprodon* (1879); José Ballaró y Casas i Juan Serra y Vilaró, *Historia de Cardona* (1906); Juan Franquesa Gasol, *Anales de Cervera*

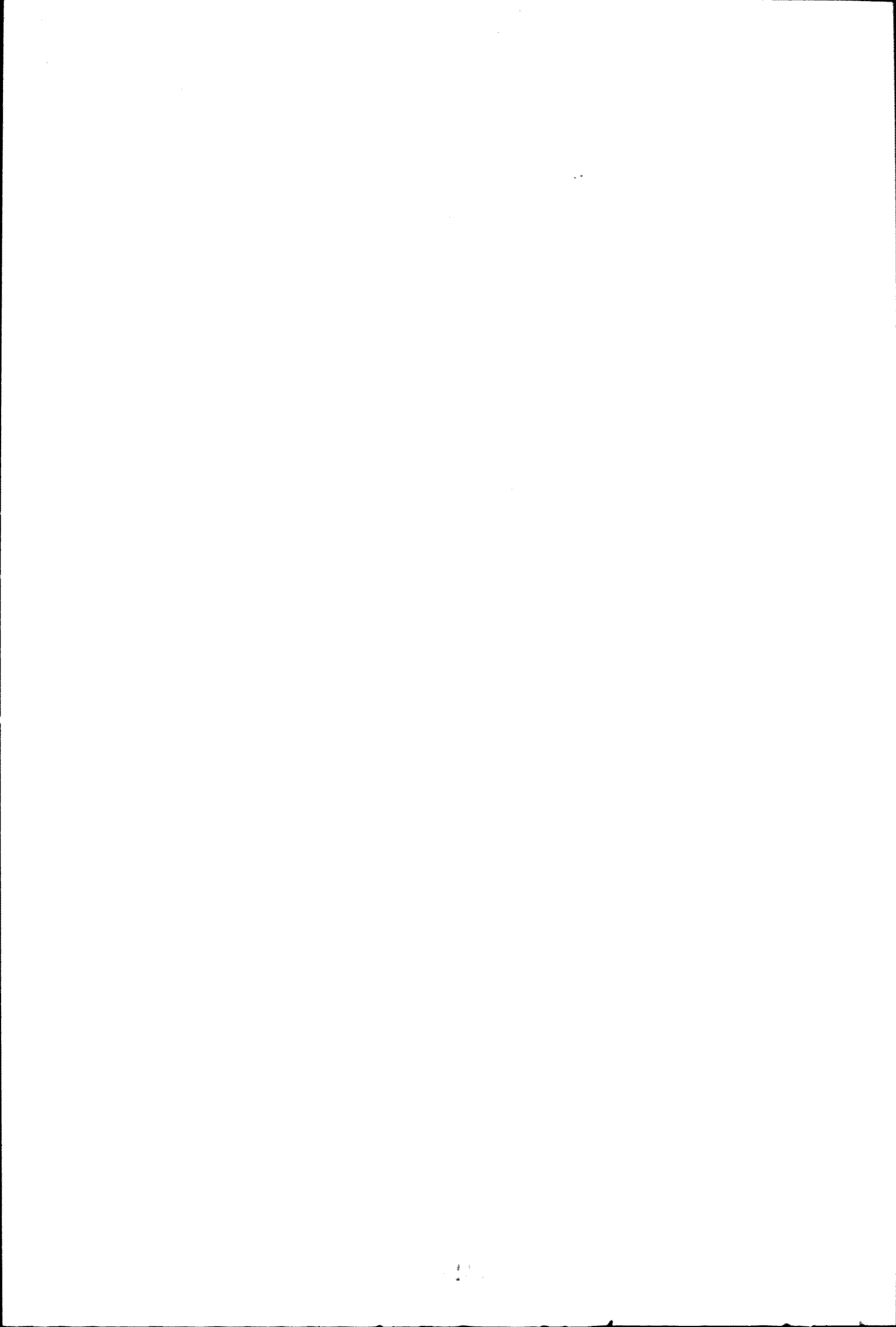
(1891); Josep Pella i Forgas, *Historia del Ampurdán* (1883); Pedro Verges y Moreu, *Gualba* (1911); Manuel Urgellés, *Hostalrich* (1888); Gabriel Castellà i Raich, *Efemérides igualadines* (1906); Fèlix Paradedà i Robert, *La vila de Malgrat i sos contorns* (1915); D. Torrent y Garriga, *Manlleu: croquis para su historia* (1893); Magí Canyelles, *Descripció de la grandesa y antiguitats de la ciutat de Manresa* (1896); Josep M. Pellicer i Pagès, *Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro* (1887); Francisco de Bofarull y Sans, *Documentos para escribir una monografía de la vila de Montblanch* (1897); Fortià Solà, *Navarclés: notes històriques* (1910); Joan Serra Vilaró, *Notes històriques d'Olius* (1908); Josep Valls, *Prats de Llusanès: resum històric* (1912); Antoni de Bofarull, *Costums que's perden... : Reus* (1880); Anton Añón, *Privilegi de les Aigües de Xerta* (1910).

Aquesta simple enumeració reflexa la varietat d'autors i d'estudis històrics de

diferents llocs que dóna idea de l'abundància i riquesa de l'obra històrica dins de la cultura catalana d'aquells anys, 1875-1914.



NOTES



1. Per a una visió general de la història espanyola d'aquells anys i posteriors pot ser útil MARTÍNEZ CUADRADO, M.- *La burguesia conservadora (1874-1931)*.

2. Per a informació sobre el sistema de partits polítics i els resultats electorals són útils, ARTOLA, M.- *Partidos y programas políticos, 1808-1936*, i MARTÍNEZ CUADRADO, Miguel- *Elecciones y partidos políticos de España (1868-1931)*.

3. El municipi de Sarrià no fou annexionat fins a l'any 1921.

4. JUTGLAR, A.- *Els burgesos catalans*, p. 244.

5. A més del llibre de RIQUER, B. de.- *Lliga Regionalista: la burgesia catalana i el nacionalisme, 1898-1904*, l'obra més completa sobre la Lliga és MOLAS, I.- *Lliga Catalana*, en dos volums.

6. És bàsica la consulta de l'obra de CONNELLY ULLMAN, J.- *La Semana Trágica: Estudio sobre las causas socioeconómicas del anticlericalismo en España (1898-1912)*.

7. En relació amb aquesta actitud tancada per part de la burgesia catalana són aclaridores dues obres que han estudiat aquesta qüestió en dues èpoques diferents, els anys 1880 i els anys 1909-1911 respectivament: CASTERÁS ARCHIDONA, R.- *Actitudes de los sectores catalanes en la coyuntura de los años 1880*, i BENET, J.- *Maragall i la Setmana Trágica*.

8. Poden ser útils en el camp literari de

Catalunya, les obres de FUSTER, J.- *Literatura catalana contemporània* o la de CASTELLANOS, J.- *Guia de la literatura catalana contemporània*. En canvi, és significatiu que la majoria d'obres que estudien la cultura espanyola contemporània no esmentin la temàtica de la cultura catalana, com pot ser el cas del clàssic llibre de TUÑÓN de LARA, M.- *Medio siglo de cultura española (1885-1936)*. En conseqüència, caldria consultar el llibre dirigit per SOLDEVILA, F.- *Un segle de vida catalana*, en dos volums.

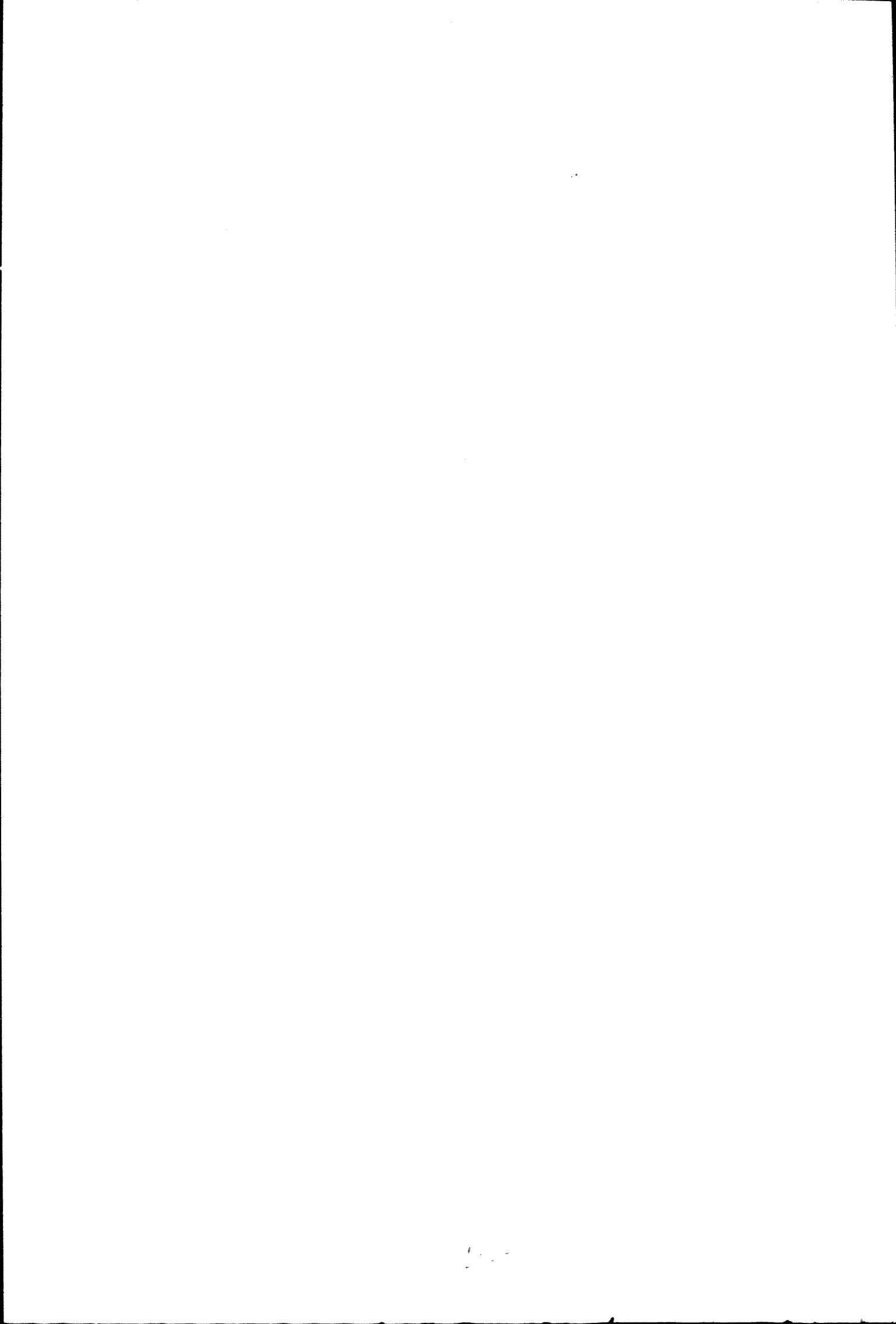
9. El llibre de GALOFRÉ, J.- *El Primer Congrés Catalanista (1880)*.

10. Amb motiu del centenari (1992) de les Bases de Manresa, s'han promogut diferents estudis i llibres com el de Josep Termes o el de *Bases per a la Constitució Regional Catalana*, de l'editorial Eumo.

11. Per tenir una visió panoràmica es pot consultar el llibre de PUIG i REIXACH, M.- *Els congressos universitaris catalans.*

LA MANCOMUNITAT DE CATALUNYA

(1914-1925)



L'assassinat del príncep hereu d'Àustria-Hongria, l'arxiduc Francesc Ferran d'Habsburg, i de la seva esposa a Sarajevo¹ (28 de juny de 1914), provocà l'esclat de la I Guerra Mundial (1914-1918). A més del cúmul de pèrdues materials i humanes, el final del conflicte bèl·lic suposà el desmembrament dels Imperis austro-hongarès, otomà, alemany i rus, i el triomf del comunisme a Rússia amb la Revolució soviètica d'octubre de 1917.

A Espanya, la monarquia d'Alfons XIII preservà la neutralitat durant l'alternança de governs conservadors i liberals: Dato, octubre de 1913-desembre de 1915; Romanones, desembre de 1915-abril de 1917; García Prieto, abril de 1917-juny de 1917; Dato, juny de 1917-novembre de 1917; García Prieto, novembre de 1917-març de 1918; Maura, març de 1918-novembre de 1918; García Prieto, novembre de 1918-desembre de 1918;

Romanones, desembre de 1918-abril de 1919; Maura, abril de 1919-juliol de 1919; Sánchez de Toca, juliol de 1919-desembre de 1919; Allendesalazar, desembre de 1919-abril de 1920; Dato, maig de 1920-febrer de 1921; Allendesalazar, febrer de 1921-agost de 1921; Maura, agost de 1921-març de 1922; Sánchez Guerra, març de 1922-desembre de 1922; García Prieto, desembre de 1922-setembre de 1923.² Sols la lectura d'aquell reguitzell de canvis governamentals mostra la inestabilitat política i social de l'estat espanyol, una vegada caducades les solucions institucionals de la Restauració canovista.

Gran part d'aquesta inestabilitat es trobava localitzada a Catalunya. La neutralitat espanyola durant la I Guerra Mundial propicià una conjuntura favorable per a la indústria catalana, ja que aquesta es beneficià, a la vegada, de les comandes dels estats bel·ligerants i dels mercats d'altres països desproveïts per les potències europees. D'aquesta forma, l'augment de beneficis

fou ràpida i generalitzada, a causa del creixement de les comandes de productes i de la sobtada alça dels preus. Però aquests guanys foren momentanis ja que no es revertiren als sectors industrial ni comercial. Els equipaments industrials no es modernitzaren ni es potenciaren els canvis estructurals comercials per ampliar el consum intern i conservar els mercats estrangers. Així, després d'acabar-se el conflicte mundial s'estengué pel Principat la crisi econòmica de postguerra: fallida del Banc de Terrassa i Banc de Barcelona a finals de 1920.'

Aquests anys d'aquesta conjuntura "significaren l'última oportunitat per la burgesia catalana de demostrar si tenia prou empenta per a transformar de manera definitiva l'estructura general d'Espanya [que fins aleshores havia restat marginada]. Els nuclis burgesos de Catalunya es preparen a realitzar, de manera plena i decidida, l'empresa política que, d'una manera més o menys impròpia, podrien

denominar de catalanització d'Espanya, i que, possiblement, seria millor de descriure com l'intent sistemàtic d'un nucli classista regional per transformar Espanya en un sentit definitiu d'Estat burgès modern".

El partit més representatiu d'aquesta línia, la Lliga Regionalista, intentà aconseguir aquests objectius. Majoritari a Catalunya, era dirigit per Enric Prat de la Riba i, des de la mort d'aquest (1 d'agost de 1917), per Francesc Cambó. Així, durant l'any 1917 es produïren els enfrontaments amb el govern per part de les Junttes Militars de Defensa, associacions reivindicatives d'oficials amb la direcció en cap a les guarnicions de Barcelona. La capitulació del govern espanyol davant de les Junttes Militars (juny de 1917) obriria la crisi de l'Estat i significaria que l'exèrcit es convertiria en l'àrbitre de la política espanyola. En aquells moments, la Lliga dirigí una coalició de partits -radicals, reformistes i socialistes-, en contra

dels partits dinàstics estatalistes -conservadors i liberals-, concretada en l'Assemblea de Parlamentaris (Barcelona, juliol de 1917), que propugnà una reforma constitucional democràtica i una solució autonòmica per a Catalunya. Però l'Assemblea fou dissolta per les forces d'ordre públic.

De nou, la Lliga encapçalà la campanya catalana en favor de l'autonomia (novembre de 1918-febrer de 1919). Però una vegada més, com l'anterior (agost de 1917), la Lliga -i també la seva pròpia classe, la burgesia- es tirava endarrera davant l'extensió de la conflictivitat social de les vagues de 1917 i de 1919, que foren durament reprimides per les forces de l'exèrcit, que en definitiva es mostrà fidel al règim espanyol i conservador. Els fets havien assenyalat els límits de la Lliga. Sols podia participar amb ministres en els governs espanyols, però no podia influir en la política espanyola i fracassava la seva estratègia

gradualista i legalista en favor de l'autonomia de Catalunya.

Aquesta conflictivitat obrera, entre altres causes, fou motivada per la precarietat de les masses treballadores enfront de la baixada dels preus dels queviures. A més incidia el mimetisme de l'exemple de la victòria dels obrers a la Revolució soviètica de 1917. A partir d'aquells anys, el moviment obrer, a Catalunya, va estar pràcticament dirigit per la Confederació Nacional del Treball (CNT), que passà bàsicament per tres etapes: 1915-1918, caracteritzada per la seva legalització (1915) i l'augment de la força dels seus sindicats; 1918-1920, caracteritzada per la seva reestructuració (en sindicats únics o d'indústria, Congrés de Sants de juny de 1918) i per la seva gran força sindical (a Catalunya, 427.000 afiliats representats al Congrés Nacional de la CNT, celebrat a Madrid el 10-18 de desembre de 1919, o sigui representava al voltant d'un 30% de la classe obrera catalana); 1920-1923,

caracteritzada per un retrocés a causa de les reaccions violentes de la patronal i de les repressions governatives.

Després de l'aixafada de vaga general d'agost de 1917, declarada per la CNT i la UGT (Unió General de Treballadors) en favor del canvi polític formulat ja per l'Assemblea de Parlamentaris, el 5 de febrer de 1919 esclataria la vaga de La Canadencia. Una vegada acabada (14 d'abril), la CNT, sota la direcció de Salvador Seguí, el «Noi del Sucre», havia aconseguit (3 d'abril de 1919) que "el govern de Romanones decretà que a partir del dia primer d'octubre del 1919 la jornada màxima total seria de vuit hores diàries i de quaranta-vuit hores setmanals per a tots els oficis (...) De manera que Espanya va ser el primer país on va concedir-se la jornada màxima de vuit hores".⁷

Però després d'aquest èxit, la CNT es veié involucrada en la violència, dels anys 1920-1923, que l'afebliren. Les forces d'ordre públic, sota

les ordres del governador civil de Barcelona, general S. Martínez Anido, aplicaren la llei de fugues contra detinguts cenetistes. A la vegada, s'estengué una onada de pistolerisme a base d'atemptats i assassinats entre els elements extremistes de la CNT i els dels Sindicats Lliures (fundats el novembre de 1919 com instrument de lluita anticenetista per part del govern i de la patronal), que suposaria uns dos-cents obrers morts, entre ells l'advocat laborista i polític catalanista Francesc Layret (30 de novembre de 1920) o el mateix Salvador Seguí (10 de març de 1923).⁶

En aquesta situació sòcio-econòmica de Catalunya, la Lliga continuava conservant el predomini polític davant la fragmentació del catalanisme d'esquerres.⁷ Així aquest partit i gràcies a la tasca del seu dirigent Enric Prat de la Riba, des de la presidència de la Diputació de Barcelona, aconseguí del govern espanyol, la aprovació de la Mancomunitat de Catalunya (6

d'abril de 1914). Aquesta representava la unió administrativa de les quatre diputacions provincials de Catalunya.¹⁰

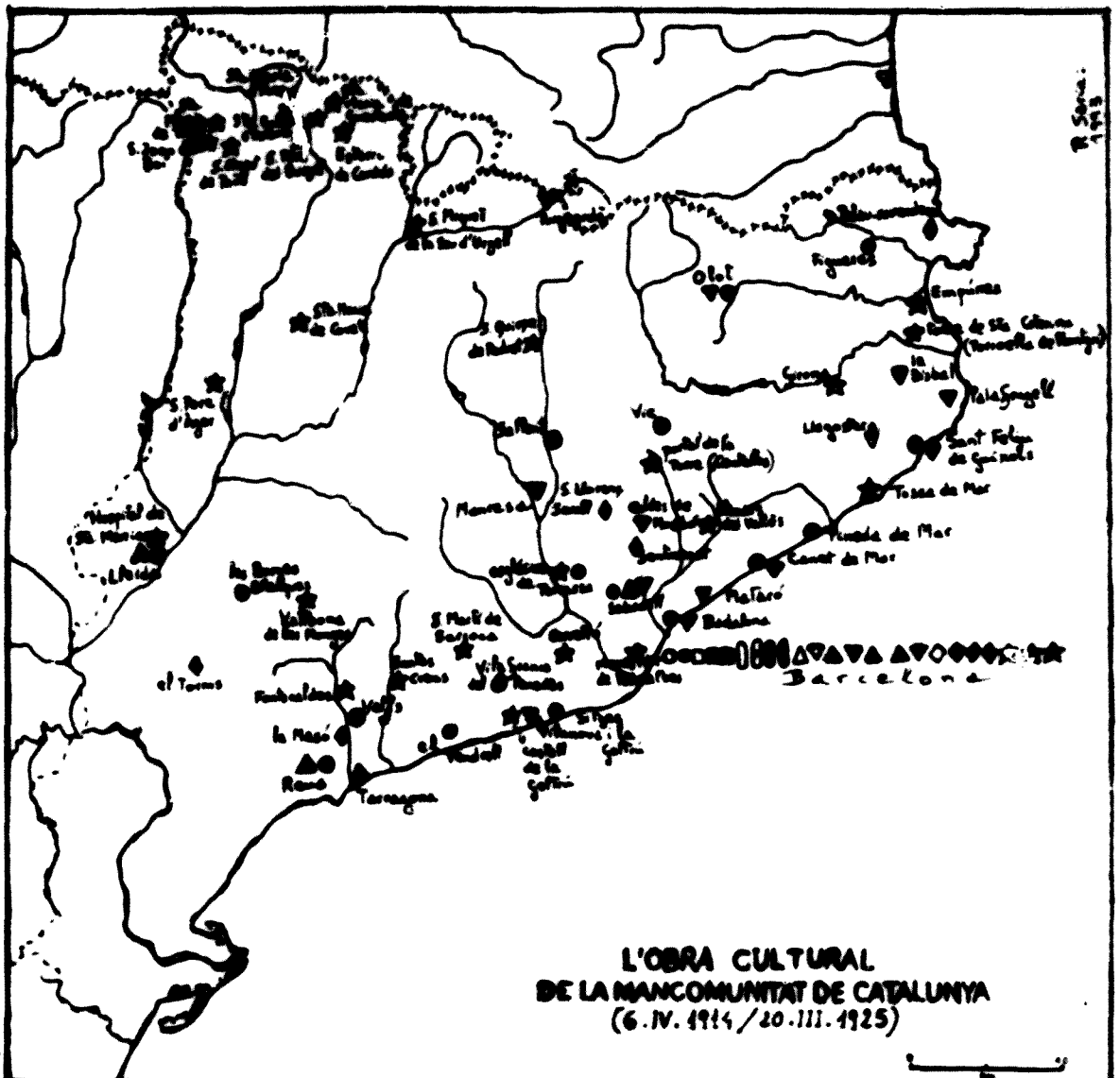
Formada una Assemblée General pels 96 diputats de les quatre diputacions, era governada per un Consell Permanent (responsable de les conselleries de Camins i Ports, Cultura i Instrucció, Agricultura i Serveis Forestals, Beneficència i Sanitat, Obres Hidràuliques i Ferrocarrils, Telèfons, Política Social, i Hisenda), presidit per Prat de la Riba, com president de la Diputació de Barcelona.

Malgrat la limitació econòmica -el seu pressupost era el de les quatre diputacions- la Mancomunitat portà a terme una obra considerable. Impulsà la millora de la xarxa viària i ferroviària i del subministrament d'aigua potable, l'ampliació de la xarxa telefònica, i la inauguració de nous serveis sanitaris i científics.

També actuà al camp de la formació

professional. Així creà o reorganitzà institucions o centres com: Escola o Universitat Industrial, Escola del Treball, Escola d'Administració Local, Escola Superior d'Agricultura, Escola Catalana d'Art Dramàtic, Escola Superior de Belles Oficis, Institut d'Orientació Professional, Escola d'Infermeres, Escola de Gèneres de Punt de Canet de Mar, Escola Professional de la Dona, Escola d'Alts Estudis Comercials, etc.¹¹

La principal aportació de la Mancomunitat fou en el camp cultural. Donà suport a l'Institut d'Estudis Catalans, fundat al 1907, a la Biblioteca de Catalunya i a l'Escola de Bibliotecàries i creà la xarxa de Biblioteques Populars. També es preocupà per la conservació dels monuments històrics, per les excavacions arqueològiques, les restauracions artístiques, com les pintures romàniques de les valls pirinenques. Tanmateix impulsà la renovació pedagògica des del Consell de Pedagogia sota la



L'OBRA CULTURAL
DE LA MANCOMUNITAT DE CATALUNYA
(6. IV. 1914 / 20. III. 1925)

Institucions i serveis organitzats per la Mancomunitat

Serveis de biblioteques:

- Biblioteca de Catalunya
- Escola de Bibliotecaris
- Nova biblioteca

Serveis de càmeres:

- Junta de Càmeres Nacionals
- Museu - Zoo
- Edifici Arqueològic

Serveis de cultura:

- Institut d'Estudis Catalans
- Museu Fabra
- Escola Professional de la Dona
- Unió d'Associacions de Pícaros
- Consell d'Estudis de Catalunya

Serveis d'ensenyament:

- ◆ Consell de Pedagogia
- ◆ Comissió d'Educació General
- ◆ Nou edifici escolar
- ◆ Escola d'Estiu

Serveis d'ensenyaments professionals:

- ▲ Institut d'Ensenyament Professional
- ▲ Escola de Funcionaris Locals
- ▲ Escola de Treball
- ▲ Escola d'Agricultura
- ▲ Escola de Comerç
- ▲ Escola de Comerç de Punt
- ▲ Escola d'Art Dramàtic
- ▲ Escola de Belles Arts - Belles Oficines

Serveis de patrimoni:

- ★ Junta de Museus
- ★ Museu de Belles Arts
- ★ Escamotament arqueològic
- ★ Conservació - restauració artística

direcció d'Alexandre Galí. Així organitzà escoles d'estiu per als educadors i revistes especialitzades, difongué el mètode Montessori, i creà nous centres escolars. Per últim, el seu reconeixement de les *Normes ortogràfiques* (1913) i de la *Gramàtica catalana* (1918) de Pompeu Fabra facilità la definitiva normalització de la llengua catalana.

En el món literari, Josep Carner publicava *Auques i ventalls* (1914), Josep M. Junoy els cal·ligrames dedicats a Guynemer (1917), Joan Salvat-Papasseit *Poemes en ondes hertzianes* (1919) i *L'irradiador del port i les gavines* (1921), i Carles Riba *Estances* (1919).

Encara major importància tingueren les aportacions historiogràfiques. El 1915 es començava a publicar la revista especialitzada «*Analecta Sacra Tarraconensia*». Francesc Carreras i Candi dirigia, entre 1913 i 1918, la *Geografia de Catalunya*, a la qual redactà una descripció polític-històric-social de Catalunya i una

història de la ciutat de Barcelona. L'any 1922 s'editaven tres obres significatives: la *Història de Catalunya* de Ferran Valls i Taberner, amb la col·laboració de Ferran Soldevila, en dos volums (1922 i 1923); la *Història Nacional de Catalunya* d'Antoni Rovira i Virgili iniciava la seva publicació, i la *Història de Catalunya (1887-1889)* d'Antoni Aulèstia i Pijoan era reeditada i anotada per Ernest Moliné i Brasés.

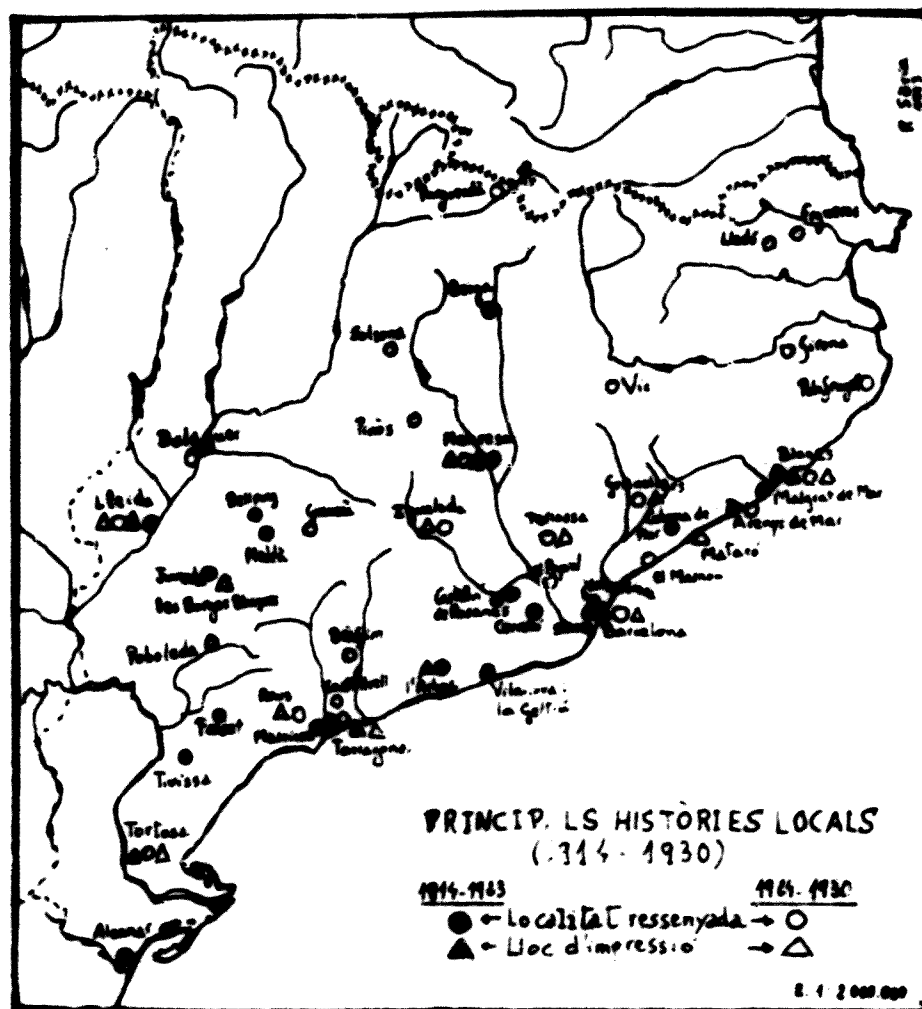
Però l'interès no quedava centrat a Barcelona sinó que també es publicaven: *Monografia acerca del origen del Monasterio de "Scala Dei" y de la villa de Poboleda* (1914) d'Antonio Fonts Gondolbeu, *Privilegis i ordinacions de les Valls Pirinenques* (1915) de Ferran Valls i Taberner, *Cervelló* (1916) de Pere Sardà Roma, *Sant Vicens de Sarrià: dades i clarícies referents a la història d'aquesta vila i parròquia* (1921) de Fernando Sagarra i de Siscar, *Historia de mi pueblo: Alcanar* (1922) de José Matamoros, *Notes històriques de la parròquia*

i la vila d'Arbós (1922) de Gaietà Vilaplana, *Recolecta: monografies, memòries... d'Arenys de Mar* (1922) de Francisco de P. Calbetó i Rogent, o *Del porvenir de Lérida o de la Lérida del porvenir* (1923) de J. Ayneto. Exemples que mostraven el "desvetllament cultural, de la mà d'una munió de poetes, literats, artistes, músics..., com Lleida mai no conequé. Ells li donaren una vida cultural àmplia i fecunda que, bastida en la Reinaxença, aportà un nou esperit superador de les petiteses provincials per ingerir-se en els moderns corrents de l'art i del pensament".¹²

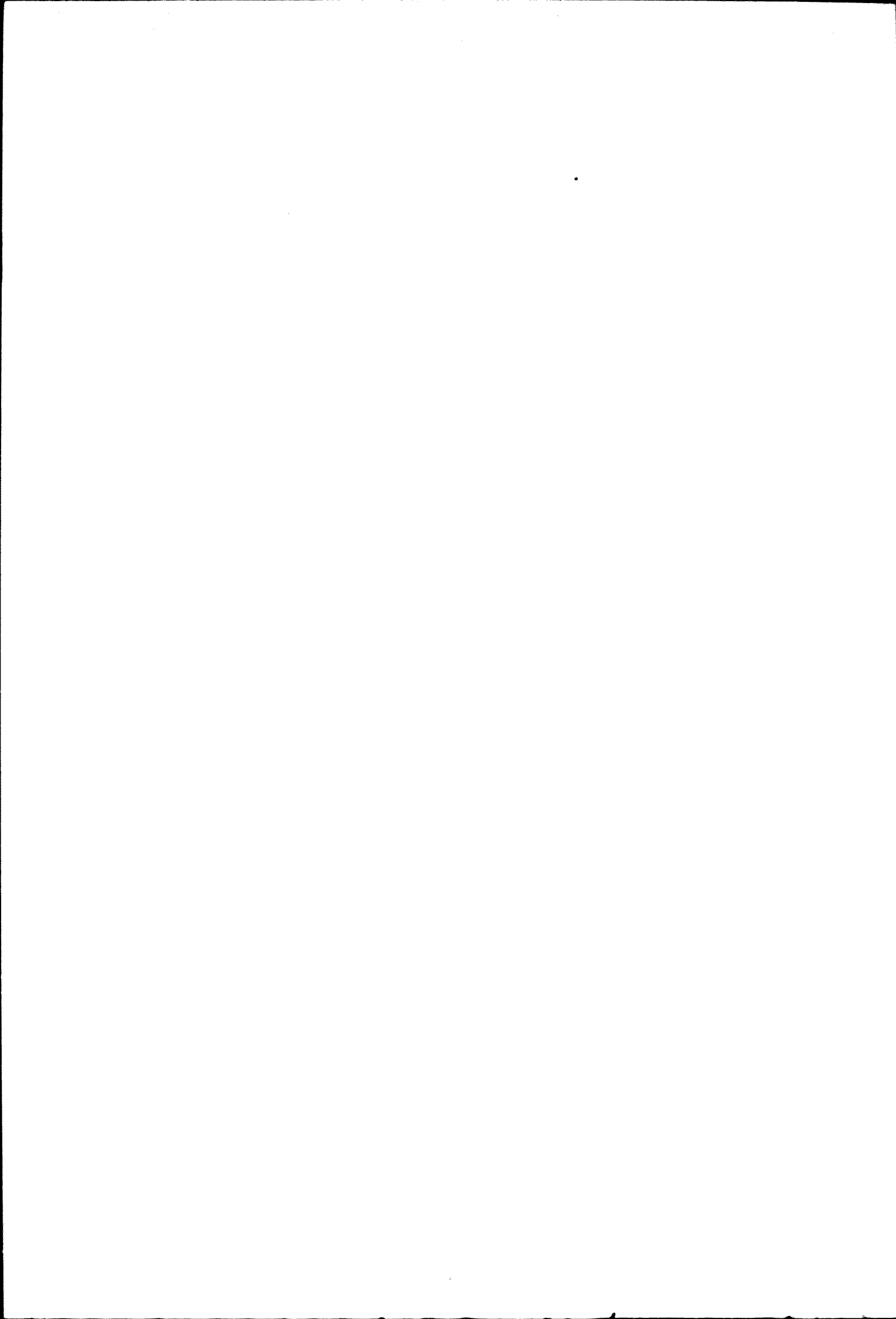
En conclusió, la Mancomunitat, aglutinadora de col·laboracions de valuoses personalitats d'ideologies diverses, es convertí en una primera realització d'autogovern des de la qual va afavorir una política dinamitzadora del procés de reconstrucció nacional de Catalunya.

Però, de fet, la Mancomunitat de Catalunya estava tocada de mort des del mateix dia del cop

d'Estat de Primo de Rivera (13 de setembre del 1923). El que vingué després no fou sinó l'agonia fins a la seva definitiva dissolució (20 de març de 1925).



NOTES



1. A Sarajevo, a primers del segle XX s'iniciava un conflicte bèl·lic i a finals d'aquest mateix segle un altre. A Sarajevo, després de gairebé cent anys una problemàtica semblant?, caldria que els historiadors reflexionessin públicament sobre aquesta realitat, abans que molts periodistes, polítics militars, sociòlegs, economistes i altres professionals.

2. La lectura del volum I (*La quiebra de una forma de Estado, 1898/1931*) de TUÑÓN DE LARA, M.- *La España del siglo XX*, pot ser aclaridor per conèixer els esdeveniments històrics d'aquells anys.

3. CABANA, F.- *Historia del Banc de Barcelona*.

4. JUTGLAR, A.- *Els burgesos catalans*, p. 243.

5. Per tenir una visió d'aquests dirigents de la Lliga es poden llegir les biografies sobre E. Prats de la Riba i de F. Cambó: AINAUD, J.M.; JARDÍ, E.- *Prat de la Riba, home de govern*; ROVIRA i VIRGILI, A.- *Prat de la Riba*; PABÓN, J.- *Cambó*; o les pròpies obres publicades d'aquests polítics; o la visió crítica de SOLÉ-TURA, J.- *Catalanisme i revolució burgesa: la síntesi de Prat de la Riba*.

6. En relació a les Juntes Militars de Defensa, PAYNE, S.G. *Ejército y sociedad en la España liberal*, i en relació a la crisi de 1917, LACOMBA, J.A.- *La crisis española de 1917*.

7. BALCELLS, A.- *El sindicalisme a Barcelona (1916-1923)*, p. 82.

8. Es poden llegir les biografies de CRUELLES, M.- *Salvador Seguí, el Noi del Sucre*; FERRER, J.- *Francesc Layret, 1880-1920*; HUERTAS, J.M.- *Salvador Seguí, el Noi del Sucre*.

9. Per adquirir una visió de conjunt dels grups republicans i catalanistes d'esquerra es pot consultar l'obra d'ALBERTÍ, S.- *El republicanisme i la Restauració monàrquica (1875-1923)*.

10. CAMPS i ARBOIX, J. de- *La Mancomunitat de Catalunya*.

11. L'estudi de conjunt que dóna més informació sobre les institucions i l'obra cultural és la de GALÍ, A.- *Història de les institucions i del moviment cultural de Catalunya, 1900-1936*, en 19 volums.

12. SOL, R.; TORRES, C.- *Lleida en el temps*

de la Mancomunitat de Catalunya (1913-1924), p.

9.

LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA

(1923-1931)

El 13 de setembre de 1923, el capità general de Catalunya Miguel Primo de Rivera va donar el seu cop d'estat a Barcelona. Cop que, de fet, no va trobar cap oposició d'importància, ja que el sistema polític de la Restauració havia esgotat les sortides a les problemàtiques d'aquells temps.

Instaurada una dictadura militar, el nou règim aconseguí alguns encerts com l'acabament de la guerra del Marroc, gràcies a una acció conjunta amb les forces franceses (22 de juny de 1926), i com un programa d'intervencionisme econòmic, gràcies a una sèrie d'obres públiques o a l'organització de l'Exposició Internacional de Barcelona de 1929.

Però, a la vegada, al dissoldre les Corts i al prohibir l'activitat dels partits polítics, acabà amb la democràcia parlamentària i a la llarga, el 1931, quedarien al descobert, i àdhuc

aguditzats, tots el problemes que la Dictadura sols havia reprimit.

A Catalunya, la burgesia va acceptar el cop del general Primo de Rivera amb la idea de que seria una excepció breu per restablir l'ordre públic: "el setembre del 1923, els sectors burgesos més significats van rebre amb satisfacció la notícia de la formació del Directori Militar. El caos, militar, polític i social dels últims anys, havia acabat amb els nervis dels conservadors, que somiaven la pau pública i un govern que implantés radicalment unes mesures d'emergència. No cal dir, per altra banda, que un important nucli burgès creia -tal com ho havia declarat públicament el mateix Primo- que el nou règim seria transitori: una lletra «a noranta dies vista»".¹

En aquest sentit i coincidint amb una relativa prosperitat a l'Europa occidental, el règim dictatorial va mantenir l'ordre públic. Amb el general Severiano Martínez Anido, com ministre

de Governació, i el general Miguel Arlegui, com director general d'Ordre Públic, va reprimir enèrgicament el moviment obrer, especialment al clausurar els sindicats de la Confederació Nacional del Treball (CNT), l'organització anarco-sindicalista hegemònica a Catalunya (maig de 1924). Com a conseqüència la socialista Unió General de Treballadors (UGT) va créixer dels 5.800 afiliats, d'abans de 1923, als 25.000 a la Catalunya del 1930, i també els Sindicats Lliures van assolir gairebé cent mil membres al Principat, el 1925.

Però amb la caiguda de la Dictadura i, en conseqüència, la de la monarquia d'Alfons XIII (abril de 1931), la CNT recuperà l'hegemonia a Catalunya, on contava amb uns 250.000 afiliats en el Congrés de juny de 1931, celebrat a Madrid. I a la vegada, la repressió exercida per la Dictadura representa l'enfortiment del sector maximalista de la CNT, orientat per la Federació Anarquista Ibèrica (FAI), nascuda precisament el

juliol de 1927.

Però les esperances de la burgesia catalana, i del seu partit representatiu, la Lliga Regionalista, es veieren ràpidament defraudades, així ja el 24 de desembre de 1923, Josep Puig i Cadafalch deixava el càrrec de president de la Mancomunitat de Catalunya. Esperances que havien respost més a desigs ingenus que a perspectives garantides, ja que el mateix general Primo de Rivera no havia enganyat quan el mateix dia del cop (13 de setembre) havia dit:

"Ahora, el morboso sentimiento catalán de hostilidad a España que tan abandonado y criminalmente han venido dejando desarrollar en la escuela y en el púlpito y en la cátedra los abominables políticos del antiguo régimen, ese sentimiento procuraremos desterrarlo por el mismo medio que se ha creado, es decir, por la predicación, y cuando sus manifestaciones sean malintencionadas o rebeldes, entonces las ahogaremos también por la fuerza".²

En definitiva, anunciava la més dura repressió contra qualsevol manifestació de sentiment català d'hostilitat contra Espanya. I serien els mateixos dirigents de la Dictadura els qui assenyalarien quins sentiments catalans eren hostils o no a Espanya.

Davant d'aquesta actuació de persecució dels elements de catalanitat per part de la Dictadura i l'actitud ambigua de la Lliga Regionalista, el catalanisme d'esquerres augmentà la seva influència entre la societat catalana. Així Acció Catalana,' partit fundat el 1922, però especialment les idees radicals de Francesc Macià, al capdavant de l'Estat Català, partit separatista fundat el 1922, adquiriren una gran ressonància.' Molt actiu a l'exili, la seva detenció per la policia francesa, amb motiu del complot de Prats de Molló (4 de novembre de 1926), convertí a F. Macià en símbol de la resistència catalana per a molts catalans.

Dissolta la Mancomunitat de Catalunya (20 de

març de 1925), els atacs i persecucions a la llengua i cultura catalana per part de la Dictadura foren constants des del primer moment.⁹ Clausurats centres nacionalistes catalans i detinguts alguns catalanistes radicals, el règim dictatorial inicià una campanya en contra de l'associacionisme popular i cultural.⁹ En aquest sentit, l'Ateneu Enciclopèdic Popular i el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI)⁷ foren clausurats, respectivament, el 27 de novembre i el 24 de setembre de 1923, per ordre governativa, conjuntament amb altres entitats de tot tipus (polítiques, educatives, recreatives, musicals,⁹ agràries, excursionistes,⁹ sardanistes, esportives, catòliques,¹⁰ per a la dona, etc.), com el Centre Català de Sabadell (16 de setembre de 1923), el Centre Excursionista Rodamón de Barcelona, la Schola Cantorum, l'Associació d'Empleats de l'Ajuntament de Barcelona, Pomells de Joventut (21 de setembre de 1923), Orfeo

Català (23 de juny de 1925), Futbol Club Barcelona (24 de juny de 1925),¹¹ destitució (6 de març de 1926) i empresonament (18 de març) de la Junta de govern del Col·legi d'Advocats,¹² persecució de l'Orfeó Gracienc,¹³ i esmortiment de les activitats de l'Ateneu Barcelonès i del Centre de Lectura de Reus.¹⁴

La repressió per part de la Dictadura també s'estengué a la prohibició de la bandera de Catalunya,¹⁵ que provocà nombrosos incidents quan moltes organitzacions i institucions foren multades per no hissar la bandera espanyola. També els ajuntaments foren dissolts i els seus alcaldes substituïts (1 d'octubre de 1923). A més es dificultà l'exhibició de l'escut de Catalunya o les quatre barres, es suspengueren ballades de sardanes i es prohibí "Els Segadors" (17 de setembre de 1923) i "La Santa Espina" (5 de setembre de 1924).

Però la principal preocupació fou la persecució de la llengua i cultura catalana.

Així, fou prohibit l'ús públic del català en actes oficials, en l'ensenyament, en el comerç, en la publicitat, en l'Església, en els noms de carrers de les poblacions, etc. En aquesta mateixa línia, la major part dels centres d'ensenyament de la Universitat Industrial foren tancats. Així mateix, l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) va restar reduït a la inoperància al retirar-li les aportacions econòmiques governamentals (1925) i es va arribar a canviar el seu nom pel de "Instituto de Estudios Superiores de Cataluña".¹⁴ També els Jocs Florals foren perseguits i hagueren de celebrar-se privadament o a l'exili. Mentre l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana fou clausurada i la seva seu social tancada i segellada (24 de juny de 1924). A més d'ésser tancada (abril de 1929) la Universitat de Barcelona, també es procurà la marginació de la llengua catalana als centres universitaris. Aquesta situació fou agreujada per la supressió,

la suspensió i les multes a publicacions periòdiques, a causa de la instauració de la censura de la premsa ("En los gobiernos y comandancias militares, se ejercerá la previa censura de la premsa y de toda clase de escritos": 1º ordre del ban de declaració de l'estat de guerra de la IV Regió Militar del 13 de setembre de 1923.)

Malgrat aquesta panoràmica de persecució i repressió contra la cultura catalana, aquesta va saber no sols resistir sinó també expansionar-se, tan a nivell exterior com interior.

La seva projecció exterior fou especialment significativa entre els intel·lectuals castellans.

Davant els atacs dictatorials, més de cent intel·lectuals castellans (entre ells, Sáinz Rodríguez, Marañón, Ossorio y Gallardo, Herrera, Menéndez Pidal, A. de Albornoz, C. Espina, Barcia, Ortega y Gasset, Barrós, Giménez de Asúa, G. Maura, Azorín, Giral, Fernández Almagro, Gómez

de la Serna, García Lorca, Araquistain, Madariaga, Azaña, Sánchez Albornoz, Pérez Ayala, marqués de Lozoya, F. de los Ríos, Albiñana) signaren el *Manifiesto de los escritores castellanos en defensa de la lengua catalana* (març de 1924) amb la intenció d'"afirmar a los escritores de Cataluña la seguridad de nuestra admiración y de nuestro respeto por el idioma hermano".¹⁷

Posteriorment (5 de desembre de 1927), al Palau de Biblioteques i Museus de Madrid fou inaugurada l'exposició de prop de 6.000 llibres catalans que representaven un 80% de la publicació de llibres catalans des del 1900.

Per últim, un grup nombrós dels intel·lectuals castellans signants del *Manifest* visitaren Barcelona (23 de març de 1930) a instàncies dels intel·lectuals catalans, com mostra de solidaritat.

Aquests tres actes possibilitaren un major coneixement de la llengua i cultura catalanes

entre les personalitats culturals d'Espanya, malgrat que pot ser aquests actuaren "más como reacci3n frente a la cerraz3n de la Dictadura que como reconocimiento de la personalidad de Cataluña".¹⁰

A nivell interior la cultura catalana no cedí. Així una resistència, a vegades silenciosa, produí una reafirmació cultural com un esforç col·lectiu per contrarestar els intents d'anul·lar la llengua i la cultura catalanes. Com afirmaria el mateix Francesc Cambó, "Protestar? Revoltar-se?... Per a què? Val més treballar Catalunya endins per assegurar la victòria de demà".¹¹

Així, aquest mateix dirigent polític protegí, a més d'altres mecenes, tres fundacions, amb el propòsit d'exercir una tasca cultural: la Bernat Metge, la Fundació Bíblica Catalana i la Fundació Cambó, a la Sorbona de París, dedicada especialment a l'estudi de l'art medieval català.

En aquesta mateixa línia sobresurt la figura de Rafael Patxot i Jubert (1872-1964). El seu mecenatge contribuí a crear i mantenir una sèrie d'iniciatives que van permetre l'afermant de la cultura catalana en diversos camps. Entre altres ajuts, creà la Institució Patxot com entitat aglutinadora dels esforços a favor de la cultura catalana. Personalitats com Eduard Fontseré, Jordi Rubió i Balaguer, Agustí Duran i Sanpere, Francesc Pujols i Josep M. Batista i Roca, formaven part del Consell de la Institució Patxot, constituït el 17 de juny de 1926, que impulsà la confecció d'una *Bibliografia Històrica de Catalunya*, dirigida per A. Duran i Sanpere.²⁰

Malgrat les persecucions i la censura prèvia, la premsa periòdica en català va experimentar un període d'expansió en qualsevol tipus de publicació. Així al Principat, dels 7 diaris en català el 1923 va passar als 15 de 1930. Concretament a la ciutat de Barcelona, els dos diaris en català de 1923, «La Veu de

Catalunya» i «La Publicitat», s'afegiren «La Nau» (1927) i «El Matí» (1929). Però aquest augment no va quedar circumscribit a la ciutat de Barcelona sinó que es va estendre per bona part de Catalunya. La premsa comarcal no sols va créixer en quantitat sinó també en qualitat a l'adquirir moltes d'elles un caràcter informatiu i pluridisciplinar, perdent aquell anterior to de ruralisme pairalista.²¹

Fenomen semblant succeïa en el món dels llibres. Dels 229 llibres catalans de l'any 1926 es passava als 308 publicats el 1930, que representava més del 10% sobre la producció total espanyola. Aquestes dades quantitatives s'adjuntaven a l'aparició de tres noves editorials cabdals en la publicació d'obres en català: Editorial Barcino (1924) fundada per Josep M. de Casacuberta; Llibreria Catalònia (1924) inaugurada per M. Borràs, J. M. Cruzet i A. López-Llausàs, i Edicions Proa (1928), propiciada per M. Antich i Camprubí, J. Queralt

i Clapés i J. Puig i Ferrer.²²

Aquesta bona situació propicià que les lletres catalanes coneguessin un dels seus moments més brillants. Així, Josep Carner publicà *El cor quiet* (1925), Josep M. López-Picó edità *Elegia* (1925), Guerau de Liost *Ofrena rural* (1926), Josep Puig i Ferrer *Servitud* (1926) i *Els tres al·lucinats* (1928), Tomàs Garcés *El Somni* (1927), Josep V. Foix *Gertrudis* (1927), Guerau de Liost *Sàtires* (1927), Carles Soldevila *Fanny* (1929) i Josep M. de Sagarra estrenà *La filla del Carnesi* (1929).

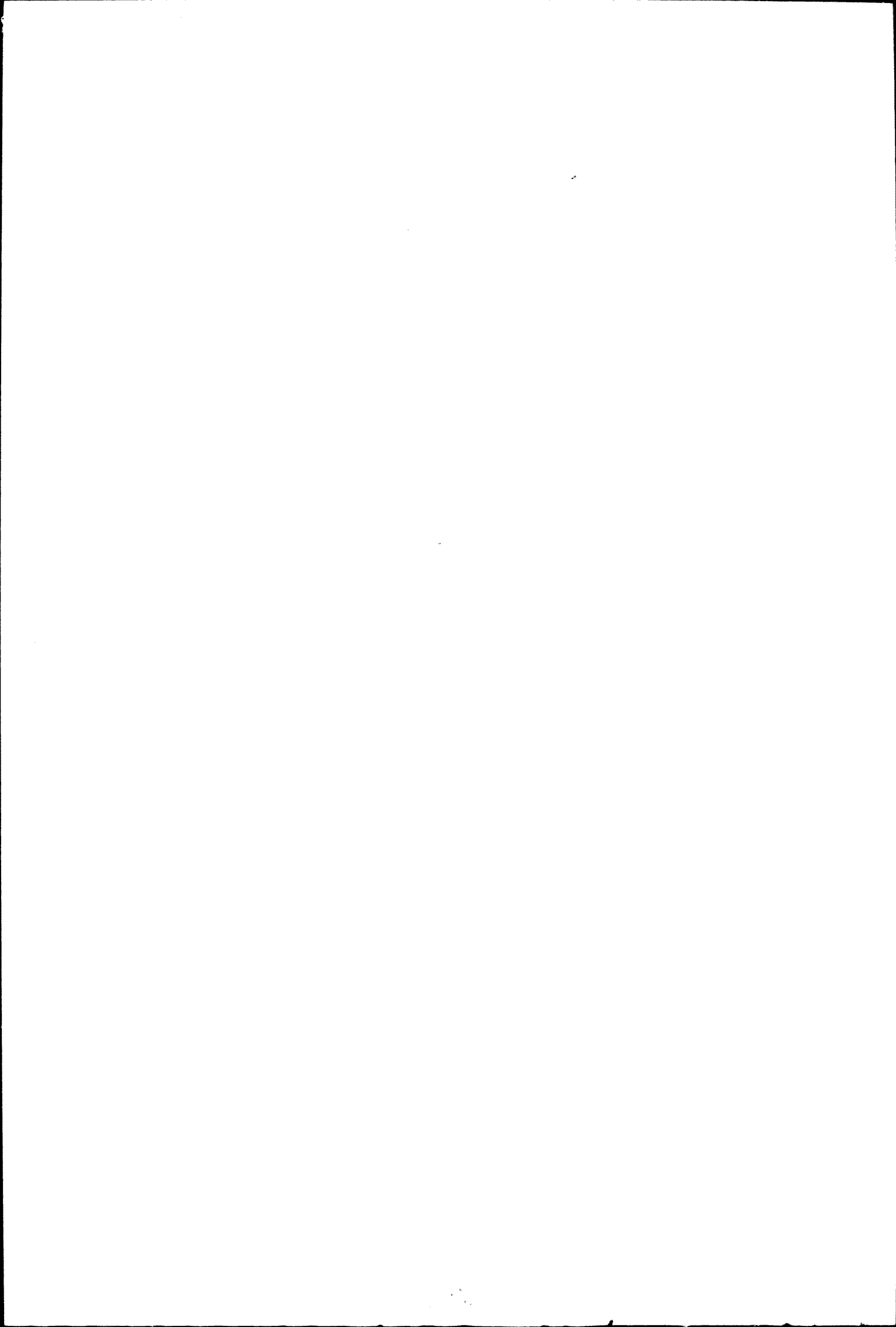
Si aquesta és la situació en el camp literari, molt semblant és a l'àrea de la historiografia. Són aquells anys quan s'editen els volums III (l'any 1924), IV (1926) i V (1928) de la *Història Nacional de Catalunya* d'Antoni Rovira i Virgili. És especialment significativa la redacció per Ferran Soldevila de la seva *Història de Catalunya*, que fou encarregada per Francesc Cambó el 1928 i acabaria publicant-se el

1934. També hi ha exemples de persecucions, com la retirada o prohibició de *Què és Espanya?* (1924) i *On va Catalunya* (1927) de Marcel·lí Domingo, *La lliçó de la Història: cap a un món nou* (1927) de Josep Llord o *Per la Concòrdia* (1928) de Francesc Cambó. Però a nivell comarcal continuaven publicant-se obres d'història local, com poden ser mostres representatives: Pere Sanahuja amb *L'antiga ciutat de Balaguer* (1930), Emerencià Roig amb *Blanes marítim: notes històriques* (1924), Eduard Toda i Güell amb *Història de Escornalbou* (1926), Carles Rahola i Llorens amb *Girona* (1925) i *Gerona y sus monumentos* (1929), Joan Serra i Constanço amb *Mig segle de vida igualadina* (1924), R. Arqués Gorgues amb *La vila de Juneda (Breu resum històric)* (1925), M. Torroella i Plaja amb *Història de Palafrugell i la seva comarca* (1929), Frederic Martí Albanell amb *Notes històriques del Papiol* (1926), Jaume Martí Sanjaume amb *Dietari de Puigcerdà amb sa Vegueria de Cerdanya i*

sotsvegueria de Vall de Ribas (1926-28), Adolfo Alegret amb Tarragona a través del *siglo XIX* (1924) o Joan Salvat i Bové amb Tarragona en la *Historia General* (1929).

En definitiva, dins d'una situació de persecució a la llengua i cultura catalanes, propiciada per la Dictadura de Primo de Rivera,²³ es va produir una reacció de reafirmació cultural amb una expansió de les lletres catalanes, en la que no fou excepció el camp historiogràfic.

NOTES



1. JUTGLAR, A.- *Els burgesos catalans*, p. 348.

2. RUBIÓ CABEZA, M.- *Crónica de la Dictadura*, p. 20. El subratllat és nostre, d'unes declaracions del general Primo de Rivera aparegudes amb el títol *El programa del moviment*, a l'edició del vespre de «*La Veu de Catalunya*» del 13 de setembre de 1923.

3. Per tenir una visió del paper d'Acció Catalana, BARAS i GÓMEZ, M.- *Acció Catalana (1922-1936)*.

4. Així el mateix ministre d'Hisenda, José Calvo Sotelo, quan era director general d'Administració Local el 1924, reconeixia el creixement d'"un ambiente propicio y de simpatía

hacia las estridencias separatistas, en medios sociales que hasta ahora había recusado enérgicamente (...) la política de fuerza, de intransigencia, es infecunda. Ello está bien patente, pues la receta empleada, lejos de curar el mal, lo ha agravado, según reconocen todos, absolutamente todos los testimonios imparciales que se reciben en el ámbito de la confianza, fuera, por tanto, del convencionalismo impuesto por las etiquetas oficiales" (CALVO SOTELO, J.- *Mis servicios al Estado*, p. 68).

5. Així el 18 de setembre ja es publicava un Reial Decret que adjudicava a la jurisdicció militar no únicament els delictes contra la unitat d'Espanya sinó també a tots aquells que intentin "rebajar su concepto, ya sea por la palabra, por escrito, por la imprenta u otros medios mecánicos y gráficos de publicidad y difusión, o por cualquier clase de actos o manifestaciones".

6. Per veure la importància del moviment associatiu és clarificadora la consulta de l'obra de SOLÀ i GUSSINYER, P.- *Els ateneus obrers i la cultura popular a Catalunya (1900-1939)*.

7. Es pot consultar amb profit l'obra de LLADONOSA, M.- *Catalanisme i moviment obrer: el CADCI entre 1903 i 1923*, per veure la tasca del CADCI.

8. Tanmateix sobre el paper dels orfeons i corals, l'obra d'ARTÍS, P.- *El cant coral a Catalunya (1891-1979)*.

9. Sobre l'excursionisme, els estudis de Josep IGLÉSIES i FORT, com *L'excursionisme a Catalunya*.

10. A més d'altres treballs més especialitzats o monogràfics, com obres de conjunt es poden consultar: BONET i BALTÀ, J.-

L'Església catalana, de la Il·lustració a la Renaixença; MASSOT i MUNTANER, J.- L'Església catalana al segle XX, i MUNTANYOLA, R.- Vidal i Barraquer, cardenal de la pau.

11. D'interès pot ser la lectura d'ARTELLS, J. J.- *Barça, Barça, Barça!*

12. Entre d'altres estudis, l'obra més general sobre l'actuació del Col·legi d'Advocats pot ser la de JARDÍ, E.- *Història del Col·legi d'Advocats de Barcelona*, en 2 v.; com també són d'interès les memòries d'HURTADO, A.- *Quaranta anys d'advocat: història del meu temps.*

13. Per veure les dificultats de l'Orfeó Gracienc cal consultar els dos treballs de BALCELLS, J.- *L'Orfeó Gracienc i la Dictadura i L'Orfeó Gracienc i el seu entorn ciutadà.*

14. La millor obra per consultar la història

d'aquesta institució roussenca, la d'ANGUERA, P.-
El Centre de Lectura de Reus: una institució
ciutadana. Mentre que per tenir una visió de
l'Ateneu Barcelonès, paper enfront de la
Dictadura molt diferent de l'Ateneo de Madrid,
cal atènyer-se a l'estudi de CASASSAS i YMBERT,
J.- L'Ateneu Barcelonès: dels seus orígens als
nostres dies.

15. Aquest fou el pensament de les
autoritats militars designades a Catalunya, com
la del nou capità general Emilio Barrera: "El
asunto queda reducido a este lema: «Una España y
una bandera.» A los que vayan contra esto, mano
de hierro que los confunda." (*La Veu de
Catalunya*, 7 d'octubre de 1924).

16. Per a una visió de la tasca de l'IEC
vegeu l'obra de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS.-
Els seus primers XXV anys.

17. VENTALLÓ, J.- *Los intelectuales castellanos y Cataluña: tres fechas históricas: 1924, 1927, 1930*, p. 22. Aquesta obra és important pel coneixement d'aquells fets de solidaritat entre intel·lectuals castellans i catalans durant la Dictadura.

18. Aquesta és l'opinió de José Luis LÓPEZ ARANGUREN en el pròleg de l'obra de VENTALLÓ, J., *op. cit.*

Per entendre el pensament dels principals intel·lectuals castellans respecte a Catalunya és útil el llibre d'HINA, H.- *Castilla y Cataluña en el debate cultural 1714-1930: historia de las relaciones ideológicas catalano-castellanas.*

19. CAMBÓ, F.- *Per la Concòrdia*, p. 41.

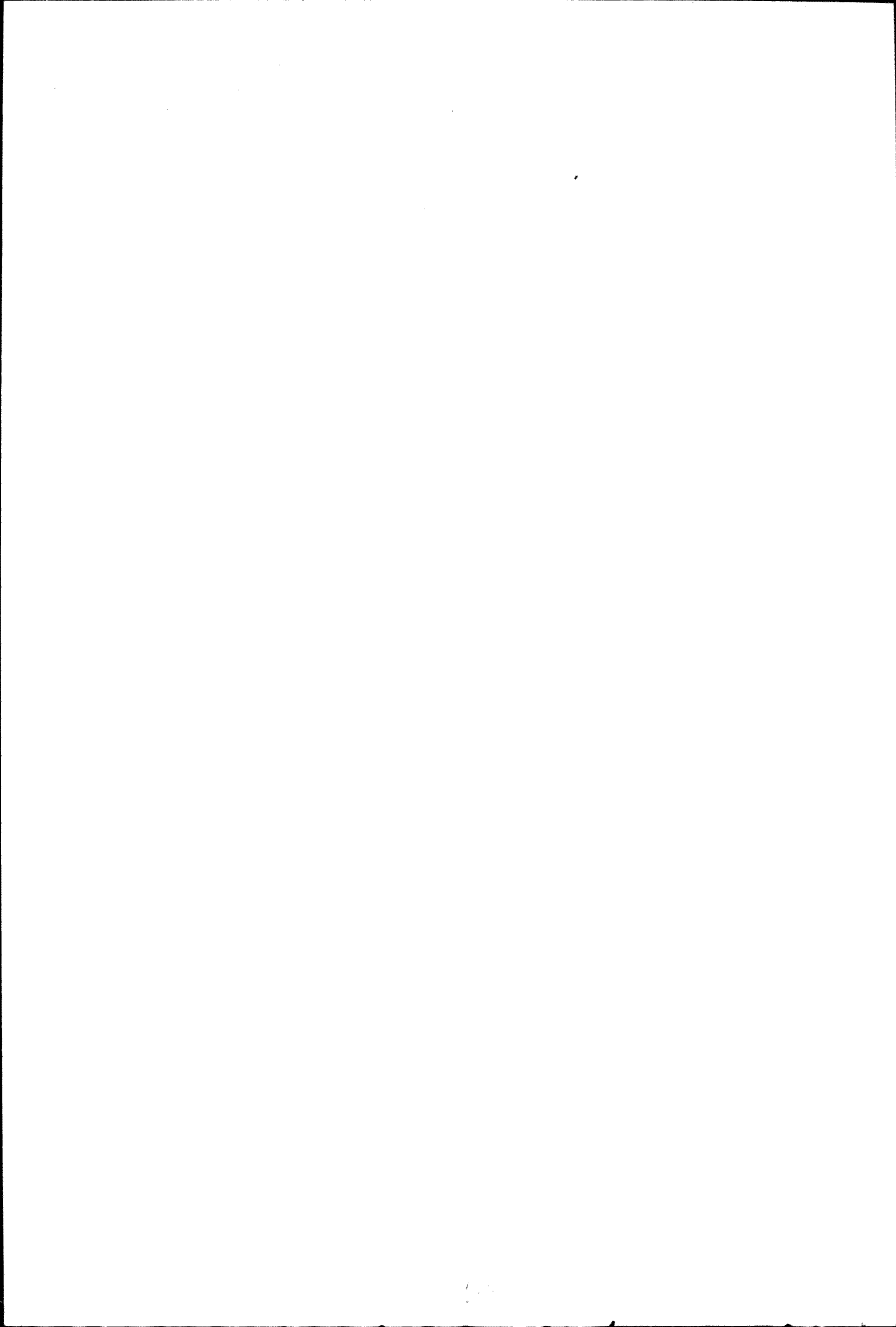
20. Per a informació sobre el mecenatge de Patxot es pot consultar amb utilitat les seves pròpies memòries en PATXOT i JUBERT, R.- *Guaitant*

enrera: adéu a Catalunya. Fulls de la vida d'un octogenari.

21. Per a l'estudi de la premsa a Catalunya, quatre obres són significatives: CREXELL, J.- *Premsa catalana clandestina i d'exili, 1917-1938*; FIGUERES, J. M.- *La premsa catalana: apreciació històrica*; SOLÀ i DACHS, LL.- *Història dels diaris en català: Barcelona 1879-1976*; i TORRENT, J.; TESIS, R.- *Història de la premsa catalana*.

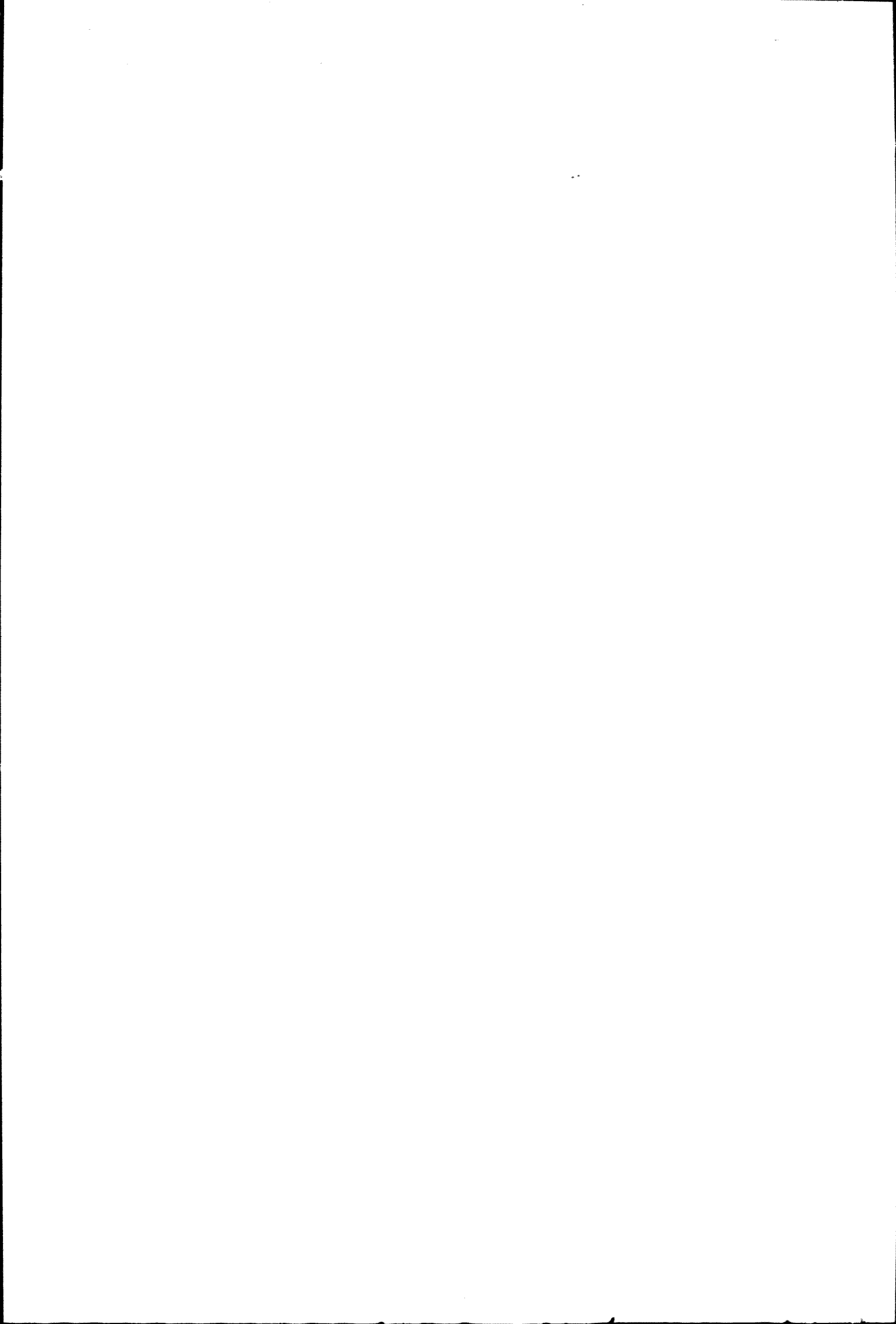
22. Pel coneixement de les editorials *Barcino* i *Proa* poden ser útils, respectivament: MANENT, A.- *Josep M. de Casacuberta i l'Editorial Barcino i CINQUANTA anys, 1928-1978: Edicions Proa*.

23. L'obra fonamental del paper de la Dictadura sobre la cultura catalana, ROIG i ROSICH, J. M.- *La Dictadura de Primo de Rivera a Catalunya: un assaig de repressió cultural*.



LA GENERALITAT REPUBLICANA

(1931-1936)



La caiguda de la Dictadura de Primo de Rivera (gener de 1930) arrossegà la del règim monàrquic, el qual havia quedat molt tocat per la seva vinculació amb la Dictadura. Així, els resultats de les eleccions municipals del diumenge 12 d'abril de 1931 suposà la victòria de les candidatures republicanes, a les principals ciutats espanyoles. Proclamada la II República espanyola (14 d'abril), el rei Alfons XIII marxà cap a l'exili.

A Catalunya, triomfà l'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), dirigida per Francesc Macià. Aquest presidí la Generalitat de Catalunya (17 d'abril) amb la confiança de que el govern provisional de la República espanyola aprovaria un estatut d'autonomia per Catalunya. Ratificat per més del 99% dels vots emesos, en referèndum pel poble de Catalunya (2 d'agost de 1931), el projecte d'Estatut (anomenat Estatut de Núria),

aquest xocà amb la Constitució de la II República (promulgada el desembre de 1931), que no tenia cap característica de federal.¹ Després de substancials retallades, l'Estatut d'Autonomia de Catalunya fou aprovat pel Congrés de Diputats (15 de setembre de 1932).

A partir d'aquesta base jurídica, el Consell Executiu de la Generalitat hagué de governar. Presidit per F.Macià i format per dirigents d'ERC, comptà amb el recolzament legislatiu de la majoria absoluta dels diputats d'ERC al Parlament de Catalunya, des de les eleccions autonòmiques del 20 de novembre de 1932.² Amb una suma d'impostos per l'Estat espanyol notablement inferior a la necessària per atendre als serveis traspassats per aquest,³ la Generalitat hagué d'enfrontar-se a una situació de crisi econòmica al propagar-se la gran depressió econòmica mundial de 1929.

Dins d'aquest marc de crisi econòmica, el moviment vaguista reivindicatiu assolí importants

proporcions el 1933, protagonitzat per la Confederació Nacional del Treball (CNT). Aquesta central sindical anarco-sindicalista fou hegemònica a Catalunya i paulativament fou dirigida pel sector maximalista, representat pels dirigents de la Federació Anarquista Ibèrica (FAI). Amb unes tàctiques de caràcter insurreccional (gener de 1932 i gener i desembre de 1933) i amb moviments vaguistes (juliol i octubre de 1931, abril-agost de 1933) intentaren lluitar contra l'extensió de l'atur (amb un 50% entre els obrers barcelonins de la construcció el 1932).

Mentre, la Generalitat intentà solucionar la problemàtica rabassaire del camp mitjançant un seguit de mesures reformistes concretades en la Llei de Contractes de Correus, aprovada pel Parlament de Catalunya el 31 de març de 1934. Aquesta Llei provocà l'enfrontament entre el govern de la Generalitat, presidida per Lluís Companys (des de la mort de Francesc Macià, 25 de

desembre de 1933), i els governs espanyols, formats per polítics de centre-dreta, des de la victòria d'aquests a les eleccions legislatives del 19 de novembre de 1933. Dins d'un clima de nerviosisme a l'estat espanyol entre esquerres i dretes a causa de l'ascens del feixisme a Europa (Itàlia, Alemanya, Àustria), aquest enfrontament provocaria els Fets del Sis d'Octubre de 1934 que significaria l'empresonament del govern de la Generalitat, la suspensió de l'Estatut d'Autonomia i la reassumpció de competències per part del govern central.

Després de la victòria de les esquerres a les eleccions legislatives del 16 de febrer de 1936 (a Catalunya, el 59% dels vots per al Front d'Esquerres, encapçalat per ERC), tornà la vigència de l'Estatut d'Autonomia i Ll. Companys presidí, de nou, el Consell Executiu de la Generalitat, format majoritàriament per dirigents d'ERC.* Però als pocs mesos la situació canviaria radicalment a l'esclatar la guerra civil

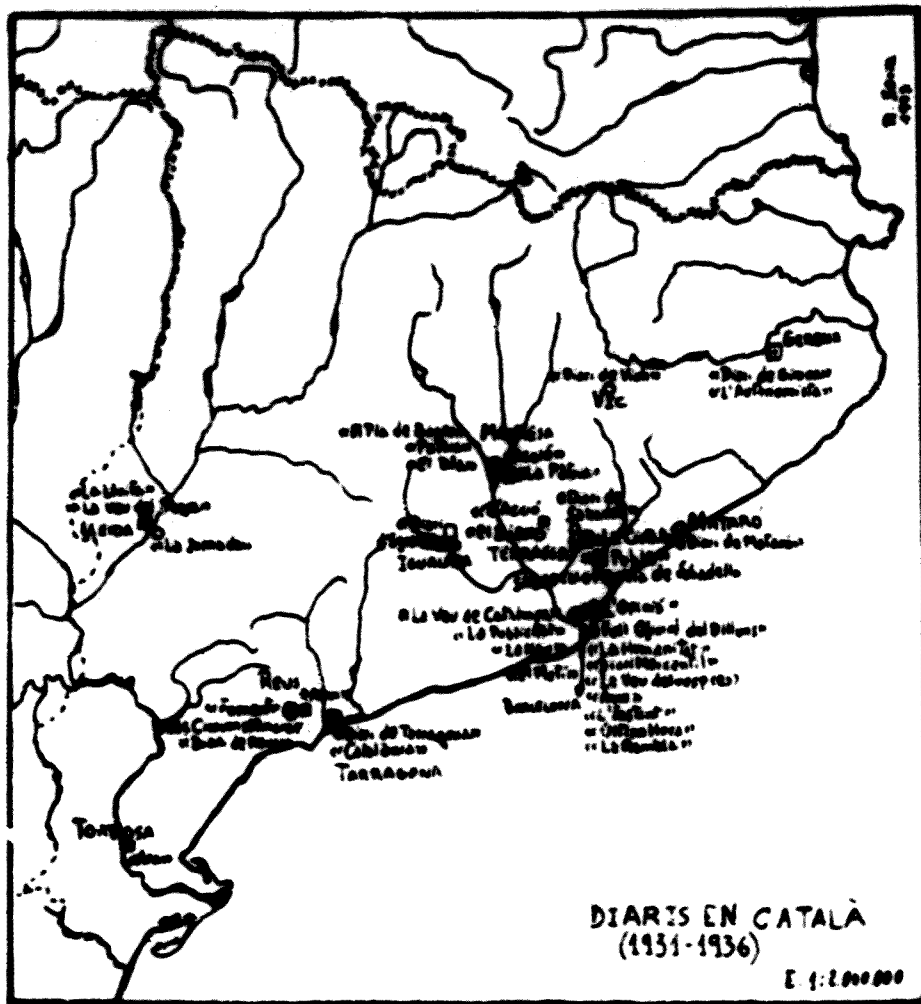
(diumenge, 19 de juliol de 1936).

En aquest marc polític i sòcio-econòmic, la Generalitat va tractar d'impulsar una política cultural que venia a reprendre l'obra de la Mancomunitat que havia quedat truncada el 1923. En especial, aquest esforç es dedicà al camp de l'ensenyament.

En aquest sentit, es van crear nombroses escoles, sols a Barcelona s'inauguraren 21 grups escolars, entre ells els hotels de l'Exposició Internacional de 1929 foren reconvertits en escoles. A la vegada, es triplicava, el número dels mestres que milloraven el seu sou. Però sobretot es va donar molta importància a la formació dels mestres (escoles d'estiu d'actualització, impuls a l'Escola Normal de la Generalitat), i a la renovació pedagògica, basada en la recatalanització, la neutralitat religiosa, la coeducació, la llibertat cultural, les colònies d'estiu per als alumnes, la desburocratització escolar, i la aplicació de

mètodes de l'escola activa. A nivell de l'ensenyament secundari, la fundació de l'Institut-Escola (1932) fou exemple d'aquesta nova pedagogia. A nivell de l'ensenyament superior i segons l'article 7è. de l'Estatut d'Autonomia de 1932, es va constituir la Universitat Autònoma de Barcelona. "Aquesta s'organitzaria com universitat única, regida per un Patronat, amb representacions de l'Estat i de la Generalitat, la qual oferiria a les llengües i cultures castellana i catalana les garanties recíproques de convivència, en igualtat de drets per a professors i alumnes". Sota la direcció del prehistoriador Pere Bosch i Gimpera, com primer rector, la Universitat Autònoma impulsà la cooficialitat del català, la modificació dels plans d'estudi, la contractació de personalitats de prestigi com professors agregats al costat del cos de catedràtics i la participació dels estudiants en les juntes de professors.

La llengua catalana també experimentà un



DIARIS EN CATALÀ
=====

(1931-1936)

=====

Població amb :	1	2	3	4	9 diaris publicats
abans de la Generalitat. (14.IV.1931)	○	-	⊗	●	-
durant la Generalitat (14.IV.1931/18.VII.1936)	□	◻	▣	-	★

gran impuls, no sols a nivell de text estatutari ("L'idioma català és, com el castellà, llengua oficial a Catalunya"; article 2) a l'aconseguir la cooficialitat idiomàtica sinó també al rebre un gran pas cap la normalització amb l'edició (1932) del *Diccionari general de la llengua catalana*, de Pompeu Fabra.

La publicació de llibres en català augmentà d'una forma notable fins als 865 títols en 1936. La premsa en català també va augmentar d'una forma força considerable. Es publicaven més de 1.000 revistes en català i més de 27 diaris, entre ells els diaris barcelonins, «La Veu de Catalunya» (1894-1937), «La Publicitat» (1922-1939), «La Nau» (1927-1933), «El Matí» (1929-1936), «Full Oficial del Dilluns» (1931-1939), «L'Opinió» (1931-1934), «La Humanitat» (1931-1939), «Diari Mercantil» (1932-1934), «La Veu del Vespre» (1933-1934), «Avui» (1933), «L'Instant» (1935-1936), «Última Hora» (1935-1938), i «La Rambla» (1936-1939).^o

També el català assolí una difusió important a nivell popular per mitjà de les emissores de ràdio, en especial amb la programació íntegrament en català, de Ràdio Associació de Catalunya (1931).

Entre l'Església de Catalunya també hi hagué una preocupació en favor del català, com ja havia estat d'ús majoritari entre el clergat durant la Dictadura. Així, a la conferència celebrada pels bisbes catalans s'aprovà la normativa relativa a l'ús de les llengües catalana i castellana en l'ensenyament del catecisme, en la predicació i en l'administració de sagraments (7 d'agost de 1931). Aquestes normes aprovades definitivament pel Vaticà (desembre de 1931) suposaven la derogació indirecta dels decrets donats per les Sagrades Congregacions romanes entre 1928 i 1929 (durant la Dictadura de Primo de Rivera), relatius a limitacions de l'ús del català a l'església i a la catequesi.

Les lletres catalanes van conèixer també uns

moments de plenitud amb les aportacions d'autors com Miquel Llor amb la publicació de *Laura a la ciutat dels sants* (1931), Josep Vicenç Poix amb *Valentina* (1933), Joan Puig i Ferrer amb *Camins de França* (1934), Salvador Espriu amb *Laila* (1932) i *Ariadna al laberint grotesc* (1935), i Josep M. Sagarra amb l'estrena d'*El cafè de la Marina* (1932).

En el camp de la història la producció augmentà gràcies a les recerques de nombrosos historiadors com Pere Bosch i Gimpera, Ramon d'Abadal, Ferran Valls i Taberner, Anselm M. Albareda, Lluís Nicolau d'Oliver, Lluís Pericot, Josep Vives, Agustí Duran i Sanpere, Josep M. Millàs i Vallicrosa, Manuel de Montoliu, Ramon d'Alòs-Moner, Joaquim Folch i Torres, i Jordi Rubió i Balaguer.

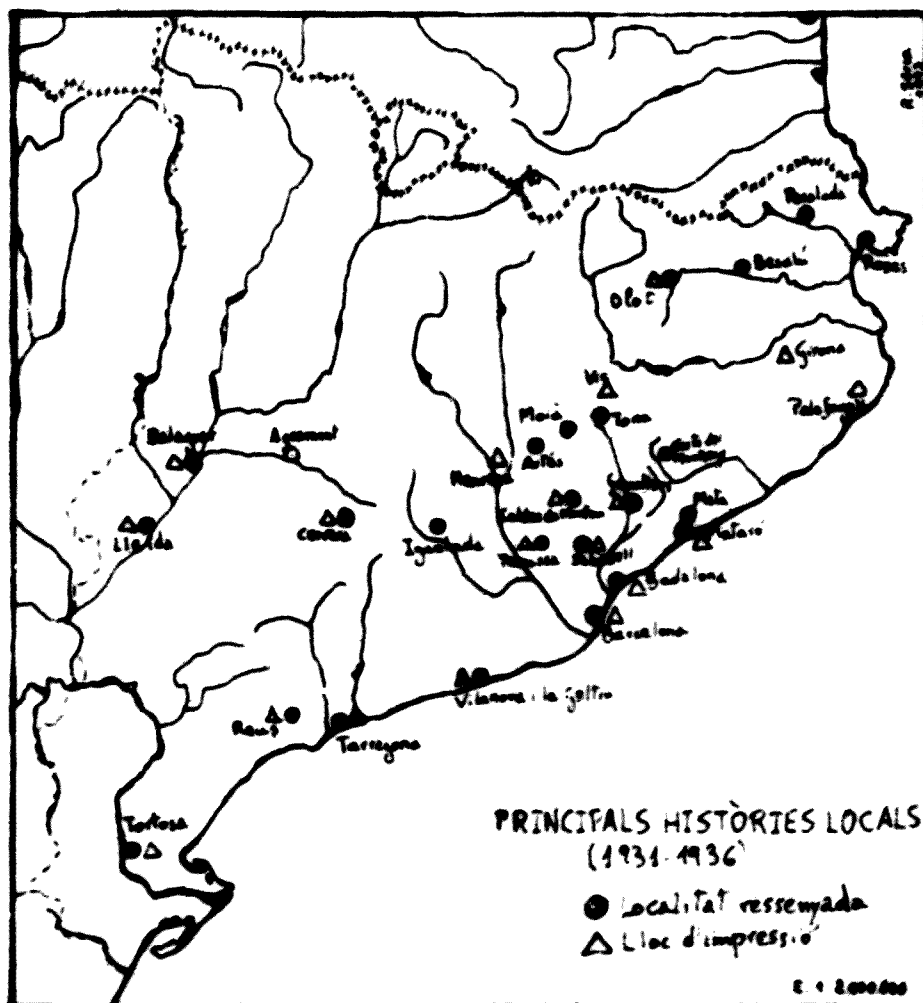
Especialment Ferran Soldevila publicà *Història de Catalunya*, encarregada per Francesc Cambó a finals de 1928. L'any 1934 s'editava el

primer volum, i el 1935 s'editaven els altres dos volums. També en aquells anys, Antoni Rovira i Virgili publicava els darrers volums de la *Història nacional de Catalunya*, i el mateix historiador editava el 1936 un *Resum d'història del catalanisme*.

Tampoc disminuï l'edició de monografies sobre històries locals com poden citar-se les de Joan Puig i Ball, *Agramunt* (1935); J. Galobardes i Planas *Notes històriques d'Artés* (1933); Josep M. Cuyas Tolosa, *La Badalona del segle divuitè* (1936); D. Carrové i Viola, *El pont de Balaguer: monografia històrica* (1935); Amand Sequestra, *Sant Pere de Besalú* (1934); Avelí Xalabarder Serra, *Caldes antic i modern: apunts per a la història de Caldes de Montbui* (1935); Faust de Dalmasas i de Massot, *De la Cervera vuitcentista* (1934); Gabriel Castellà i Raich, *Igualada en temps del comte Enric de Trastàmara* (1936); Marià Ribas Bertran, *Origen i fets històrics de Mataró* (1934); Fortià Solà, *Sant Sebastià i el seu*

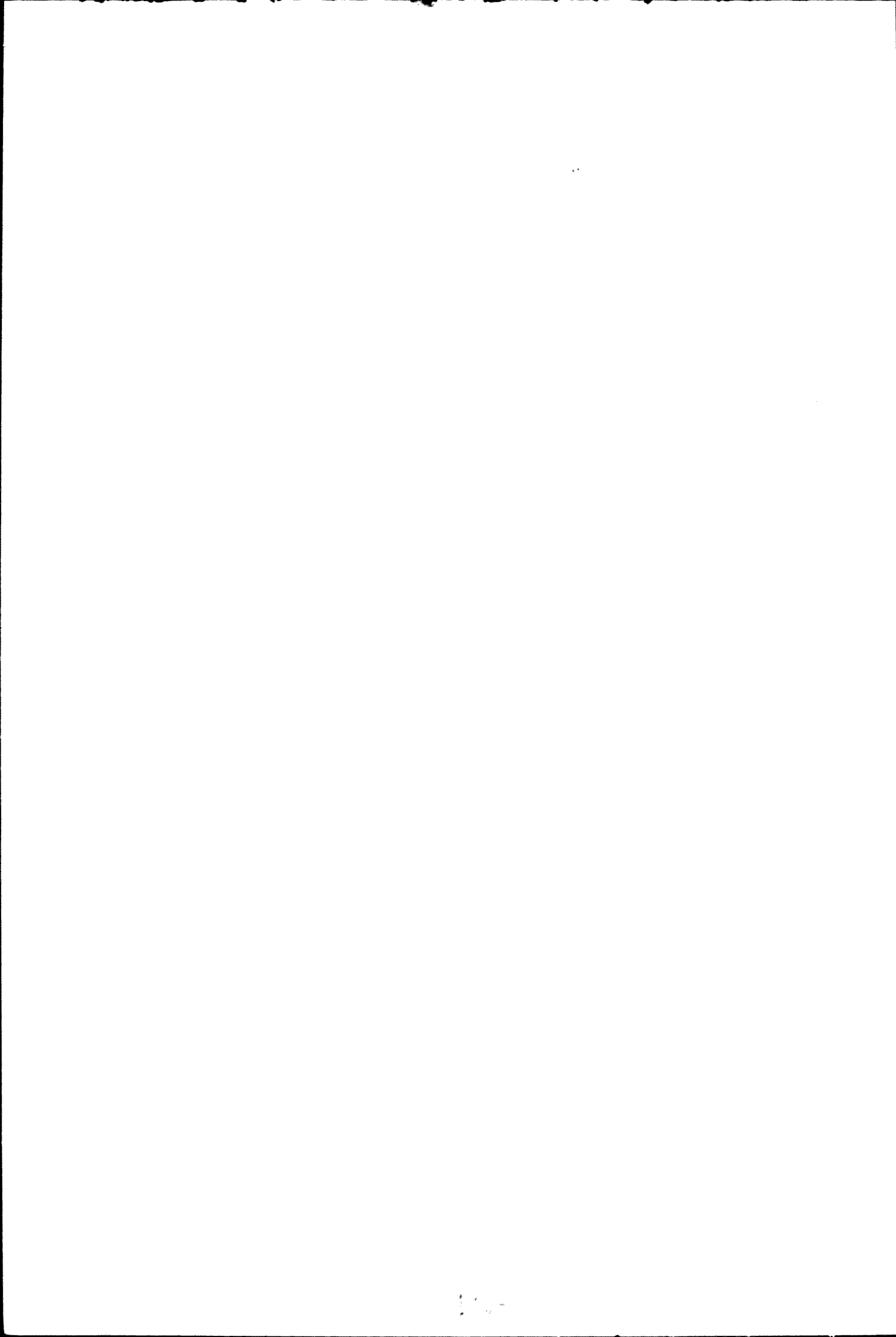
temple de Moia: monografia històrica (1934), o Enrique Bayerri i Bertomeu, *Historia de Tortosa y su comarca* (1934), entre moltes d'altres.

En resum, la producció d'obres d'història fou un element més dins de l'esplendor de la llengua i la cultura catalanes durant la breu etapa de la Generalitat republicana (1931-1936). Etapa que seria ensulsiada a la guerra civil (1936-1939) i posteriorment a la implantació del nou règim polític.





NOTES



1. Pel coneixement de la història del text estatutari es poden consultar, entre d'altres GONZÁLEZ CASANOVA, J.A.-*Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938): documents*, i ROIG i ROSICH, J.M.- *L'Estatut de Catalunya a les Corts Constituents (1932)*.

2. Entre altres, per tenir una visió del Parlament de Catalunya citaríem a: CAMPS i ARBOIX, J. de.- *El Parlament de Catalunya, 1932-1936*, i PITARCH, I.E.- *L'estructura del Parlament de Catalunya i les seves funcions polítiques, 1932-1939*.

3. Així el pressupost de la Generalitat de 1933 sols era de 66 milions, quan hauria d'haver ingressat 233 milions de pessetes si l'Estat hagués traspassat tots els impostos, com indicava

l'Estatut de 1932. En relació a la qüestió econòmica es poden esmentar ARIAS VELASCO, J.- *La Hacienda de la Generalitat, 1931-1938* i l'obra col·lectiva *El PENSAMENT econòmic català durant la República i la Guerra, 1931-1939*.

4. Per veure la problemàtica de conjunt de la qüestió rabassaire, cal consultar l'obra de BALCELLS, A.- *El problema agrari a Catalunya (1890-1936): la qüestió rabassaire*, com també la de CAMPS i ARBOIX, J. de.- *Història de l'agricultura catalana*.

5. Per tenir una informació de totes les convocatòries electorals durant la II República i una síntesi dels partits polítics continua sent útil el llibre MOLAS, I.- *El sistema de partits polítics a Catalunya (1931-1936)*. I pel coneixement, en particular, del partit majoritari a Catalunya, SALLÉS, A.- *Esquerra Republicana de Catalunya*.

6. Entre les moltes obres sobre l'educació a Catalunya, podríem indicar: CAÑELLAS, C.; TORÁN, R.- Política escolar de l'Ajuntament de Barcelona, 1916-1936; CARBONELL i SEBARROJA, J.- L'Escola Normal de la Generalitat 1931-1939; MONÉS, J.- El pensament escolar i la renovació pedagògica a Catalunya, 1833-1938; NAVARRO, R.- L'educació a Catalunya durant la Generalitat, 1931-1939, i SALADRIGAS, R.- L'Escola del Mar i la renovació pedagògica a Catalunya.

7. BOSCH-GIMPERA, P.- La Universitat i Catalunya, p. 55. A més d'aquesta obra es pot consultar MARAGALL, J.- El balanç de la Universitat Autònoma o la de RIBAS i MASSANA, A.- La Universitat Autònoma de Barcelona, 1933-1939.

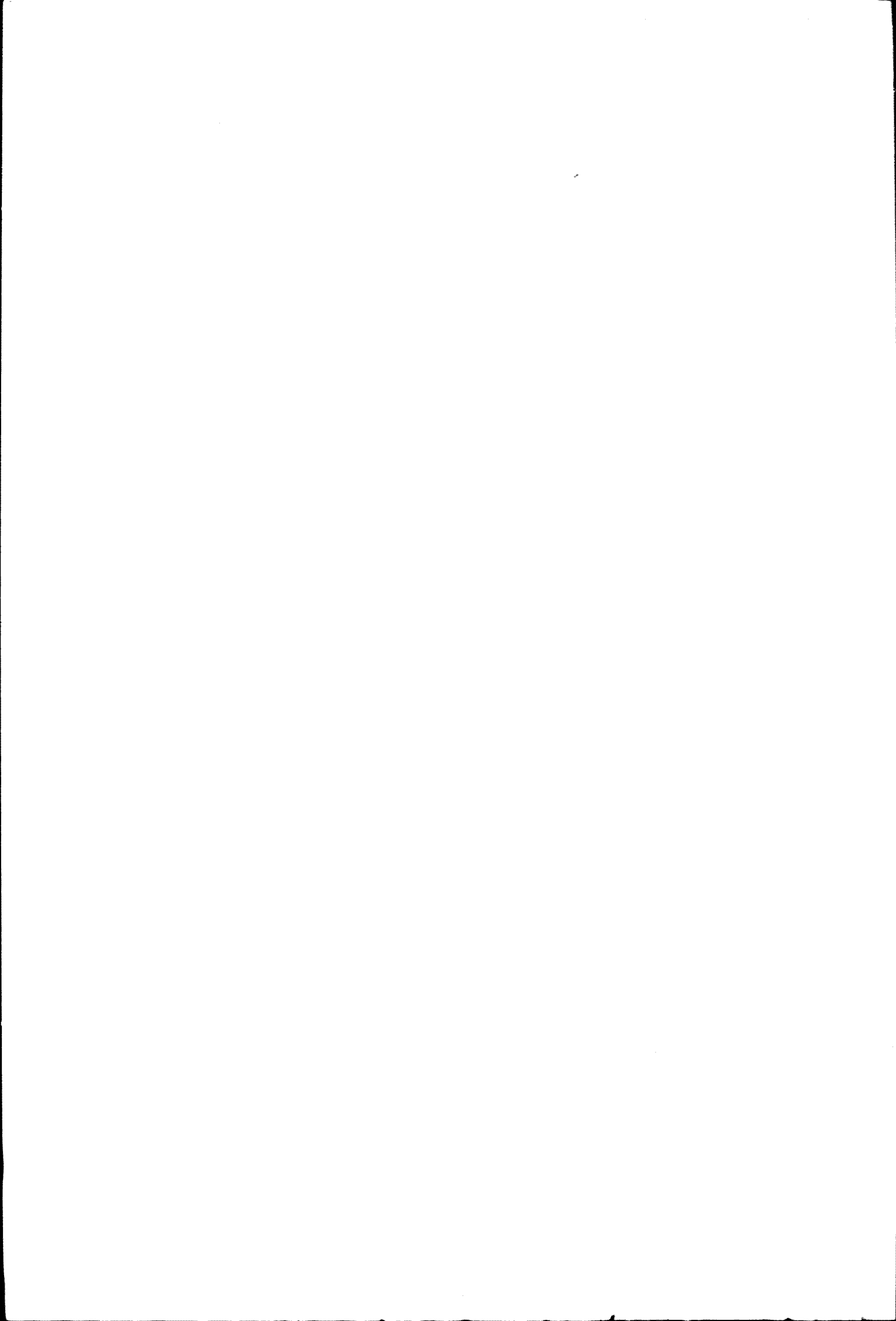
8. A més de les obres citades a la nota 21 del capítol anterior, es podria afegir l'obra de CULLA, J.B.; DUARTE, A.- La premsa republicana.

9. Per al paper de l'Església durant l'etapa

republicana es podrien afegir a les obres indicades de la nota 10 del capítol anterior, les de BATLLORI, M.; ARBELOA, V.M.- Arxiu Vidal i Barraquer: *Església i Estat durant la Segona República Espanyola, 1931-1936*, i GARCIA i JORDAN, P.- *Els catòlics catalans i la Segona República, 1931-1936*.

EL CONTEXT IDEOLÒGIC
I CULTURAL

EL ROMANTICISME



L'ampli corrent intel·lectual conegut per romanticisme va triomfar a la major part d'Europa durant les primeres dècades del segle XIX. Sorgit com una reacció contra els postulats del neoclassicisme i del racionalisme de la Il·lustració, fou un moviment que va conformar els diferents aspectes de la vida, tant els polítics com els culturals o artístics, ja que, en definitiva, va reflectir una determinada sensibilitat i visió del món.

En general, el romanticisme concebia el poble com una comunitat singular dotada d'un esperit propi (*volkgeist*) i d'una personalitat específica que es manifestava a les expressions culturals. La llengua i el dret serien els elements fonamentals per definir la cultura pròpia d'un poble. El romanticisme proporcionà la base en què es fonamentaren els moviments nacionalistes.

El moviment romàntic s'estengué a finals del segle XVIII per Alemanya, i a les primeres dècades del segle XIX per la resta d'Europa. Quatre obres, a Alemanya, podrien ser representatives de les principals característiques del romanticisme:

La publicació de la *Gramàtica germànica* (1819), per Jakob Grim, suposava l'obra d'una fixació lingüística que acabés a la descomposició dialectal. Representava l'interès per la pròpia llengua en el sentit de que fos utilitzada literàriament. També, la necessitat de que la llengua vernacle assolís la categoria de llengua de cultura, i el dret al seu ensenyament. Amb aquests objectius sorgia la preocupació pels estudis filològics, les traduccions i l'edició dels textos primitius o clàssics.

L'edició dels *Monumenta Germaniae Historica* (1812), per Karl Stein, com recopilació de fonts relatives a la història medieval d'Alemanya, significava la configuració d'una historiografia

nacionalista basada en la recerca documental. Aquesta història permetria prestigiar un passat independent, si havia existit en l'Edat Mitjana, o el manteniment d'una personalitat nacional a través dels segles.

L'elaboració per Friedrich K. von Savigny de la *Història del Dret Romà a l'Edat Mitjana* (1815-1831) donava constància de la importància del dret com element definidor d'una cultura pròpia. Ja que el dret estava considerat com una producció legal de la consciència jurídica de cada poble i que les lleis emanaven segons la personalitat de cada poble.

Per últim, els *Discursos a la nació alemanya* (1808) de Johann Gottlieb Fichte, constituïren una afirmació del nacionalisme alemany enfront a la invasió napoleònica.

Les tres primeres obres caracteritzen la primera etapa dels moviments nacionalistes: la cultural, en què es pren consciència del fet diferencial que porta a afirmar la realitat,

segons els països, de la unitat o pluralitat de pobles. Mentre, l'última obra corresponia a la segona etapa del nacionalisme, la política, en què es reivindica la llibertat de decisió per a la nació enfront a l'organització estatal existent.'

Malgrat que hi ha especialistes' que dubten entre parlar de romanticisme o romanticismes en funció de les variades circumstàncies històriques de cadascun dels països, en general el moviment romàntic va presentar una doble vessant. D'una banda, el primer romanticisme va adoptar un caràcter conservador. A l'extrem oposat, i en una segona etapa, el romanticisme liberal que exaltava la llibertat i el progrés humà.

Tres foren els mites que alimentaren els pensaments dels romàntics del segle XIX: l'Edat Mitjana, l'home primitiu i la Revolució Francesa.

Els dos primers van atreure sobretot al romanticisme conservador, o també anomenat romanticisme històric. L'estable societat de

l'època feudal, ordenada amb un greu i lent pas, acolorida per l'heràldica i oberta pel cel cristià, era un mirall pel romanticisme de reacció o històric. També el somni de la perduda harmonia de l'home primitiu representava, pel romanticisme conservador, la innocència rural o l'espontaneïtat popular que la societat burgesa anava destruint cada dia.' El mite del primitivisme suposava el manteniment de la confiança i de la prudència del poble en relació al rei o al tsar o al papa. Són en aquesta línia les obres de Chateaubriand (*Geni del Cristianisme*, 1802) o les novel·les històriques de Walter Scott. La major part dels representants d'aquest corrent foren de procedència nòrdica (germànica, anglesa).

Si l'Edat Mitjana i la noblesa del salvatge foren ideals fortament ancorats en el passat, en canvi la Revolució Francesa apuntava, de manera quasi exclusiva, cap al futur. La influència predominant d'origen francès fou durant l'etapa

del romanticisme liberal o popular. La segona generació de romàntics, entre els anys 1820 i 1848, s'inspirà en el moviment revolucionari. Són representatives figures com Byron, Delacroix (la pintura *La llibertat guiant el poble entre les barricades*, 1831), Victor Hugo, Lamartine, Chopin, Liszt o Verdi.⁵ Creuen que han de comprometre's, com bel·ligerants. "Rara vez habrá habido un período en que incluso los artistas menos «ideológicos» fueran más francamente partidistas, llegando a considerar el servicio a la política como su principal deber."⁶

En aquells anys el romanticisme es difongué per Catalunya per desvetllar la llengua catalana. Però aquest moviment trobà un país adobat, ja que hi havia hagut el manteniment de l'ús habitual i exclusiu del català parlat als medis rurals, com mostren els nombrosos exemples de poesia popular, que sovint ignoraven l'ús del castellà. També als centres urbans, les capes populars ciutadanes eren majoritàriament catalanes, com mostraven el

seu interès pel teatre satíric, pels romanços de cec i pels panflets polítics. També els eclesiàstics i religiosos s'havien adreçat en català, tant a camperols com a ciutadans, per la predicació o a través de publicacions catequètiques o de devoció. Aquesta fou la postura del pare Antoni M. Claret, que predicà i divulgà fullets de pietat popular en català (1843-1847).

La tasca del romanticisme literari i cultural fou obra de membres de les generacions pre-romàntica i romàntica. "Entre ells figuren els noms eminents de Joan Cortada (nat el 1806), Ramon Martí d'Eixalà (n. 1808), Jaume Balmaes (n. 1810), Pere Mata (n. 1810), R. Ribot i Fontseré (n. 1813), Sol i Padrís (n. 1815), Jaume Tió (n. 1818) i ja més ençà, formant l'apèndix gloriós de la generació romàntica, Manuel Milà i Fontanals, Joaquim Rubió i Ors i Pau Piferrer (tots ells nats en 1818)."

L'11 de febrer de 1838 el polític socialista

de Figueres, Abdó Terradas (1812-1856) estrenava la farsa antimonàrquica, *Lo rei Micomicó*, a Barcelona.

També per aquells anys es publicaven les primeres revistes en català: «Lo Pare Arcàngel» (1841) i «Lo Verdader Català» (1843).⁹

A Catalunya predominà el romanticisme històric sobre el romanticisme liberal. Aquest darrer va quedar assenyalat especialment en els anys de la dècada dels 1830 al voltant de la revista «El propagador de la libertad» (1835-1838), "i que s'aplegaren" ^{en} 1836 en el cercle de la «Sociedad Filodramática»: Francesc Altés i Francesc Raüll i Ayguals de Izo, que ja s'havien destacat durant el trienni constitucional, i sobretot Andreu Fontcuberta (...) predicà el romanticisme a la francesa, traduint i introduint en els cenacles literaris de Barcelona les obres de Dumas, Hugo i Heine, «Andrew Covert-Spring», com es feia anomenar Fontcuberta, tingué dos auxiliars de prestigi en la tasca de connectar

amb la joventut de la terra: Mata i Ribot, correligionaris polítics i entusiastes defensors del romanticisme descordat".

Però vers el 1839 es va retornar a les concepcions del romanticisme històric. Moltes vegades per part dels mateixos homes que en la seva joventut havien estat atrets pel romanticisme liberal, com els germans Pau i Manuel Milà i Fontanals.

Aquest romanticisme històric s'havia introduït a través de les idees de l'alemany Friedrich von Schlegel, principal teòric de la primera etapa del romanticisme alemany. Aquests primers contactes foren a Cadis entre Bofarull i Böhl de Faber durant la guerra del Francès. Les concepcions històriques i culturals del romanticisme històric s'adaptaven a les inquietuds intel·lectuals de Catalunya que preparava la seva renaixença. En el sentit de promoure la restauració i creixement de la llengua i de la cultura catalana.

En aquesta línia, l'oda en català *La pàtria*. Trobes de Bonaventura C. Aribau publicada a «El Vapor» (24 d'agost de 1833), s'ha considerat, tradicionalment, com la primera manifestació pública del retorn de la llengua catalana. Precisament la revista «El Vapor», conjuntament amb «El Europeo», eren portantveus, en castellà, de les idees romàntiques a Barcelona. També l'escocès Walter Scott tingué una extraordinària influència en la intel·lectualitat barcelonina i en la societat catalana en general. De les seves novel·les històriques es feren més de vint-i-dues traduccions fins al 1850. Així el 1862, Antoni de Bofarull publicava la primera novel·la escrita en català. *L'orfeneta de Menargues*¹⁰ es tractava d'una novel·la històrica ambientada a principis del segle XV, en el temps del Compromís de Casp, que utilitzava el model de Walter Scott.

Anys abans, "la publicació, l'any 1815, de la *Gramàtica i apologia de la llengua catalana* de Josep Pau Ballot"¹¹ evidenciava ja la

reivindicació de la llengua en català. Com també l'aportació d'Antoni Puigblanch en les *Comunitats de Castella* (1822), poema en català.

En funció de potenciar el català, Josep-Melcior Prat tradueix (1832) al català, el Nou Testament, i Felix Torres i Amat publicava (1836) *Memorias para ayudar a formar un Diccionario critico de los escritores catalanes* que recollia notícia de més de mil dos-cents escriptors catalans.

El 1839 la poesia catalana era continuada per Joaquim Rubió i Ors, sota el pseudònim de «Lo Gayter del Llobregat», amb una sèrie de poesies publicades en el «Diario de Barcelona».

Per altre cantó, la recuperació de textos literaris antics fou obra, per primera vegada, de Manuel Milà i Fontanals en *Romancerillo catalán* (1833). Entre la nombrosa quantitat de nostres literàries populars sobresurten de religioses (*La Mare de Déu quan era xiqueta, El noi de la mare*), de costums (*L'hereu Riera, Muntanyes del Canigó*),

novel·lesques (*A la vora de la mar, Els Tres Tambors*) i històriques (*El comte Arnau, Els Segadors*).

Finalment des del 1859 (1 de maig) s'organitzaren els Jocs Florals, certàmens poètics per prestigiar la llengua catalana.

"I no és pas un simple atzar si la dècada que havia de veure l'aparició de l'*Oda a la Pàtria* (1833), l'edició de la *Crònica de Pujades* i dels *Usatges i Constitucions de Catalunya*, del volum de *Recuerdos y Bellezas* dedicat al nostre país, de *Los Condes de Barcelona vindicados*, i de les primeres poesies del *Gayter del Llobregat* va veure també la restauració definitiva de la Universitat de Barcelona."¹² També com centre d'irradiació cultural, el 1837 era restaurada la Universitat de Barcelona, sota el mestratge de Ramon Martí d'Eixalà, Bergnes de les Cases, Milà i Fontanals, Rubió i Ors i Xavier Llorens i Barba.

Precisament, aquest darrer a la inauguració

del curs acadèmic 1854-1855 formulava el nacionalisme romàntic de Catalunya a l'incorporar la idea de la *Volkgeist* (esperit nacional) com a factor determinant per explicar la realitat nacional de Catalunya: "Sense esperit nacional no hi ha llengua, ni costums, ni literatura, ni art, ni institucions, ni ideari religiós; però l'esperit nacional no està pastat per la raó abstracta sinó per les condicions històriques de cada poble."¹³

En la cerca de senyals d'identitat d'un esperit nacional es recorregué al passat. Els historiadors ampliaren i aprofundiren els coneixements acumulats per la Il·lustració sobre l'Edat Mitjana i, especialment, els analitzaren des de la nova òptica del romanticisme, que posava l'accent en l'home concret i en la singularitat de les diferents experiències històriques. Aquesta visió favorable a la singularitat dels fets i els processos històrics va promoure una concepció monogràfica de la

historiografia. En detriment de la història universal s'afavorí la història nacional i la història local, en el sentit de comprendre el passat.

L'existència d'una xarxa d'estudiosos i historiadors locals facilitava una fonamentació erudita molt útil per historiadors com Andreu Avel·lí Pi i Arimon, Pròsper de Bofarull o Pau Piferrer, Víctor Balaguer o Antoni de Bofarull.

El primer, Andreu Avel·lí Pi i Arimon (1793-1851), historiador de transició entre la il·lustració i el romanticisme publicà *Barcelona antigua y moderna, ó descripción é historia de esta ciudad desde su fundación hasta nuestros días* (1854; 2 v.). A partir de la investigació del passat local, la ciutat de Barcelona, l'obra resultava ser una història general de Catalunya.

Pròsper de Bofarull i Mascaró (1777-1859), des de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, potencià el desenvolupament de l'hermenèutica o crítica

interna dels documents. Així, el 1847 inicià la publicació de la *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*. També escriví *Los condes de Barcelona vindicados* (1836).

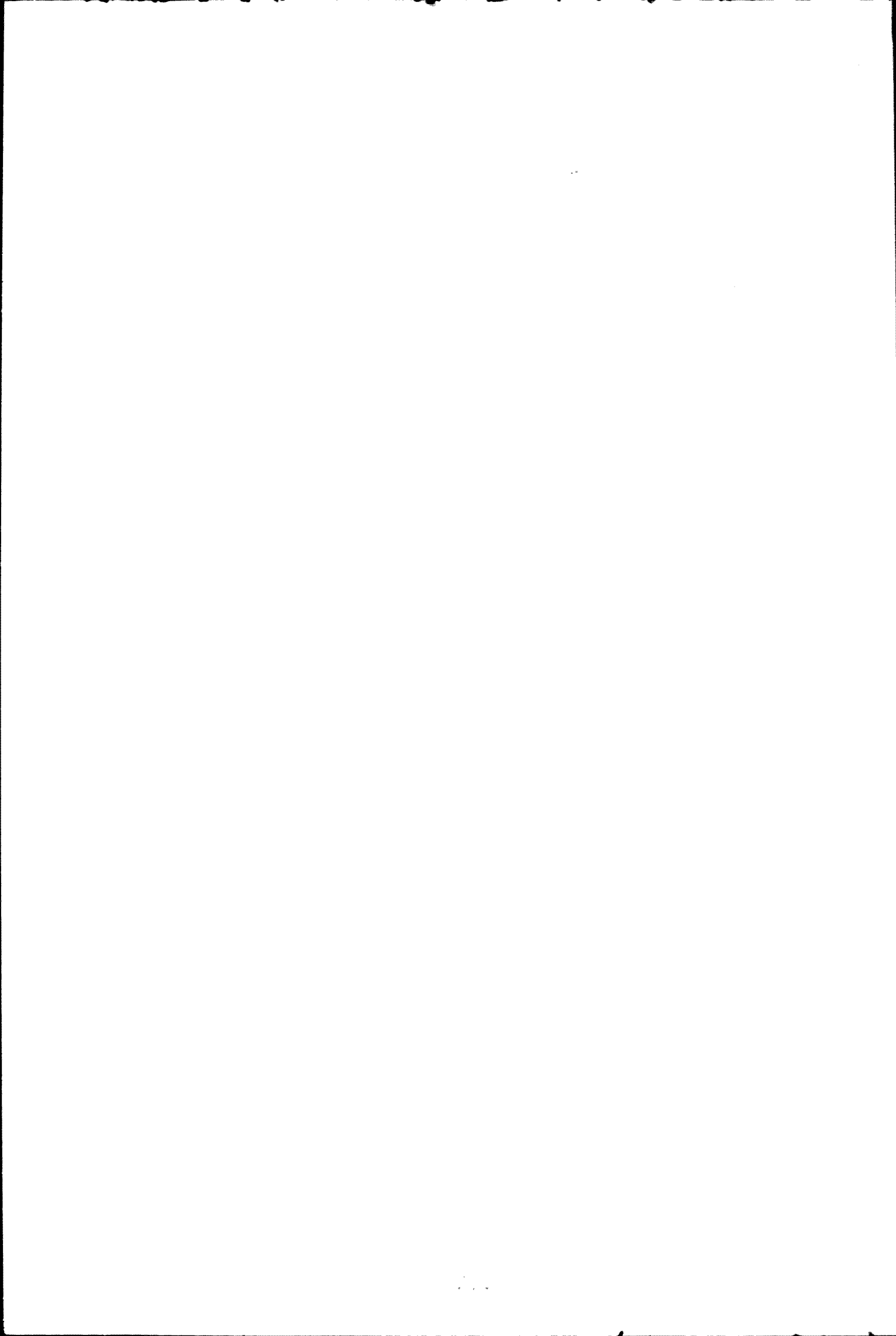
En canvi, Piferrer i Balaguer s'inclinaven per una historiografia dedicada a l'evocació del passat nacional, amb renúncia a la crítica històrica. Pau Piferrer i Fàbregas (1818-1848) rebé la influència del romanticisme històric d'un Chateaubriand o d'un Walter Scott. El seu resultat fou *Recuerdos y bellezas de España*, en tres volums. El primer (1839) i tercer (1847) estaven dedicats a Catalunya, i el segon (1842) a Mallorca. A partir de l'estudi de paisatges i monuments féu una evocació històrica de la nació perduda. Però l'obra també era una història de l'arquitectura, que a Catalunya encetaria pel futur una línia historiogràfica, que revaloraria l'art romànic.

Víctor Balaguer i Cirera (1824-1901) i Antoni de Bofarull i de Brocà (1821-1892) foren

autors, respectivament, de *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón* (1860-1863; 5 v.) i de *Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña* (1876-1878; 9 v.).¹⁴

A Catalunya, la difusió del romanticisme¹⁵ propicià l'atenció històrica del passat i la descoberta d'unes èpoques glorioses a l'Edat Mitjana. Actitud que creà un ambient favorable a la recuperació cultural de la Renaixença.

NOTES



1. El romanticisme seguia les directrius del pensador alemany Johann Gottfried Herder (1744-1803), en què destacava la comunitat particular, amb el seu llenguatge, religió i costums: el vehicle de cultura era el *Volk*, o nació diferenciada. En aquest sentit, Herder afirmava que cada llengua no era tan sols un instrument per a la comunicació, sinó fonamentalment un mitjà d'expressió d'una específica sensibilitat nacional i que sols podia expressar-se precisament a través d'ella.

2. Segons Miguel Artola, "con anterioridad a 1874 el único movimiento de inspiración nacionalista se produjo en Cataluña y no pasó de la primera fase de su desarrollo, la correspondiente a la recuperación nacional conocida como la *Renaixença* (La burguesía

revolucionaria, 1808-1874.- Madrid: Alianza, 1974; p. 338).

3. Aquesta és l'opinió del Dr. Joaquín Marco Revilla que s'interroga: "Cabría preguntarse si podemos tratar de un solo romanticismo o son varios los movimientos que, coincidentes en algunos puntos, muestran también considerables diferencias. ¿Puede hablarse, por tanto, de un romanticismo o son varias las acepciones nacionales del movimiento romántico?" (MARCO, Joaquín.- *La literatura europea y norteamericana del romanticismo a finales de siglo*; p. 320. En: *Historia Universal*. Vol. VIII: *Europa y Norteamérica siglo XIX*.- Barcelona: Salvat, 1980).

4. En aquest mateix sentit, "entre los románticos de todas las tendencias se admitía sin discusión que el «pueblo» -es decir el campesino o el artesano pre-industriales- representaba

todas las virtudes incontaminadas y que su lenguaje, sus canciones, sus leyendas y sus costumbres eran el verdadero depósito espiritual de la nación (...). El vasto movimiento para recopilar los cancioneros populares, publicar los viejos poemas épicos, recoger el léxico del lenguaje vivo, etc., estaba íntimamente relacionado con el romanticismo: la palabra *folklore* (1846) es una invención de aquella época". (HOBSBAWM, Eric J.- *La revoluciones burguesas, Europa 1789-1848*. Madrid: Guadarrama, 1964, pp. 317-318).

5. "Incluso la menos política, en apariencia, de las artes -la música- tuvo las más fuertes vinculaciones políticas. Nuestro período fue quizá el único en la historia en que las óperas se escribían o se consideraban como manifiestos políticos y armas revolucionarias. Aparte de *La flauta mágica* de Mozart, debemos citar las primeras óperas de Verdi, aplaudidas

como expresiones del racionalismo italiano, *La muda de Portici*, de Auber, que exaltó la revolución belga de 1830, *La vida por el zar*, de Glinka y varias «óperas nacionales», como la húngara *Hunyady László* (1844), que todavía figuran en los repertorios locales por sus relaciones con los primitivos nacionalismos." (HOBSBAWM, E. J.- op. cit., pp. 306-307).

6. HOBSBAWM, E. J.- op. cit., pp. 320-321.

7. VICENS i VIVES, Jaume; LLORENS, Montserrat.- *Industrials i politics del segle XIX*. Barcelona: Vicens-Vives, 1961, p. 194.

8. MIQUEL i VERGÉS, J. M.- *La premsa catalana del vuit-cents (1801-1874)*. Barcelona: Barcino, 1937.

9. VICENS i VIVES, J.; LLORENS, M.- op. cit., p. 195.

10. Recentment s'ha reeditat: BOFARULL, Antoni de.- *L'orfeneta de Menargues / versió de Jordi Tifena*. Barcelona: Laertes, 1993. (Lectures i itineraris).

11. SOLDEVILA, Ferran.- *Barcelona sense Universitat i la restauració de la Universitat de Barcelona (1714-1837)*. Barcelona: Facultat de Filosofia i Lletres i Pedagogia, 1938, p. 127.

12. SOLDEVILA, F.- *op. cit.*, p. 194.

13. VICENS i VIVES, J.; LLORENS, M.- *op. cit.*, p. 198.

14. Per a informació sobre Víctor Balaguer i Círrera i Antoni de Bofarull i de Brocà es poden consultar els capítols posteriors corresponents, respectivament, a *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón (1860-1863)* i a *Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña (1876-1878)*.

15. Per veure el paper del romanticisme a Catalunya, entre d'altres es poden consultar: DÍAZ PLAJA, Guillem.- *Pre-Romanticisme i Pre-Renaixença* (en *De literatura catalana*. Barcelona: Selecta, 1960); FRADERA, Josep M.- *El passat com a present: la historiografia catalana de la revolució liberal a la Renaixença* («Recerques», núm. 23 (1990), pp. 53-71); MIQUEL i VERGÉS, J. M.- *Els primers romàntics del paisos de llengua catalana* (Mèxic: Bib. Catalana, 1944); MOLAS, Joaquim.- *Poesia catalana romàntica* (Barcelona: Edicions 62, 1965); ROVIRA i VIRGILI, Antoni.- *Els corrents ideològics de la Renaixença catalana* (Barcelona: Barcino, 1966); SOLDEVILA, Ferran.- *Un segle de vida catalana, 1814-1930* (Barcelona: Alcides, 1961).